

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑ

ΤΙΤΛΟΣ

**«Οι Εκθέσεις των Επιθεωρητών Λάρισας για την εκπαιδευτική
κατάσταση στην περιοχή την περίοδο 1939-1946: Τα κριτήρια που
χρησιμοποιούν»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΗΣ ΑΓΑΘΗΣ ΜΠΕΗ (Α.Μ. 1077)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ

Στις «Επιστήμες της Αγωγής με Νέες Τεχνολογίες»

Στην κατεύθυνση «Ανθρωπιστικές Σπουδές και Νέες Τεχνολογίες»

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Ηλιάδου-Τάχου Σοφία

ΕΞΕΤΑΣΤΕΣ:

ΦΛΩΡΙΝΑ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ, 2023

Copyright © Αγαθή Μπέη, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν το συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Μπέη Αγαθή

A.E.M.: 1077

Ηλεκτρονική διεύθυνση: agathi4239@yahoo.gr

Έτος εισαγωγής: 2021

Κατεύθυνση: Ανθρωπιστικές σπουδές και νέες τεχνολογίες

Τίτλος διπλωματικής εργασίας:

«Οι Εκθέσεις των Επιθεωρητών Λάρισας για την εκπαιδευτική κατάσταση στην περιοχή την περίοδο 1939-1946.»

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία:

Ο/Η δηλών/ούσα

Αγαθή Μπέη

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract	7
Συνομογραφίες	8
Εισαγωγή	9
1. Θεωρητικό πλαίσιο	12
1.1 Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	12
1.2 Επισκόπηση των επιθεωρητών εκπαίδευσης για την περίοδο 1939-1946 στο Νομό Λάρισας ..	14
2. Ιστορικό πλαίσιο «Ελλάδα 1936-1946».....	16
2.1 Η Μεταξική δικτατορία 1936-1941.....	16
2.1.1 Η Μεταρρύθμιση του Γεωργακόπουλου	19
2.1.2 Η Μεταρρύθμιση του Μεταξά.....	21
2.1.3 Η ίδρυση της ΕΟΝ.....	22
2.2 Η κατοχική περίοδος 1941-1944	26
2.2.1 Η εκπαίδευση στην Κατεχόμενη Ελλάδα.....	28
3. Η περίπτωση της Λάρισας	29
3.1 Η Λάρισα κατά την περίοδο της δικτατορίας	29
3.2 Η Λάρισα κατά την περίοδο της κατοχής.....	32
3.2.1 Η αντίσταση στη Λάρισα.....	35
3.3 Η Περιφέρεια Λαρίσης τα πρώτα χρόνια μετά την κατοχή.....	37
4. Ιστορικό πλαίσιο του θεσμού του επιθεωρητή.....	38
4.1 Επιθεωρητισμός	38
4.1.1 Α' Περίοδος (1834-1895).....	39
4.1.2 Β' Περίοδος (1895-1930).....	41
4.1.3 Γ' Περίοδος (1930-1946).....	47
5. Ερευνητικό μέρος	50
5.1 Ερευνητικό υλικό.....	50
5.2 Το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη.....	51
5.3 Σκοπός και στόχοι της έρευνας	52
5.4 Ερευνητικά ερωτήματα.....	53
5.5 Μεθοδολογία.....	53
5.6 Αιτιολόγηση των χρονικών ορίων της έρευνας.....	54

5.7	Αιτιολόγηση της διάκρισης της εργασίας στις συγκεκριμένες περιόδους.....	55
5.8	Πρωτοτυπία της έρευνας	55
5.9	Περιορισμοί.....	56
6.	Αποτελέσματα της έρευνας « εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας».....	57
6.1	Κριτήρια εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας	59
6.1.1	<i>Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά.....</i>	60
6.1.2	Κατά την περίοδο της κατοχής.....	68
6.1.3	Τα χρόνια αμέσως μετά τον πόλεμο και την κατοχή.....	71
7.	Συζήτηση – Συμπεράσματα.....	76
	Βιβλιογραφικές αναφορές.....	82
	Μεταφρασμένα.....	89
	Εκθέσεις Επιθεωρητών εκπαιδευτικής περιφέρειας Λάρισας	89
	Έντυπος τύπος.....	90
	Νομοθεσία.....	90
	Παράρτημα Α'	92
	Παράρτημα Β'	94
	Παράρτημα Γ'	95

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στην διερεύνηση των κριτηρίων που χρησιμοποιούν οι επιθεωρητές εκπαίδευσης στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια της Λάρισας την χρονική περίοδο 1939-1946. Και πως αυτά τα κριτήρια διαμορφώνονται με βάση τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα που διαδραματίζονται την περίοδο που αναλύουμε. Η περίοδος αυτή για την Ελλάδα είναι εξαιρετικά δύσκολη αν αναλογιστούμε ότι βιώνει την δικτατορία τον πόλεμο και την κατοχή .

Ο θεσμός του επιθεωρητή είναι ο κατάλληλος για να παρατηρήσουμε πως αυτές οι αλλαγές βιώνονται από το εκπαιδευτικό σύστημα και τους εκπαιδευτικούς .Μέσα από τις εκθέσεις των επιθεωρητών καταγράφεται μέρος της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων δεδομένα με εξαιρετική σημασία για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το κλίμα της εποχής.

Ωστόσο η προσοχή μας στέκεται στις διάφορες ανά χρονική περίοδο αλλαγές που πολλές φορές είναι επιτακτικές, από την εκάστοτε κυβέρνηση ή πολιτεύμα διαμορφώνοντας ανάλογα τα κριτήρια υπηρεσιακής ικανότητας των εκπαιδευτικών που χρησιμοποιούν οι επιθεωρητές. Έτσι μπορεί κανείς να προσδιορίσει την μεγάλη σημασία του θεσμού του επιθεωρητή, αλλά και το γεγονός ότι ο θεσμός του επιθεωρητή συχνά χρησιμοποιούνταν για να ασκηθεί πίεση στους εκπαιδευτικούς.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας λοιπόν και στην προσπάθεια μας να καταγράψουμε τα κριτήρια των επιθεωρητών εκπαίδευσης και το πως κάθε φορά αυτά επηρεάζονται ,ήταν αναγκαίο πρώτα να γίνει μια εκτενής έρευνα για να οριστεί το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο της εποχής. Στη συνέχεια με μελέτη της υπάρχουσας νομοθεσίας μπορέσαμε να προσδιορίσουμε το θεσμό του επιθεωρητή. Τέλος η έρευνα μας στηρίχτηκε στις εκθέσεις των διδασκαλείων και των διδασκάλων των επιθεωρητών εκπαίδευσης ,που φυλάσσονται στα αρχεία στα ΓΑΚ της Λάρισας από τα οποία αντλήσαμε και το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών για τη σύνθεση της .

Λέξεις κλειδιά: επιθεωρητής ,εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας, ΕΟΝ, κατοχή

Abstract

The present research aims to investigate the criteria used by the inspectors of education in the Educational Region of Larissa in the period 1939-1946 and how these criteria are shaped by the socio-political events taking place in the period under analysis. This period for Greece is extremely difficult if we consider what is happening with the dictatorship, the war and the occupation .

The institution of the inspector is well suited to observe how these changes are experienced by the educational system and teachers .Through the inspectors' reports, part of people's social life is recorded, data of extreme importance in order to understand the climate of the time.

However, our attention stands on the various changes from time to time which are often mandated by the government or polity of the day, that is, they shape the criteria for the service competency of teachers that the inspectors used to use. Thus, one can identify the great importance of the institution of the inspector, but also the fact that the institution of the inspector was often used to put pressure on teachers.

Therefore, during the research and in our attempt to document the criteria of education inspectors and how each time they are affected ,it was first necessary to conduct an extensive research to define the political and social context of the time. Then, by studying the existing legislation we were able to identify the institution of the inspector. Finally, our research was based on the reports of the schools and teachers, the inspectors of education kept in the archives at the GSR of Larissa from which we obtained most of the information for its composition.

Key words: inspector, service capacity reports, NOU, occupation

Συντομογραφίες

Γ.Α.Κ.: Γενικά Αρχεία του Κράτους

Ν. : Νόμος

Ν.Δ. : Νομοθετικό Διάταγμα

Φ.Ε.Κ. : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

Φ. : Φάκελος Αρχείου

UNRRA: United Nations Relief Rehabilitation Administration (Οργανισμός
Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών)

Εισαγωγή

Στην εποχή μας έχουμε την τάση να μη μελετάμε ή πολλές φορές να αγνοούμε ιστορικά γεγονότα. Η μελέτη της ιστορίας μπορεί να μας βοηθήσει να πάρουμε απαντήσεις όχι μόνο για πράγματα τα οποία συνέβησαν σε περασμένο χρόνο αλλά και απαντήσεις για το σήμερα. Αφού η αλληλεπίδραση του παρόντος με το παρελθόν είναι υπαρκτή με πολλούς τρόπους. Δεν θα μπορούσε να γίνει λόγος επανάληψης ιστορικών γεγονότων αφού αυτό είναι πρακτικά αδύνατο να συμβεί. Κάθε γεγονός είναι μοναδικό στον χώρο, τον χρόνο καθώς και τον τρόπο με τον οποίο συνέβη. Αλλά είναι εφικτό να παρατηρήσουμε όμοια σκηνικά.

Παράλληλα η μελέτη ιστορικών θεμάτων είναι αυτή που θα μας δώσει λεπτομέρειες και εικόνες όχι μόνο για το θέμα που μπορεί να διερευνούμε αλλά και για ολόκληρη την κοινωνική ζωή της εποχής. Ποιες δηλαδή είναι οι συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων της εποχής που μελετάμε. Ενώ είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι για να πάρει μορφή η οποιαδήποτε μελέτη πρέπει να έχει γίνει μια εκτενής ανάλυση όχι μόνο της περιόδου που αναλύουμε και των γεγονότων που εξελίσσονται σε εκείνη την εποχή αλλά και των γεγονότων που συνέβησαν πριν, αλλά και μετά των όσων διερευνούμε για να υπάρξει ιστορικό υπόβαθρο στην εργασία και να γίνει ακόμα πιο αντιληπτή η κατάσταση την οποία αναλύουμε.

Στην παρούσα μελέτη λοιπόν είναι πολύ σημαντικό να διερευνηθεί ιστορικά ο θεσμός του επιθεωρητή, καθώς θα μπορέσει να γίνει αντιληπτός ο ρόλος του. Ο επιθεωρητής δρα πάντα συμβουλευτικά και καθοδηγητικά προς το δάσκαλο δίνοντας τις απαραίτητες κάθε φορά κατευθυντήριες οδούς. Η εργασία του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη σχολική κοινότητα αφού μέσα από τις εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας μεριμνά για τη γενικότερη εύρυθμη λειτουργία της σχολικής μονάδας.

Σε συνάρτηση με την Περιφέρεια της Λάρισας έχει ενδιαφέρον το πώς μέσα από τις εκθέσεις των επιθεωρητών απεικονίζεται η εκπαιδευτική πραγματικότητα ιδίως το διάστημα που αναλύουμε λόγω των σοβαρών ιστορικών αλλαγών.

Πρακτικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι το θέμα μας είναι οι υπηρεσιακές εκθέσεις των επιθεωρητών εκπαίδευσης της Περιφέρειας Λάρισας το διάστημα 1939-1946 και τα κριτήρια που χρησιμοποιούν στις εκθέσεις τους.

Ωστόσο για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα κριτήρια αυτά ή τον τρόπο με τον οποίο συντάσσονται οι υπηρεσιακές εκθέσεις πρέπει να έχουμε καλύψει το

πολιτικό κοινωνικό υπόβαθρο της εποχής από την μία. Από την άλλη και οι υπηρεσιακές εκθέσεις δεν μας δίνουνε μόνο στείρα γνώση επί του εκπαιδευτικού συστήματος της εποχής αλλά μας προσφέρουν ποικίλες πληροφορίες και εικόνες για την εκπαιδευτική και την κοινωνική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Περιφέρεια της Λάρισας σε μια πολύ συγκεκριμένη χρονική περίοδο 1939 – 1946.

Για την διερεύνηση και την καταγραφή της παρούσας εργασίας «Οι Εκθέσεις των Επιθεωρητών Λάρισας για την εκπαιδευτική κατάσταση στην περιοχή την περίοδο 1939-1946:Τα κριτήρια που χρησιμοποιούν» χρησιμοποιήθηκαν τρεις φάκελοι από τρεις διαφορετικούς επιθεωρητές και ένας φάκελος με καταγραφές μιας μη κατονομασμένης επιτροπής. Όλα τα αρχεία ανασύρθηκαν μετά από σχετικό αίτημα από το ΓΑΚ Λάρισας (Γενικά Αρχεία του Κράτους) και πιο συγκεκριμένα από το Αρχείο Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας. Οι πληροφορίες για το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη αντλούνται από το βιβλίο «Το Έπος του 40 και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944» και τον Σταύρο Γ. Γουλουλή. Ο πρώτος φάκελος για την περίοδο 1939-1940 μας δίνει πληροφορίες για την περιφέρεια της Λάρισας την περίοδο της δικτατορίας. Ωστόσο λόγω των κενών που διαθέτει το αρχείο από την περίοδο της κατοχής (όσα ελάχιστα διέθετε ήταν εξαιρετικά δυσανάγνωστα) και για να δοθεί μια πιο σφαιρική εικόνα καθώς επίσης και για να μη δημιουργηθεί κενό στις πληροφορίες χρησιμοποιήθηκαν και πληροφορίες από το αρχείο της περιφέρειας Ελασσόνας και συγκεκριμένα ο φάκελος της περιόδου 1940-1941.Είναι εξαιρετικά βοηθητικό αφού μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για τη γενικότερη κατάσταση στη Θεσσαλία. Την περίοδο που ακολουθεί δεν έχουμε καταγραφή υπηρεσιακών εκθέσεων αφού κατά τη διάρκεια του πολέμου τα σχολεία υπολειπονταν ή δε λειτουργούν καθόλου (καταστροφές και επιτάξεις από τον κατακτητή) ενώ πολλοί δάσκαλοι και επιθεωρητές όπως είναι φυσικό επιστρατεύτηκαν. Ο τρίτος και τελευταίος φάκελος της περιόδου 1945-1946 ουσιαστικά ολοκληρώνει την έρευνα μας και σε συνεργασία με το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη παρουσιάζετε η κατάσταση στην οποία βρίσκεται η εκπαιδευτική Περιφέρεια της Λάρισας το διάστημα αμέσως μετά την κατοχή στις απαρχές του εμφυλίου πολέμου.

Η χώρα την περίοδο 1939-1940 βρίσκεται υπό της Δικτατορικής διακυβέρνησης του Ιωάννη Μεταξά ,μια χώρα οικονομικά εξαθλιωμένη όπου γίνονται προσπάθειες ανασυγκρότησης της. Το ίδιο ισχύει και για το εκπαιδευτικό σύστημα αφού ελλείπει πόρων τα διδασκαλεία της εποχής εμφανίζουν σοβαρότατα κενά. Η διακυβέρνηση Μεταξά φαίνεται να συμμερίζεται και να κατανοεί αυτά τα προβλήματα καταβάλλοντας μεγάλες προσπάθειες ενίσχυσης τόσο μέσω εράνων όσο και μέσω κρατικής βοήθειας

να εξαλείψει όσο το δυνατόν περισσότερες ελλείψεις. Αυτό που βοήθησε την όλη διαδικασία ήταν η άμεση σύνδεση που ήθελε να έχει ο Μεταξάς και το πολίτευμα του με το εκπαιδευτικό σύστημα. Πίστευε ότι μόνο μέσω της νεολαίας μπορεί να συνεχίσει το ιδεολογικό το σχέδιο. Ότι οι νέοι θα ήταν οι φορείς της ιδεολογίας του στο μέλλον. Έτσι δημιουργεί την ΕΟΝ την εθνική οργάνωση νεολαίας .Οργάνωση στην οποία τυπικά δεν ήταν δεσμευτικό κανείς να συμμετέχει ωστόσο η μη συμμετοχή στην οργάνωση της ΕΟΝ και στις διάφορες εκδηλώσεις της ,επέσυρε μια σειρά από κυρώσεις τόσο για τους μαθητές όσο και για τους διδασκάλους οι οποίοι δεν είχαν ενεργή συμμετοχή.

Την περίοδο 1941-1944 η Ελλάδα βρίσκεται σε πόλεμο και αργότερα υπό Ιταλική αλλά και Γερμανική κατοχή. Είναι μια περίοδος που η χώρα θα αντιμετωπίσει άλλη μια φορά την πείνα και την γενικότερη εξαθλίωση. Οι κατακτητές θα δείξουν το πιο σκληρό τους πρόσωπο αφού εκτός από τις καταστροφές προχωρούν σε μαζικές εκτελέσεις, δολοφονίες (κάψιμο ολόκληρων χωριών). Οι άνθρωποι πλέον παλεύουν για την επιβίωση και όπως είναι φυσικό οποιαδήποτε εκπαιδευτική πολιτική μπαίνει σε δεύτερη μοίρα. Τα διδασκαλεία λειτουργούν μόνο κάποιες μέρες του σχολικού έτους .Η φοίτηση γίνεται αδύνατη .Τα διδασκαλεία στην καλύτερη των περιπτώσεων επιτάσσονται ενώ στη χειρότερη καταστρέφονται ολοσχερώς . Όλα αυτά θα κρατήσουν μέχρι την απελευθέρωση από τον Γερμανικό ζυγό.

Στην περίοδο που ακολουθεί από το 1945 και μετά η χώρα σε μια προσπάθεια συγκρότησης και γενικότερης αναδιοργάνωσης προσπαθεί να βρει όσο το δυνατόν γρηγορότερα τους ρυθμούς της. Γίνεται προσπάθεια να καταγραφούν οι τεράστιες ζημιές τις οποίες άφησαν πίσω τους οι κατακτητές. Βομβαρδισμοί επιτάξεις, φωτιές είναι μόνο λίγα από αυτά που είχε να αντιμετωπίσει η τοπική κοινωνία στην προσπάθεια ανασυγκρότησης. Ο εμφύλιος σπαραγμός είναι προ των πυλών όπως είναι φυσικό ψήγματα της επικείμενης αναταραχής γίνονται διακριτά στις υπηρεσιακές εκθέσεις της περιόδου .

1. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Βιβλιογραφική επισκόπηση

Οι βιβλιογραφικές μελέτες που αναφέρονται ή σχετίζονται με το θεσμό του επιθεωρητή στην Ελλάδα είναι σε μεγάλο βαθμό περιορισμένες. Πόσο μάλλον να υπάρχει κάποια που να αναφέρεται συγκεκριμένα στο θεσμό του επιθεωρητή στην περιφέρεια της Λάρισας. Ειδικότερα τα παραγμένα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όπου τα σχολεία της χώρας βρίσκονται σε περίοδο παρακμής είναι πολύ δύσκολο κανείς να αναζητήσει αλλά και να βρει τις όποιες πληροφορίες σχετικά με το θεσμό αλλά και τον τρόπο με το οποίο δρούσαν οι επιθεωρητές.

Από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας η έρευνά μας αντλεί μελέτες οι οποίες αναφέρονται είτε γενικά στο θεσμό του επιθεωρητή όπως αντλούνται από τη μελέτη του Γ. Ιορδανίδη «Ο θεσμός του επιθεωρητή στην ελληνική εκπαίδευση: Ιστορική επισκόπηση της πορείας του θεσμού» που δημοσιεύθηκε στο 3ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας της Εκπαίδευσης στην Πάτρα. Στη συγκεκριμένη μελέτη έχουμε την απεικόνιση του θεσμού του επιθεωρητή. Είτε μελέτες που αναφέρονται στο θεσμό του επιθεωρητή σε συνάρτηση με την Περιφέρεια της Φλώρινας. Τέτοια μελέτη είναι της Σ. Σελεμίδου «Ο θεσμός του Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης ως μηχανισμός εκπαιδευτικής αξιολόγησης και κοινωνικού ελέγχου. Η περίπτωση του κ. Μπέντα (1950-51)». Αλλά και του Ν. Κετσετζή «Τα κριτήρια αξιολόγησης των Επιθεωρητών της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας (1945-1967) - Μια ποσοτική ανάλυση».

Από άλλα Πανεπιστήμια της χώρας και σχετικές έρευνες αρκετά χρήσιμες φάνηκαν οι παρακάτω μελέτες καθώς ο χαρακτήρας των εργασιών είναι εστιασμένος στην εκπαιδευτική πολιτική και συγκεκριμένα στο θεσμό του επιθεωρητή:

- Αυτή που ξεχωρίζει για την αναλυτική περιοδολόγηση για το θεσμό του επιθεωρητή, είναι η έρευνα του Π. Σάμιου «Οι Επιθεωρητές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (1834-1982)».
- Η αξιολόγηση του διδακτικού έργου: Από τον επιθεωρητή στο σχολικό σύμβουλο από τους Λ. Αθανασίου και Π. Χαμπηλομάτη .
- Το βιβλίο του Α. Καραφύλλης «Ο θεσμός του Επιθεωρητή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Η αξιολόγηση των δασκάλων στη Θράκη κατά την περίοδο 1950-1982».
- Η εργασία της Δ. Μήλα «Η Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μέσα από τις εκθέσεις των Επιθεωρητών την περίοδο 1947-1974. η περίπτωση των Α ' και Β ' περιφερειών του Νομού Αχαΐας».
- Η ανάπτυξη του θέματος από τον Α. Παναγόπουλο «Η κρατική λειτουργία της εκπαίδευσης και το σύστημα εποπτείας: ο θεσμός του Επιθεωρητή στη σχολική εκπαίδευση. Μια ιστορική αναδρομή στο παρελθόν.
- Το βιβλίο του Σ. Φίλος «Το χρονικό ενός θεσμού».

Όσων αφορά τη Λάρισα και τις εκθέσεις των επιθεωρητών για τη συγκεκριμένη Περιφέρεια η έρευνα μας βρέθηκε σε αδιέξοδο καθώς δε μπόρεσε να εντοπιστεί καμία εργασία ή έρευνα με θέμα τον επιθεωρητισμό στην Περιφέρεια της Λάρισας. Πόσο μάλλον με συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Οι πληροφορίες που μπορεί να αντλήσει κανείς για τον θεσμό του επιθεωρητή στην Περιφέρεια της Λάρισας είναι αποκλειστικά μέσα από τις εκθέσεις των ίδιων των επιθεωρητών. Ωστόσο σκόρπιες αναφορές τυχόν να αντικρίσει κανείς και βιβλία με ιστορικό περιεχόμενο αλλά κάτι τέτοιο είναι στις περισσότερες περιπτώσεις σπάνιο.

Άλλο ένα εμπόδιο στην έρευνα αποτέλεσε η γενικότερη δυσκολία της συγκεκριμένης περιόδου καθώς εν μέσω πολέμου σταματούν οι επιθεωρήσεις

των σχολείων και ως εκ τούτου δεν έχουμε πληροφορίες για το διάστημα 1941-1944.Μπόρουμε μόνο να εικάζουμε και να παρουσιάζουμε τη γενικότερη εικόνα μέσα από πληροφορίες των βιβλίων με ιστορικό περιεχόμενο που περιγράφουν το κλίμα της εποχής, αλλά και το εκπαιδευτικό κλίμα ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας. Τέτοια βιβλία ιστορικού περιεχομένου που βοήθησαν ουσιαστικά στη διεξαγωγή της έρευνας είναι του Λ. Αρσενίου «Η Θεσσαλία στην αντίσταση», τα δύο βιβλία του Σ.Γ. Γουλουλή «Το έπος του 40' και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944» και «Η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Ύπαιθρος και Πόλη , Άνθρωποι» και το βιβλίο του Ν. Χριστόφης «Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία: Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του 40'»».

1.2 Επισκόπηση των επιθεωρητών εκπαίδευσης για την περίοδο 1939-1946 στο Νομό Λάρισας

Με το νόμο ΒΤΜΘ'/1895 ιδρύθηκε ο θεσμός του επιθεωρητή και διορίστηκαν σε κάθε νομό της χώρας επιθεωρητές στα δημοτικά σχολεία με διοικητικά, εποπτικά και καθοδηγητικά καθήκοντα ενώ ταυτόχρονα συγκροτήθηκε το Εποπτικό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης. Οι Επιθεωρητές υποχρεούνταν μετά την επιθεώρηση των δημοδιδασκάλων και των διδασκαλείων να συντάξουν το ημερολόγιο υπηρεσιακής ικανότητας των δασκάλων καθώς και να παρουσιάσουν με λεπτομερή και γλαφυρό τρόπο την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο σχολικός χώρος. Το έγγραφο αυτό στη συνέχεια το υπέβαλλαν στο Εποπτικό συμβούλιο και αυτό με τη σειρά του έστειλε αντίγραφο αυτής στο Υπουργείο Παιδείας (Ιορδανίδης, 2002).

Οι εκθέσεις των Επιθεωρητών Εκπαίδευσης που υπηρέτησαν στην Περιφέρεια της Λάρισας την περίοδο της δικτατορίας, τα παραγμένα χρόνια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, της κατοχής αλλά και τη δύσκολη περίοδο ανασυγκρότησης που ακολούθησε παρουσιάζουν με λεπτομερή τρόπο τις δυσκολίες με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωποι οι δάσκαλοι, οι επιθεωρητές και

γενικότερα η τοπική κοινωνία αλλά και τον τρόπους που προσπάθησαν να ανταπεξέλθουν στις δύσκολες εκείνες για τη χώρα συνθήκες.

Ακολουθούν οι επιθεωρητές της περιόδου που αναλύουμε για το Νομό Λάρισας: Συνολικά την περίοδο που αναλύουμε έχουμε στα χέρια μας 2 βιβλία εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας από δύο επιθεωρητές τον Π.Ο από το 1939-1940 και τον Α.Γ. από το 1945-1946 που έδρασαν στην περιφέρεια της Λάρισας την περίοδο εκείνη. Η περίοδος που ακολούθησε με την κατοχή και τον πόλεμο είναι μια εξαιρετικά δύσκολη περίοδος για να γίνει λόγος για τέτοιες λεπτομερείς καταγραφές. Τα σχολεία λειτουργούν μόνο για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Ως επακόλουθο μειώνονται ή σταματούν τελείως οι επιθεωρήσεις. Δημιουργώντας κενά πληροφοριών στην έρευνα καθώς στο ΓΑΚ Λάρισας δεν υπάρχουν καταγραφές για την Περιφέρεια της Λάρισας την περίοδο 1941-1945. Για να μπορέσει να αποτυπωθεί όσο γίνεται πιο πιστά η κατάσταση η οποία επικρατεί στα σχολεία εκείνης της εποχής στην Θεσσαλία και ως επακόλουθο στη Λάρισα αντλείται το μοναδικό βιβλίο έκθεσης υπηρεσιακής ικανότητας της περιφέρειας Ελασσόνας για την περίοδο 1941-1945. Πιο συγκεκριμένα το βιβλίο εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας του επιθεωρητή Κ.Μ κατά τα έτη 1940-1941.

Το αρχειακό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ανασύρθηκε από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) και πιο συγκεκριμένα από το αρχείο Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας.

Παράλληλα σημαντικές πληροφορίες αντλούνται και από το βιβλίο « Το Έπος του 40 και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944» και τον Σταύρο Γ. Γουλουλή όπου μαθαίνουμε για την ύπαρξη ενός εξαιρετικά βοηθητικού φακέλου που μας βοηθά στην κατανόηση του κλίματος της περιόδου και των κοινωνικών αλλαγών αλλά και την γενικότερη κατάσταση στην περιφέρεια της Λάρισας. Ο φάκελος αυτός αποτελεί μέρος του αρχείου του Δημητρίου Χατζηγιάννη το οποίο βρίσκεται στα γενικά αρχεία του κράτους. Ο φάκελος αυτός εμπεριέχει από 125 φυλλάδια τα οποία συντάχτηκαν από μία μη κατονομασμένη επιτροπή η οποία μετά από μετάβαση της στο Νομό Λάρισας

και περιήγηση της στα χωριά της υπαίθρου μπόρεσε να κάνει μία εκτενή καταγραφή 10 συγκεκριμένων στοιχείων για κάθε τόπο. Μέσα σε αυτά τα στοιχεία βρίσκονται και οι επιθεωρήσεις μαθητών, επιθεωρήσεις διδασκαλείων αλλά και μια γενικότερη καταγραφή της κατάστασης στην οποία βρίσκονται. Αν και κατά πόσο λειτουργούν ή αν είναι σε θέση να λειτουργήσουν μετά τις μεγάλες καταστροφές που υπέστησαν από την κατοχή.

2. Ιστορικό πλαίσιο «Ελλάδα 1936-1946»

**Οι πολιτικοκοινωνικές περιστάσεις που επέφεραν αλλαγές στην εκπαίδευση το διάστημα 1939-1946.
Η περίπτωση της Λάρισας.**

2.1 Η Μεταξική δικτατορία 1936-1941

Με τις μυστικές διαπραγματεύσεις από πλευράς Τσαλδάρη (που εκπροσωπούσε το λαϊκό κόμμα) με τον Σοφούλη (που εκπροσωπούσε το κόμμα τω Φιλελευθέρων) δημιουργούνται αναταραχές στον στρατό. Ωστόσο όταν ο στρατηγός Παπάγος σπεύδει να ενημερώσει τον Βασιλιά εκείνος τον απομακρύνει και στη θέση του τοποθετεί τον Ιωάννη Μεταξά εκπρόσωπο των Ελληνόφρονων. Ευνοεί χωρίς να το γνωρίζει αυτό που πρόκειται να ακολουθήσει αφού φέρνει τον Μεταξά ένα βήμα πιο κοντά στην εξουσία (Λιναρδάτος, 1988: 176· Clogg, 2002: 141, 142).

Το αποκορύφωμα των εργατικών αναταραχών έγινε με την κήρυξη της 24ωρης γενικής απεργίας που θα λάμβανε χώρα στις 5 Αυγούστου 1936. Ωστόσο ο βασιλιάς συμφώνησε στη διακοπή άρθρων του συντάγματος στις 4 Αυγούστου του 1936 από το Μεταξά φέροντας ως δικαιολογία τη θέληση του για ματαίωση της προγραμματισμένης 24ωρης απεργιακής κινητοποίησης (Clogg, 2002: 142· Clogg, 2012: 195). Άρθρα τα οποία μέχρι πρότινος κατοχύρωναν τις ατομικές ελευθερίες και τα δικαιώματα του πολίτη, κάθε

είδους πολιτική ελευθερία. Αντ' αυτού προχώρησε σε διώξεις ενάντια σε οποιαδήποτε φωνή αντίθετη στο καθεστώς συλλήψεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια και εκτοπίσεις αριστερών, προοδευτικών και δημοκρατών (Ν. Αναστασόπουλος, 2012) (Γρ. Ψαλλίδα,2003) . Σύσσωμο το πολιτικό μέτωπο πιάστηκε εξ απήνης και αιφνιδιάστηκε μη μπορώντας να υπερασπιστεί τη δημοκρατία και το κοινοβουλευτικό πολίτευμα (Λιναρδάτος, 1988: 241). Ο Γουναρίδης (1994) περιγράφει το πολίτευμα που επέβαλε ο Μεταξάς ως ένα συνδυασμό φασιστικών χαρακτηριστικών. Καθώς ο Μεταξάς ήταν φανατικός θαυμαστής του Ιταλικού Φασισμού αλλά και λάτρης του Γερμανικού Ναζισμού.

Η κήρυξη της δικτατορίας στις 4 Αυγούστου έφερε σωρεία αναταραχών σε πολιτικό επίπεδο και επέφερε κύμα αλλαγών στην εκπαιδευτική πολιτική της χώρας. Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου μετέβαλε το εκπαιδευτικό σύστημα που είχε διαμορφωθεί από το 1929.Το μεγαλύτερο μέρος του ισχύον συντάγματος καθώς και η ακαδημαϊκή ελευθερία καταργούνται (Στεργιάδου, 1993: 117). Φιλοδοξούσε να δημιουργήσει τους δικούς του θεσμούς αγωγής. Ο παιδαγωγός Β.Τσιρίμπας περιγράφει «Εκάστη μεγάλη πολιτική και κοινωνική κίνησης καθρεπτίζεται μέσα εις εν παιδαγωγικόν σύστημα. Τοιουτοτρόπως και η νυν παρ' ημίν τοιαύτη από της 4ης Αυγούστου 1936 προς αναδημιουργίαν της φιλάτης Πατρίδος, αγγέλλει ταυτοχρόνως και νέον Παιδαγωγικόν σύστημα» (Καλαντζής, 2002)

Ο Κομμουνισμός και οι Κομμουνιστικές ιδεολογίες μπαίνουν στο στόχαστρο του δικτάτορα. Όπως υποστήριξε ο ίδιος ο Μεταξάς δεν υπήρχε μεγαλύτερος κίνδυνος από την διαφθορά που μπορεί να επιφέρει κυρίως στο εκπαιδευτικό σώμα και τους νέους, παρασύροντας τους «εις την αντιπατριωτικήν λήθην των ωραίων παραδόσεων» (Καραφύλλης, 2013: 140).Αναφορά και προσπάθεια της εξουδετέρωσης των Κομμουνιστικών ιδεών γίνεται και στο καθεστωτικό περιοδικό το ο Νέον Κράτος επεδίωξε «[...] διά της Εθνικής Παιδείας να ενσταλάξη εν τη ψυχή αυτής (της νεολαίας) την αγάπην προς την Πατρίδα και την ευγνωμοσύνη και τον σεβασμόν προς την ιεράν μνήμην των ενδόξων μας

προγόνων» αφού «η νεολαία δεν δύναται να ζήσει χωρίς μεγάλα ιδανικά» (Αγγελής, 2006). Επίσης, σε άρθρο στην Καθημερινή ο Ευάγγελος Κυριάκης, αναφερόταν μεταξύ των άλλων: «[...] Μόνον μία πραγματικώς εθνική αγωγή δύναται να εκπληρώση τον ανώτατον σκοπόν. [...] Η νέα εθνική Παιδεία, πηγάζουσα από την νέαν κοσμοθεωρίαν, πιστεύει ότι η ζωή και ο πολιτισμός ενός λαού, καθορίζονται από την προγονικήν πνευματικήν κληρονομίαν. [...] Παραλλήλως οι Έλληνες διδάσκαλοι, οι οποίοι είναι συγχρόνως παιδαγωγοί, έχουν αναλάβει σήμερον [...] την εκπλήρωσιν ενός πολιτικού καθήκοντος. [...] Εις αυτούς δεν έχει εμπιστευθή το Κράτος μόνον την πνευματικήν καλλιέργειαν, αλλά την ψυχή και το σώμα της νεολαίας [...]. Σήμερον έγινεν αύτη (η παιδεία) κτήμα ολοκλήρου του λαού και οι διδάσκαλοι εθνικά όργανα» (Αγγελής, 2006).

Ακλουθώντας αυτές τις ιδεολογίες για την πολιτική και την εκπαίδευση στη διάρκεια καθεστώτος Μεταξά έχουμε δύο εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες υλοποιήθηκαν από δύο διαφορετικούς υπουργούς παιδείας από τον Κ. Γεωργακόπουλο το 1937 και από τον ίδιο το Μεταξά ως υπουργό παιδείας το 1938. Διαφέρεται το βάρος που έδειχνε στην παιδεία και τη γαλούχηση των νέων αφού αναλαμβάνει ο ίδιος Υπουργός Παιδείας. Κοινός παρονομαστής και των δύο μεταρρυθμίσεων η ιδεολογική καθοδήγηση των νέων και η συμπόρευση σχολείου και οικονομικής ανάκαμψης της χώρας. «[...] Η κυβερνητική προσπάθεια εις το σχολείον αποβλέπει αφ' ενός μεν εις το να δώσει εις την νεολαίαν ιδανικά, και να φρονηματίση αυτήν ούτως, ώστε ν' αποβή ανταξία των επ' αυτήν προσδοκιών του Έθνους, συνεχίζουσα επιτυχώς τας παραδόσεις του και προάγουσα τον πολιτισμόν του, αφ' ετέρου δε να ωθήση αυτήν προς κατευθύνσεις επιβαλλομένας από τας σημερινάς ανάγκας της ελληνικής κοινωνίας και της εθνικής μας οικονομίας [...]».

Βασικώς πυλώνας της Μεταξικής δικτατορίας ήταν η αποδοχή και η τυφλή αφοσίωση του λαού. Για να το πετύχει αυτό στρέφεται προς τη νεολαία καθώς θεώρησε ότι με τη χειραγώγηση της μπορεί να επιτευχθεί το όραμα του τη δημιουργία του «Γ' Ελληνικού Πολιτισμού». Δημιουργεί προπαγανδιστικούς

μηχανισμούς και προσπαθεί ανεπιτυχώς να την προσεγγίσει. Μια τέτοια προσπάθεια είναι και η ίδρυση της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ) (Γ. Βελουδής, 1983) που λόγω της αγάπης και του θαυμασμού που έτρεφε ο Μεταξάς για τα ναζιστικά τάγματα εφόδου διαμορφώθηκε στα πρότυπα τους.

2.1.1 Η Μεταρρύθμιση του Γεωργακόπουλου

Ο Κ. Γεωργακόπουλος (Τρίπολη 1890-Αθήνα 1973), συνταγματάρχης Εθνικής Άμυνας της στρατιωτικής δικαιοσύνης και πολιτευτής του Λαϊκού Κόμματος. Διετέλεσε υφυπουργός στην κυβέρνηση Κ. Δεμερτζή (1935). Επίτιμος πρόεδρος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού μεταπολεμικά, πρωθυπουργός της υπηρεσιακής κυβέρνησης των εκλογών της 11ης Μαΐου 1958. επίσης, πρόεδρος του Ι.Κ.Υ., της τεχνικής υπηρεσίας του ΣΕΓΑΣ και για αρκετό καιρό αντιπρόεδρος της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων (Καγκαλίδου,1999)

Με τη επάνοδο του Μεταξικού πολιτεύματος στη εξουσία μεταρρυθμίσεις όπως αυτή του 1929 καταργήθηκαν. Για τους υποστηρικτές του Μεταξά ο άορατος κίνδυνος του κομμουνισμού παραμόνευε παντού. Και αυτόν λοιπόν προσπάθησε με κάθε τρόπο να εξολοθρεύσει. Ο υπουργός Παιδείας Κ. Γεωργακόπουλος, στις 17/10/1936, εξέδωσε εγκύκλιο, στην οποία χαρακτήριζε τις προηγούμενες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ως προσπάθειες με τις οποίες «το σχολείο εχρησιμοποιείτο ουχί σπανίως ως μέσον της προπαρασκευής της κομμουνιστικής επιβολής». Ενώ στο τεύχος «Η Εκπαίδευσις μετά την 4ην Αυγούστου» που κυκλοφόρησε από το καθεστώς το 1937 αναφερόταν ότι: «Η 4η Αυγούστου 1936 εύρε την εκπαίδευσιν υπό την ανενοχλήτως αυξάνουσαν επίδρασιν των ερυθρών οργάνων του κομμουνισμού. Επί σειρά ετών, τας εκπαιδευτικάς κατευθύνσεις εχάρασεν ο υπαρχηγός του κομμουνιστικού κόμματος» (εννοώντας το Δημήτρη Γληνό) (Χ. Κάτσικας, Κ. Θεριανός, 2004).

Μία από τις αλλαγές που εισήγαγε ο Γεωργακόπουλος ήταν η μείωση της σχολικής φοίτησης σε τέσσερα έτη. Στις τελευταίες δύο τάξεις του δημοτικού φοιτούσαν όσοι αποτύγχαναν στις εξετάσεις εισαγωγής του γυμνασίου. Ωστόσο ο υποχρεωτικός χαρακτήρας παρέμενε. Τις αλλαγές ακολούθησε και το γυμνάσιο που έγινε οκτατάξιο το 1937 και μπορούσαν να το παρακολουθήσουν οι μαθητές που είχαν ολοκληρώσει το δημοτικό σχολείο. Κύριο επιχείρημα για την μείωση των χρόνων υποχρεωτικής φοίτησης στο δημοτικό ήταν ο αποσυμφορισμός των δημοτικών σχολείων και η διευκόλυνση των δασκάλων, καθώς όπως δηλώνεται σε μία αίθουσα μπορεί να υπήρχαν από 60 έως 110 μαθητές (Ρηγοπούλου, 2002). Τελικά αυτή όμως η αλλαγή φάνηκε να μην αποδίδει αφού ο μεγαλύτερος όγκος των μαθητών δυσκολευόταν να εισέλθει μετά μόνο από τέσσερα έτη στο γυμνάσιο (Καγκαλίδου, 1999). Η αποσυμφόρηση στην οποία ήλπιζαν δεν μπορούσε πρακτικά να εφαρμοστεί στην Ελλάδα του μεσοπολέμου η οποία αποτελείται κατά βάση από αγροτικό πληθυσμό. Η συγκεκριμένη λοιπόν μεταρρύθμιση θέτει τον γονέα να αποφασίζει από την ηλικία 10 ετών του παιδιού αν θα το στείλει στο γυμνάσιο το οποίο είναι μακριά από το σπίτι, θα χρειαστεί να πληρώσει δίδακτρα, ενώ δεν είμαι και σίγουρη η επιτυχία του παιδιού στις εξετάσεις εισαγωγής. Έτσι λοιπόν όσοι προερχόντουσαν από τα πιο χαμηλά οικονομικά επίπεδα της κοινωνίας ήταν σχεδόν σίγουρο ότι δεν θα συνεχίσουνε στη μέση εκπαίδευση και ότι μετά την υποχρεωτική φοίτηση στο δημοτικό θα έβγαιναν προς αναζήτηση εργασίας (Καραφύλλης, 2013: 140- 41). Όπως περιγράφει η Ρόζα Ιμβριώτη, το 1937 εγγράφηκαν 281.000 μαθητές στην Α΄ Τάξη του Δημοτικού, στην Δ΄ Τάξη 140.000 μαθητές, ενώ στην Στ΄ Τάξη μόλις 82.000, πράγμα που σημαίνει ότι ο μισός μαθητικός κόσμος εγκατέλειπε πρόωρα τη φοίτηση στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού (Ιμβριώτη, 1983: 20).

2.1.2 Η Μεταρρύθμιση του Μεταξά

Λόγω ενδοκυβερνητικών συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων για το πως έπρεπε να διαμορφωθεί η εκπαιδευτική πολιτική στη χώρα αλλά και λόγω της συνεχής παρεμβολής του παλατιού ο Μεταξάς αναλαμβάνει ως υπουργός παιδείας στις 25/11 του 1938 φέροντας και κύμα νέων εκπαιδευτικών αλλαγών. Από τα ίδια τα κείμενα του δε παρατηρούμε την σημασία και την σημαντικότητα που δείχνει στην εκπαίδευση. Στόχος του «[...] η απόλυτος ενσωμάτωσις των καθ'αυτό εκπαιδευτικών ζητημάτων του Υπουργείου Παιδείας με τας αρχάς και τους σκοπούς του Κράτους της 4ης Αυγούστου» (Ι. Μεταξάς, 1969) και είναι ένας από τους λόγους που αναλαμβάνει ο ίδιος το συγκεκριμένο υπουργείο όσο για τον Γεωργακόπουλο και την παύση των καθηκόντων του με εντολή του δηλώνει ασαφώς «ηναγκάσθη να παραιτηθεί του Υπουργείου της Παιδείας» (Μεταξάς, 1969 σ. 425).

Σε άλλο χωρίο του ίδιου κειμένου αφήνει αιχμές για την εκκλησία «Πρώτον μεν θα επαναφέρω την τάξιν εις την Εκκλησίαν, η οποία διεσαλεύθη έστω και κατ' ελάχιστον... Δεύτερον δε, θα ασχοληθώ δια τα ζητήματα του Υπουργείου της Παιδείας, δηλαδή τα καθ'αυτό ζητήματα, τα αφορώντα την εκπαίδευσιν[...]» (Ι. Μεταξάς, 1969 σ. 425) . Όπως διαφαίνεται είναι ένας από τους λόγους που ήρθε σε ρήξη με τον πρώην Υπουργό παιδείας Γεωργακόπουλο καθώς μετά το θάνατο του Χρυσοστόμου (1938) οι δύο άντρες ήρθαν σε ρήξη και σε αντιπαράθεση για το ποιος θα έπρεπε να είναι ο διάδοχος του εκλιπόντος αρχιεπισκόπου (Παυλίδου, 2007)

Οι αποφάσεις που πήρε έγιναν με γνώμονα τις αντιπαραθέσεις του και αυτό μαρτυράτε ολοκάθαρα στο προσωπικό του ημερολόγιο. Αναφέρει «[...] Εγύρισα στις 25 Νοεμβρίου και επήρα το φραγγέλιο στα χέρια και έδιωξα τους απίστευτους από τον ναό μου. – Πρώτα πρώτα έφυγε ο Γεωργακόπουλος, αφού μου έστειλε ένα γράμμα αναιδέστατο, συκοφαντικό και που δείχνει όλη του την αλαζονεία και τις ελπίδες που έτρεφαν οι συνωμότες. – Επήρα αμέσως το Υπουργείον Παιδείας με Γενικόν Γραμματέα τον Σπέντζα και χωρίς να χάνω

καιρό, ταχύτατα άλλαξα νόμους, έδωξα πρόσωπα από το υπουργείον [...] - Και έτσι επήρα νέους Υπουργούς, όλους Μεταξικούς»(Μεταξάς, 1976) .

Καθώς ο Μεταξάς θεώρησε ότι δεν είχε επιτευχθεί πλήρως ο στόχος του καθεστώτος αναλαμβάνει ο ίδιος να υλοποιήσει την εκπαιδευτική πολιτική που ονειρεύεται έχοντας δημιουργήσει έναν κύκλο από ανθρώπους οι οποίοι ασπάζονται την ίδια ιδεολογία με εκείνον απαλλαγμένος από τους βασιλικούς υπουργούς (Γεωργακόπουλος) . Βασικός πυλώνας στην εκπαιδευτική του πολιτική αποτελεί η ΕΟΝ η οποία ιδρύεται μεν το 1936 θα γνωρίσει δε την μεγαλύτερη δόξα της την περίοδο ανάληψης του υπουργείου παιδείας από το Μεταξά . Η ΕΟΝ αποτελούσε το μήλο της έριδος του Μεταξά με τον Γεωργακόπουλο καθώς ο τελευταίος ήτανε εκ διαμέτρου αντιθέτως στην εισβολή της ΕΟΝ στην εκπαίδευση. Η επιδίωξη του Μεταξά μέσω της ΕΟΝ να εξασφαλίσει την ψήφο εμπιστοσύνης από τα διάφορα λαϊκά στρώματα καθώς και να λειτουργήσει ως οργανωτικός παράγοντας για την εκπαίδευση ίσως αποτελεί τελικά την αιτία που ανέλαβε επί προσωπικού το Υπουργείο Παιδείας (Παυλίδου, 2007).

2.1.3 Η ίδρυση της ΕΟΝ

Όταν ο Μεταξάς ανέλαβε την εξουσία στις 4^{ης} Αυγούστου 1936 επεσήμανε από την αρχή την ιδιαίτερη βάση που δίνει στους νέους της χώρας, τους θεωρούσε μεταλαμπαδευτές των ιδεών του. Θεωρούσε ότι οι νέοι είναι αυτοί που επηρεάζονται πιο εύκολα (Μπρέγιαννη, 1999). Για να το επιτύχει αυτό για να γίνουν φορείς των ιδεών του μετά το θάνατό του ίδιου ιδρύει την ΕΟΝ (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας). Η ΕΟΝ ιδρύεται στις 10/08/1936 και με διάγγελμα του ο Μεταξάς αναφέρεται σε αυτή : «Όταν έκαμα την 4ην Αυγούστου μαζί με τον Βασιλέα μας, σκέφθηκα αμέσως ποίοι θα ήσαν εκείνοι που θα έπαιρναν στα χέρια τους την λαμπάδα που ανάψαμε εμείς, για να την φέρουν εις το μέλλον και να την παραδίδη κάθε γενεά εις την επερχομένην. Βέβαια, θα ήτο η νεότης. [...] Και όταν ηθέλησα να πραγματοποιήσω την

σκέψιν μου αυτήν ανετέληφθηκα αντίδρασιν, δισταγμούς, σκεπτικισμό από εκείνους, που ήρχοντο πρώτοι εις την σειράν, διά να με βοηθήσουν. Τότε έκαμα ό,τι και ο Άρχοντας του Ευαγγελίου. Εκάλεσα τους παρακατιανούς και όταν και από αυτούς δεν ήρθαν μερικοί εκάλεσα τους πιο παρακατιανούς και έτσι εμπήκε όλος ο λαός, όλα τα παιδιά του λαού, όλη η νεότης που προέρχεται από τα σπλάχνα του λαού μας, μέσα στην Οργάνωσί μας. Αυτό υπήρξεν επανάστασις; Ε! Βέβαια. Εάν για να θριαμβεύση μια ιδέα πρέπει να γίνη επανάστασις, τότε αυτό που εκάματε ήτο επανάστασις» (Μεταξάς, 1969).

Για τη σωστή λοιπόν ανατροφή των παιδιών από και στο εξής συντρέχουν και είναι υπεύθυνοι το σχολείο και η ΕΟΝ. Ο ίδιος ο Μεταξάς αναφέρει την οργάνωση της Νεολαίας ως αδιάσπαστο κομμάτι της διαπαιδαγώγησης και γαλούχησης των νέων μαζί με το σχολείο. Προσπάθησε να συνδέσει την ΕΟΝ με το σχολείο (Καραφύλλης, 2013). Όπως ανέφερε, ο γονιός ή ο δάσκαλός ήταν δύσκολο να γνωρίζουν τι κάνουν τα παιδιά τους μετά το πέρας των σχολικών μαθημάτων ή την υπόλοιπη μέρα, αν σύχναζαν σε μέρη τα οποία μετέδιδαν την προπαγάνδα του κουμμουνισμού. Αυτό το έργο ερχόταν να επιτελέσει η οργάνωση των νέων. Ενώ ήτανε και σημαντική η βοήθεια που θα προσέφερε σε παιδιά από κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Όπως έλεγε χαρακτηριστικά «Λοιπόν η Οργάνωσις αντικαθιστά το Σχολείο εκεί όπου αυτό κατ' ανάγκην απουσιάζει». Πάσχιζε η οργάνωση να δώσει στη νεολαία εθνικό φρόνημα (Μεταξάς, 1969)

Τα μέλη της ΕΟΝ χωρίζονται ανάλογα με τις ηλικίες τους σε σκαπανείς, -ισσες (7-13 ετών), φαλαγγίτες-ισσες Β (14-18) και Α (19-25) τάξης ενώ υποχρεούνταν να φοράνε και στολή. Αν και η ΕΟΝ θεωρήθηκε ότι πλησιάζει πολύ στα γερμανικά τάγματα εφόδου σε σχέση με την αυστηρότητα που επιβάλλονταν όπως γίνεται συχνά στα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Κύριο μέλημα του Μεταξά μέσω της οργάνωσης ήτανε η επιβολή πειθαρχίας η οποία θα οδηγούσε σε μια πιο ηθική κοινωνία η πίστη στο Βασιλιά και το καθεστώς και η εργασία. Πίστευε στην σπαρτιάτικη οργάνωση και αγωγή των νέων γι'

αυτό και η γυμναστική αποτελούσε σημαντικό κομμάτι (Περ. Η Νεολαία 1938).

Η ΕΟΝ αποτελούσε για τους νέους μία διέξοδο όπως θα μπορούσε να πει κανείς. Τους παρείχε ελευθερία. Διοργάνωνε εκδρομές, εκδηλώσεις, κατασκηνώσεις, χορούς. Οι νέοι είχαν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν δωρεάν εισιτήρια για τον κινηματογράφο και το γήπεδο, στολές, δωρεάν μετακίνηση στα μέσα συγκοινωνίας, στέγαση σε μαθητικές και φοιτητικές εστίες, δωρεάν εγγραφή στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης δημόσια και ιδιωτικά. Γινόταν δε προτίμηση των μελών της ΕΟΝ στα κληροδοτήματά και τις υποτροφίες του κράτους, προτίμηση των μελών κατά την είσοδο τους στις στρατιωτικές σχολές και τα ανώτερα κρατικά ιδρύματα, προτίμηση των μελών στην πρόσληψη εργατών σε διάφορα εργοστάσια.

Πάντα με την επίβλεψη της οργάνωσης. Αξίζει όμως να σημειωθεί η κινητοποίηση του γυναικείου φύλου μέσω της οργάνωσης που δραστηριοποιούνταν πλέον εκτός οικίας. Ωστόσο κάτι τέτοιο όπως ήταν αναμενόμενο ακολούθησαν και πολλά σεξουαλικά σκάνδαλα. Η ΕΟΝ κατείχε μεταξύ άλλων και στρατιωτική αγωγή. Δεν στόχευε όμως να προετοιμάσει πολεμοχαρείς στρατιώτες αλλά να εξοικείωση τους νέους με τον επερχόμενο πόλεμο γι' αυτό και προέβλεπε και παρείχε στους Φαλαγγίτες εκπαίδευση πεζικού και εκπαίδευση με βολή πολεμικού όπλου (τουφεκιού) (Πετρίδης, 2000).

Αφού λοιπόν η εθνική οργάνωση αναλαμβάνει την διαπαιδαγώγηση των νέων όπως αναφέρεται δεν υπάρχει «ζήτημα υπάρξεως δια κάθε άλλην οργάνωσιν νέων» (Περ. Η Νεολαία, 1939). Έτσι από το 1936 όλα τα αθλητικά σωματεία τίθενται υπό την εποπτεία του Ανώτατου Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΟΝ. (Εφημερίς της Κυβερνήσεως τεύχος Α', αρ. 499 (10 Νοεμβρίου 1936) σσ. 2666-2667 (Α.Ν. «περί συστάσεως Εθνικής Οργανώσεως της Νεολαίας»). Λαμβάνοντας υπόψιν τα στοιχεία του καθεστώτος το 1939 αριθμούν τα περισσότεροι από 1.200.000 νέοι θα μπορούσε να πει κανείς σχεδόν ολόκληρη

την ελληνική νεολαία με πίστη φαινομενικά στον βασιλιά και ουσιαστικά στην ιδέα της 4 Αυγούστου.

Το ζήτημα της υποχρεωτικότητας και το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων.

Η ΕΟΝ λειτουργούσε με το πρόσχημα της μη υποχρεωτικότητας της κάτι που στην πραγματικότητα δεν ίσχυε αφού με εγκύκλιο του 1938 όλοι οι μαθητές έπρεπε να αποτελούν συνταγματικά τμήματα της οργάνωσης των νέων. Ενώ την ίδια χρονιά το περιοδικό που εκδίδει η ΕΟΝ ανακοινώνει ότι τα μέλη της ξεπερνάνε τα 500 χιλιάδες. Η φαινομενικά μη εθελοντική προσέλευση γίνεται φανερή από τα μέτρα και την τακτική που ακολούθησε η οργάνωση των νέων. Καθώς αν κάποιος μαθητής απουσιάζει περισσότερες από 20 φορές από τη συνάντηση της ΕΟΝ αποβάλλονταν από το σχολείο του. Η μη συμμετοχή στην οργάνωση δεν του έδινε πιστοποιητικό οπότε αποκλειόταν από διάφορες δημόσιους τομείς.

Με βασιλικό διάταγμα της 13/9/1938 της Κυβέρνησης Μεταξά δημιουργείται το Πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων. Ήταν κρατικό έγγραφο που εξέδιδε η ελληνική αστυνομία ή ο στρατός. Με αρνητικό πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων ή την έλλειψη του μπορούσε κανείς να αποκλειστεί από μια θέση στο Δημόσιο ή να μην εισαχθεί στις ανώτερες σχολές όπως αυτή του παιδαγωγικού. Στο έγγραφο βεβαιώνεται ότι ο υποφαινόμενος δεν είναι φορέας, ύποπτος, η φιλικά διακείμενος προς την κομμουνιστική ιδεολογία . Και για την έκδοση του απαιτούνταν ο εξονυχιστικός έλεγχος του φακέλου του ατόμου που ζητούσε το πιστοποιητικό όχι μόνον δεν του ίδιου αλλά και ολόκληρου του συγγενικού του περιβάλλοντος. Μπορούσε να είναι δηλαδή υπόλογος κάποιος ,για τις πράξεις που διενήργησε η οικογένεια του ακόμα και πριν το έτος γέννησης του.

Οι δάσκαλοι λοιπόν με την άνοδο του Μεταξά στην εξουσία είναι υποχρεωμένοι να εκδώσουν το συγκεκριμένο πιστοποιητικό. Βασικό κομμάτι στο να εκδοθεί αποτελεί η συμμετοχή και η ενεργή τους δράση στην ΕΟΝ. Ήταν λοιπόν αναγκαστικά υποχρεωμένοι να μετέχουν στις εκδηλώσεις της

οργάνωσης .Ο έλεγχος αυτός όμως πήγε τα πράγματα ένα βήμα παραπέρα και δάσκαλοί που αρνούσαν να γίνουν υποστηρικτές της γενικότερης προπαγάνδας αντιμετώπισαν συλλήψεις, βασανιστήρια, απολύσεις, φυλακίσεις, εκτοπίσεις και εξορίες (Σάμιος,2013).

2.2 Η κατοχική περίοδος 1941-1944

Ο πόλεμος λειτούργησε ως μοχλός αλλαγής και γενικότερης ανακατανομής του σύγχρονου κόσμου (Στάλιν, 1952).Φυσικά η Ελλάδα δε θα μπορούσε να μη συμμετάσχει. Η πολιτική αστάθεια (Γεωργίου, 1999)και τα προβλήματα που επέφερε το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου όπως επίσης και η σημαντικότητα της γεωπολιτικής της θέσης είναι μόνο μερικοί από τους λόγους που οδήγησαν την εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο.

Η κήρυξη του πολέμου από την Ιταλία στην Ελλάδα θα γίνει την 28^η Οκτωβρίου 1940.Αν και ο δικτάτορας όπως έχουμε πει και νωρίτερα έτρεφε φιλικά αισθήματα προς τα φασιστικά αυτά καθεστάτα (του Μουσολίνι και του Χίτλερ) αντιστάθηκε, και οι υποψίες του Μεταξά για ενδεχόμενο επίθεσης των Ιταλών στην Ελλάδα επιβεβαιώνονται. Ο Μουσολίνι είχε θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο επέκτασης του .

Στην Ελλάδα, η κατοχική διοίκηση υπήρξε πολυσύνθετη και πολυεθνική και κατανεμήθηκε σε τρεις (3) ζώνες: α) Την Ιταλική Ζώνη, που περιελάμβανε το μεγαλύτερο τμήμα της χώρας, την Ήπειρο, την Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία (εκτός από τις Β. Σποράδες), τα Ιόνια Νησιά, τα οποία τέθηκαν αποκλειστικά υπό ιταλική πολιτική και στρατιωτική διοίκηση, τη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια (εκτός από την Αττική), τμήμα της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας και την Κρήτη (περιοχή της Σητείας). β) Τη Βουλγαρική Ζώνη που περιελάμβανε την ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, εκτός της Ουδέτερης Ζώνης της ελληνοτουρκικής μεθορίου που ελεγχόταν από τους Γερμανούς. γ) Τη γερμανική ζώνη η οποία, αν και περιελάμβανε λίγα, συγκριτικά εδάφη,

ήταν μεγάλης οικονομικής και στρατηγικής σημασίας. Έτσι στη δικαιοδοσία της πέρασαν η Αττική, η Θεσσαλονίκη, η ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας (το τμήμα μεταξύ του Αλιάκμονα και του Στρυμόνα), η Μήλος, η Λήμνος, η Χίος, η Μυτιλήνη και η Κρήτη εκτός από την περιοχή της Σητείας (Σ. Γρηγοριάδης, 1974) (Δημητρίου ,2019)

Στην αρχή η Ελλάδα προέβαλε σθεναρή αντίσταση και τα ιταλικά στρατεύματα οπισθοχωρούν ενώ τα ελληνικά στρατεύματα προσχωρούν προς το εσωτερικό της Αλβανίας (Ιατρίδης, 1984: 42). Ωστόσο ο χειμώνας που ακολούθησε κατέβαλε την ελληνική κίνηση. Η Ελλάδα δεν είχε επαρκή στρατιωτικό εξοπλισμό, ούτε σύγχρονες στρατιωτικές μονάδες αυτό ανέτρεψε τα δεδομένα. Κερδιζόταν οι μάχες αλλά χανόταν ο πόλεμος. Τελικά τα ελληνικά στρατεύματα αρχίζουν να οπισθοχωρούν τον Απρίλιο του 1941 έχουμε την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα

Η Γερμανοϊταλική κατοχή στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως μια από τις πιο δύσκολες περιόδους που πέρασε η χώρα. Η πείνα, οι καθημερινές εκτελέσεις, η εκμετάλλευση από τους μαυραγορίτες, η δράση των δοσίλογων σε συνεργασία με τους κατακτητές είναι μόνο λίγα από τα δεινά που αναγκάστηκε ο Ελληνικός λαός εκείνης της εποχής να ανταπεξέλθει (Μπρισίμη-Μαράκη, 2000: 128).

Οι Γερμανοί με την είσοδο τους στην χώρα επέταξαν σπίτια, σχολεία και δημόσια κτίρια και τα μετέτρεψαν σε αποθήκες και στρατιωτικές βάσεις. Κατέστρεψαν πολλά από αυτά ενώ κατέστρεψαν και τις σοδειές των αγροτών βυθίζοντας τη χώρα στην πείνα. Ότι δε κατέστρεψαν το επέταξαν για να μπορέσει να συντηρηθεί πλουσιοπάροχα ο γερμανικός στρατός. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο λαός να εξαθλιωθεί ακόμα περισσότερο και ως επακόλουθο να χαθεί το μεγαλύτερο μέρος της αξίας του νομίσματος(Clogg, 2012: 208) (Βακαλόπουλος, 1988: 422). δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος στη δράση των μαυραγοριτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί το αλεύρι, την εποχή εκείνη, ήταν εξαιρετικά δυσεύρετο και είχε μεγαλύτερη αξία ακόμη και από το κρέας (Νεστωράκης, 2012: 91). Είναι σημαντικό να τονιστεί

και για να διαφανεί το πόσο πολύ υπέφεραν από την πείνα ότι οι περισσότεροι άνθρωποι πέθαναν από την πείνα τους χειμερινούς μήνες παρά από τις βόμβες και τις σφαίρες των κατακτητών (Ιατρίδης, 1984: 43· Clogg, 2012: 219). Στην Αθήνα το διάστημα του χειμώνα του 1940-1941 πέθαναν πάνω από 40.000 άνθρωποι (Χαραλαμπίδης, 2012: 82).

Όπως ήταν αναμενόμενο επιβλήθηκαν και δυσβάστακτα μέτρα που αποσκοπούσαν στον αποκλεισμό οποιασδήποτε μορφής αντίστασης με μία και μόνο ποινή αυτή του θανάτου.

2.2.1 Η εκπαίδευση στην Κατεχόμενη Ελλάδα

Η κήρυξη του πολέμου έφερε τη χώρα σε μια γενικότερη κατάσταση παρακμής. Η οικονομία πολιτική, η κοινωνική ζωή αλλά φυσικά και η εκπαίδευση υπέστησαν σοβαρότατο πλήγμα (Καραφύλλης, 2013: 142). Ακόμα οι αλληπάλληλες καταστροφές από τους κατακτητές, οι συνεχόμενοι βομβαρδισμοί αλλά και οι καταλήψεις των εναπομεινάντων σχολείων καθώς επίσης και η έλλειψη δασκάλων(αφού πολλοί ήταν αυτοί που πολέμησαν στο μέτωπο και δε γύρισαν, άλλοι φυλακίστηκαν ,άλλοι τραυματίστηκαν και άλλοι κατέφυγαν στην αντίσταση) οδήγησαν το εκπαιδευτικό σύστημα σε ένα καθεστώς της δυσλειτουργίας (Κάτσικας & Θεριανός, 2004: 143) (Σακελλαρίου, 2003).

«Σύμφωνα με στοιχεία, οι κατακτητές επίταξαν 8.345 σχολικά κτίρια και μόνο τα 719 από αυτά παρέμειναν όπως είχαν. Πολλά κάηκαν, άλλα γκρεμίστηκαν ή έπαθαν σοβαρές ζημιές από βομβαρδισμούς ή ανατινάξεις και τα πιο πολλά καταστράφηκαν και έμειναν δίχως θρανία κι άλλον εξοπλισμό» (Σακελλαρίου, 1984: 27). Τα λίγα εναπομείναντα σχολεία που συνέχισαν να "λειτουργούν" κυρίως στις μικρότερες πόλεις και όχι τα μεγάλα αστικά κέντρα είχαν χαρακτήρα όχι τόσο εκπαιδευτικό όσο προφύλαξης των παιδιών από τους κινδύνους. (Δημαράς, 2013: 208- 209). Στην περίοδο δε του μεγάλου λιμού

του 41' με κινητοποίηση των δασκάλων (που αργότερα εξαπλώθηκε σε μεγάλο τμήμα των Δημοσίων Υπηρεσιών) παρείχαν και επισιτιστικό έργο καθώς οι περισσότεροι μαθητές ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας (Καλαντζής, 2002) σε άθλιες συνθήκες λόγω του πολέμου αλλά και της δράσης των μαυραγοριτών που δρούσαν ανενόχλητοι εκείνη την εποχή και απομυζούσαν μέχρι τελευταίας ρανίδας τον ελληνικό λαό. Κατά την περίοδο εκείνη περίπου 600.000 παιδιά δεν πήγαν καθόλου σχολείο.

Τα σχολεία υπολειπόμενα ή λειτουργούσαν για πολύ μικρά διαστήματα και κυρίως τα δημοτικά . Αξίζει να σημειωθεί ότι το σχολικό έτος το 1940 κράτησε μόνο τρεις μήνες ενώ το 41 περίπου 25 μέρες (Σακελλαρίου, 1984).

Όπως αναφέρει ο Παγκάκης «Η τρομοκρατία, οι στερήσεις, η αρπαγή περιουσιακών στοιχείων, τα αντίποινα στις αντιστασιακές ενέργειες -θανατικές εκτελέσεις, φυλακίσεις, εκτοπίσεις- ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου, που δικαιολογημένα συγκέντρωναν το ενδιαφέρον των Ελλήνων στον αγώνα για την επιβίωση και τη δράση για την ελευθερία». Όλα αυτά αντί να κατευνάσουν το ηθικό των ελλήνων το αναπτέρωσαν κι αυτό διαφαίνεται από την δράση τους , που παρά τις αντίξοες συνθήκες που αντιμετώπιζαν οι δάσκαλοι της χώρας, βοηθούσαν όσο μπορούσαν στην εκπαίδευση, αλλά και την επιβίωση του ελληνικού λαού, λαμβάνοντας παράλληλα μέρος στις αντιστασιακές δράσεις κατά των κατακτητών δείχνοντας απaráμιλλο ηρωισμό.

3. Η περίπτωση της Λάρισας

3.1 Η Λάρισα κατά την περίοδο της δικτατορίας

Για να αποτυπώσει κάποιος την εκπαιδευτική κατάσταση στην περιοχή της Λάρισας το 1940 αρκεί να ρίξει μια ματιά και την προσοχή του στον τοπικό τύπο και ειδικότερα στην εφημερίδα «Ελευθέρια». Όπως περιγράφει η Δέσποινα Μήτσιου είναι μια πολύ σημαντική η πρωτογενής πηγή καθώς

παρουσιάζει τις δυσκολίες, τις αντιθέσεις και τον παλμό της εποχής παρά το φόβο της λογοκρισίας. Το γεγονός ότι ο τοπικός Τύπος και άρα οι πηγές της συγγραφής, αποτελούνται από μια και μόνο εφημερίδα, την Ελευθερία, η οποία λειτουργεί υπό τη Μεταξική Δικτατορία, καθιστά την μεθοδολογία της έρευνας ιδιαίτερα προβληματική.

Όπως μαθαίνουμε από το φύλλο της 18 Ιανουαρίου αυτό που απασχολεί την τοπική κοινωνία είναι η κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα σχολικά κτήρια της Λάρισας. Επιγραμματικά αναφέρουμε ότι σε φύλλο της εφημερίδας δηλώνεται επιτακτικό να παύσει να λειτουργεί το 1^ο δημοτικό σχολείο επί της οδού βασιλέως Κωνσταντίνου το οποίο «ως ετοιμόρροπο αποτελούσε κίνδυνο για τους μαθητές» ενώ και πληθώρα επισκευών για τα υπόλοιπα σχολεία αναφέρονται στις εκθέσεις του επιθεωρητή μέσης εκπαίδευσης Βασίλη Τσιρίμπα όπως γίνεται γνωστό από την εφημερίδα. Στην Α΄ εκπαιδευτική περιφέρεια στοιχειώδους εκπαίδευσης Λαρίσης βρίσκονται σε λειτουργία 92 δημοτικά σχολεία, στην πόλη της Λάρισας, την επαρχία της Λάρισας, την επαρχία της Αγιάς, και του Τύρναβου.

Στις 25 Ιανουαρίου 1940 στο φύλλο της εφημερίδας «Ελευθερία» έχουμε παρουσίαση του νόμου «περί διοίκησης της εκπαίδευσης» όπως αναφέρουμε και παρακάτω συνεπάγεται την αύξηση των εκπαιδευτικών περιφερειών σε 100 ενώ όπως αναγράφεται στην εφημερίδα αυτό βοηθά και στην αποτελεσματικότερη παρακολούθηση των σχολείων. Γίνεται αναφορά και στην προαγωγή των δημοδιδασκάλων μετά από 20 έτη υπηρεσία και πέντε χρόνια σε βαθμό επιθεωρητή σε γενικούς επιθεωρητές ενώ επιτρέπει στους δασκάλους να φτάσουν και στο βαθμό του διευθυντή με την προϋπόθεση της αφοσίωσης το καθήκον και της φροντίδας για μια καλύτερη επαγγελματική κατάρτιση.

Για την έλλειψη σχολείων στα διάφορα χωριά του νομού Λάρισας διοργανώνονται έρανοι οικονομικού χαρακτήρα οι οποίοι αποβλέπουν είτε στην κατασκευή και ανέγερση σχολείων είτε στην επισκευή των ήδη υπαρχόντων. Για εκείνο το γεγονός το Φύλλο της εφημερίδας αναγράφει

δημοσίευμα με τίτλο «τα σχολεία της υπαίθρου» καθώς με κινητοποίηση του το υπουργείο παιδείας και υπουργείο οικονομικών επιβάλλεται φορολογικός έρανος ενός έτους για την συντήρηση διάφορών σχολείων της περιφέρειας. Αυτό δείχνει και την αδυναμία του κράτους να διαθέσει χρήματα για την εκτέλεση των παραπάνω εργασιών» (Εφημερίδα Ελευθερία 11 Φεβρουαρίου 1940).

Ακόμα ένα μεγάλο μέρος της εφημερίδας λαμβάνουν τα άρθρα που αναφέρονται στις μεταθέσεις των εκπαιδευτικών καθώς με εγκύκλιο του υπουργείου ως εκπαιδευτικοί αιτούνται μετάθεση αναγράφουν τα σχολεία που επιθυμούν και τους λόγους που θέλουν να μετατεθούν.

Όπως αναφέρεται στο φύλλο της 9 Απριλίου 1940 εκδίδεται εγκύκλιος του υπουργείου προς τους επιθεωρητές να καταθέσουν την καταγωγή του κάθε εκπαιδευτικού. Ακόμα εκδίδεται ξεχωριστή εγκύκλιος προς τους γενικούς επιθεωρητές με τίτλο «Περί μη προσφυγής των διδασκάλων σε πλάγια μέσα» αφού πολλοί δάσκαλοι για να επηρεάσουν το συμβούλιο στο θέμα των μεταθέσεων χρησιμοποιούσανε πλάγια μέσα όπως το γεγονός ότι είχαν υπηρετήσει στην ΕΟΝ. «Κάποιοι δάσκαλοι χρησιμοποίησαν πλάγια μέσα ,διάφορα πρόσωπα με την απατηλή ελπίδα ότι είναι δυνατόν να ασκηθεί κάποια επιρροή στα μέλη του συμβουλίου και να επιτύχουν έτσι τους σκοπούς τους. Κάποιοι από αυτούς επειδή πρόσφεραν υπηρεσία στην ΕΟΝ τόλμησαν να διανοηθούν να εκμεταλλευτούν την ιερή αυτή ιδεολογία για ιδιοτελείς σκοπούς. Ορμώμενος από αυτήν την αφορμή επιθυμώ αρχικά να θέσω τέρμα στις ενέργειες αυτές κάποιον διδασκάλων και να διδάξω... ότι το ρουσφέτι που προκαλεί ρίγη παλαιοκομματικής φρίκης το οποίο σαν σαράκι έφαγε στο παρελθόν τα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας και κράτους και μόλυνε και διέφθειρε συνειδήσεις ,παρήλθε ή πρέπει να παρέλθει ανεπιστρεπτί για την προσφιλή πατρίδα μας, αν θέλουμε να μη ζήσουμε ξανά εκείνες τις δύσκολες μέρες ,οπότε θα είμαστε άξιοι της τύχης μας ως άτομα και ως έθνος .Πρέπει όλοι μας άρχοντες και αρχόμενοι να δείξουμε κυρίως με τα έργα μας ότι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου κράτους 4 Αυγούστου 1936 είναι η

απονομή του δικαίου σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής η ανάδειξη και η αμοιβή ικανών και ο αμείλικτος πόλεμος κατά της ρουσφετολογίας... Έπειτα επιθυμώ να στηλιτεύσω τους δασκάλους εκείνους οι οποίοι οχυρωμένοι πίσω από την ΕΟΝ επιχειρούν να επιδιώξουν ευτελή ατομικά συμφέροντα. Θεωρώ ως μέγιστο εθνικό κίνδυνο να ανεχθούμε να δημιουργηθεί καπηλειά για την εθνική αυτή οργάνωση ενώ είναι επιβεβλημένο καθήκον να πατάξουμε αυτή από τα πρώτα ευτυχώς λίγα κρούσματα αυτής» (Εφημερίδα Ελευθερία 16 Απριλίου 1940)

Ενώ δε λείπουν ειδήσεις όπως αυτές για την σύλληψη μαθητών ή δασκάλων που είναι φορείς κομμουνιστικών ιδεών, οι οποίοι μετά από ένα μικρό χρονικό διάστημα με δήλωση μεταμελείας αφήνονται ελεύθεροι (Εφημερίδα ελευθερία 15 Φεβρουαρίου 1940)

Η κυριαρχία της ιδεολογίας της 4 Αυγούστου διαφαίνεται ακόμα και από το γεγονός ότι στην ελευθερία 24 Απριλίου 1940 αναφέρει ενδεικτικά ότι όποιος απουσιάζει από τις συναντήσεις της ΕΟΝ λογίζεται σαν να απουσιάζει και από τα σχολικά μαθήματα ΦΕΚ 130/18/4/1940, (Εφημερίδα Ελευθερία 24 Απριλίου 1940).

Τέλος σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει και η σύσταση μαθητικών συσσιτίων όπως γνωστοποιεί ο Γενικός επιθεωρητής Γ εκπαιδευτικής περιφέρειας κ. Τσιρίμπας από τα 1000 δημοτικά σχολεία της περιφέρειας μόνο σε 221(αριθμός καθόλου ικανοποιητικός) λειτουργούν συσσίτια (Εφημερίδα Ελευθερία 11 Μαΐου 1940).

Τα επόμενα χρόνια αυτό θα αλλάξει λόγω του ξεσπάσματος του πολέμου και τα συσσίτια θα γίνουν επιτακτική ανάγκη για την επιβίωση των μαθητών.

3.2 Η Λάρισα κατά την περίοδο της κατοχής

Η γερμανική εισβολή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πορεία και την μετέπειτα συνθηκολόγηση της χώρας αν αναλογιστεί κανείς ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή ο

πόλεμος ήταν νικηφόρος υπέρ των Ελλήνων (Λιάκος, 2021). Υπογράφεται λοιπόν στην πόλη της Λάρισας η επονομαζόμενη «άνευ όρων» παράδοση των Ελληνικών στρατευμάτων. Για την καλύτερη και πιο εύκολη διοίκηση της οι Ελλάδα χωρίζεται σε τρεις ζώνες. Σε πρώτη φάση η Λάρισα τίθεται κάτω από την ιταλική διοίκηση ενώ αργότερα τίθεται κάτω και από το πρόσταγμα του γερμανού κατακτητή (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, 2008).

Μετά το Σεπτέμβριο του 1943 και την συνθηκολόγηση της Ιταλίας, η Λάρισα βρέθηκε κάτω από την γερμανική κατοχή τα πράγματα δυσκόλεψαν ακόμα περισσότερα κυρίως στην ύπαιθρο, καθώς οι Γερμανοί δεν εγκαταστάθηκαν μόνιμα στα χωριά αλλά ερχόντουσαν συχνά πυκνά ποτέ για πλιάτσικο και πότε για εκφοβισμό των ανθρώπων, λόγω πληροφοριών τους για την ύπαρξη αντιστασιακών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων πρακτικών αποτελεί η μαρτυρία του Δομενικιώτη δασκάλου Καραμίτζα, που αναφέρει πως «ένας μελανοχίτωνας επιλοχίας έβγαλε από τον κόρφο το ένα χαρτί και καλούσε ονομαστικά ορισμένους (υπάρχουν δυστυχώς όπως ξέρουμε και οι ντόπιοι συνεργάτες τους είναι τα ιδιοτελή καθάρματα όπως τα χαρακτηρίσω Δημήτρης Γληνός). Όποιος άκουγε το όνομα του έβγαινε μπροστά. Του υποβαλλόταν το ερώτημα να υποδείξει και να κατονομάσει συνεργάτες των ανταρτών, στην άρνηση του τον θανάτωναν αμέσως με την σιλέτα που έμπηγαν ταυτόχρονα από την πλάτη και το στήθος στο μέρος της καρδιάς δύο παρασκευασμένοι δήμειοι» (Καραμπάτσας , Το έπος του '40 και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944).

Η εκπαίδευση

Η κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου θα αποτελέσει μεγάλο πλήγμα για την εκπαίδευση. Ο Γενικός επιθεωρητής Γ εκπαιδευτικής Περιφέρειας κ. Τσιρίμπας τάσσεται υπέρ του αγώνα ζητώντας την υλική ενίσχυση από τους μη στρατευθέντες λειτουργούς εκπαίδευσης. Ορίζει επίσης και κατώτατο όριο προσφοράς το ποσό που αντιστοιχεί σε μισθό μιας ημέρας. Στις 29 Νοεμβρίου 1940 συστήνονται επιτροπές στα χωριά κυρίως, που αναλαμβάνουν τη

φροντίδα οικογενειών μέλη των οποίων έχουν επιστρατευθεί βοηθώντας τις οικονομικά και υλικά ενώ διοργανώνονται και έρανοι για να αποσταλούν τα απαραίτητα στο μέτωπο. Οι δάσκαλοι πρωτοπόροι δίνουν το παράδειγμα « ας κινηθούμε όλοι έλληνας από ακανόνιστα άκρων πλούσιοι και φτωχοί, δυνατοί και αδύναμοι και ας προσφέρουμε στον ιερό μας αγώνα ότι μπορεί ο καθένας σε δουλειά ή χρήματα σε είδος η πνεύμα και η Ελλάς η αθάνατη αυτή η πατρίδα μας θα ζει για πάντα» .Τα επόμενα χρόνια της κατοχής η εφημερίδα «Ελευθερία» θα μετονομαστεί σε «Λαρισαϊκός τύπος» και είναι πλέον μια απόλυτα ελεγχόμενη εφημερίδα από την γερμανική στρατιωτική διοίκηση. Ενώ πλέον η θεματολογία της περιστρεφόταν στην γνωστοποίηση των αντιποίνων για τις αντιστασιακές πράξεις, καθώς επίσης και στην επιβολή απειλών για ακόμα σκληρότερα μέτρα σε μελλοντικό χρόνο. Τα σχολεία όπως και σε όλη τη χώρα έτσι και στη Λάρισα θα υπολειτουργούν ενώ οι περισσότερες αναφορές της εφημερίδας στην εκπαίδευση γίνονται κυρίως στο να αναφέρουνε προβλήματα που προκάλεσε ο πόλεμος καθώς επίσης και τις εκπαιδευτικές αλλαγές που επιβάλλει ο κατακτητής.

Αξίζει να σημειωθεί δε ότι η πόλη της Λάρισας και γενικότερα η Θεσσαλία δεν υπέφερε μόνο εξαιτίας του κατακτητή και των συνεχόμενων βομβαρδισμών. Ένας ισχυρός σεισμός έπληξε τη Λάρισα και τις γειτονικές περιοχές μεγαλώνοντας το μέγεθος της καταστροφής και γκρεμίζοντας ολοσχερώς ετοιμόρροπα σπίτια αλλά και πολλά δημόσια κτήρια όπως σχολεία . «Και τώρα βρισκόμαστε στην Λάρισα η οποία πέρασε δύσκολες στιγμές εξαιτίας των ιταλικών βομβαρδισμών του σεισμού και των γερμανικών στούκας. Δύσκολα μπορεί κανείς να διακρίνει ένα σπίτι όρθιο οι δρόμοι είναι κατεστραμμένοι από τους βομβαρδισμούς τα καταστήματα έχουν ανοιχτεί και λεηλατηθεί από τους αποχωρήσαντες Βρετανούς. Έχουμε εισέλθει σε μια απόλυτα έρημη και νεκρή πόλη [...] Χάρη όμως στην γερμανική πρωτοβουλία θα αποσοβηθεί ο λιμός και θα ξεπεραστούν οι επισιτιστικές δυσκολίες» Η πρωτογενής αυτή μαρτυρία από γερμανικής πλευράς δείχνει την τραγική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η πόλη της Λάρισας (Λορδανός , Η εθνική αντίσταση στη ...). Οι κατακτητές επέφεραν την καταστροφή σε ολόκληρη τη χώρα, η Λάρισα δε

θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση. Ενώ παρότι τα χωριά δεν είχαν τις περισσότερες φορές πολιτική ή στρατιωτική σημασία δεν ήταν λίγες οι φορές που οι κατακτητές έκαιγαν ολόκληρα χωριά (όπως το Δομένικο) σπέρνοντας το χάος το φόβο και το θάνατο. Ωστόσο όπως σε όλη τη χώρα έτσι και στη Θεσσαλία αναπτύχθηκε αντιστασιακή δράση που προσπαθούσε να κρατήσει ζωντανή ακόμα και στα δύσκολα χρόνια της κατοχής τη φλόγα της ελπίδας και του ονείρου ότι κάποια στιγμή θα έρθει η εθνική απελευθέρωση.

3.2.1 Η αντίσταση στη Λάρισα

Η Θεσσαλία υπήρξε από τους πρωτοστάτες στον αγώνα της εθνικής αντίστασης κατά του κατακτητή (Φλούντζης,1977).

Το Σεπτεμβρίου 1941, ιδρύεται το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Ε.Α.Μ.) στην Αθήνα με τη συμμετοχή του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.), του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος (Σ.Κ.Ε.), της Ελληνικής Λαϊκής Δημοκρατίας (Ε.Λ.Δ.) και του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας (Α.Κ.Ε.). Βλέπουμε μία ξεκάθαρη συσπείρωση όλων των πολιτικών χρωμάτων απέναντι στον κίνδυνο που απειλεί τη χώρα. Ενώ δημιουργείται και ένα στρατιωτικό κέντρο αντίστασης, ο Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (Ε.Λ.Α.Σ), που η δράση του άρχισε από τον Φεβρουάριο του 1942 (Μ. Παπαευσταθίου -Τσάγκα,2015). Προς την εκπνοή του 1941 ιδρύονται η Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωσης (Ε.Κ.Κ.Α.) (Α. Αθ. Αγγελόπουλος, 1993) και ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (Ε.Δ.Ε.Σ.) (Ι. Γκότσης,1945) που συνενώσανε αξιωματικούς και συγκρότησαν αντάρτικες ομάδες (Μ. Παπαευσταθίου -Τσάγκα,2015).

Ακόμα το Μάρτιο του 1941 έχουμε την οργάνωση της φιλικής εταιρείας (οργάνωση απαρτισμένη από προσωπικότητες) στη Λάρισα με επικεφαλής τον Ευάγγελο Αβέρωφ και το Νίκο Δ. Ράπτη (Λ. Αρσενίου ,1999).

Τον Ιανουάριο του 1942 και με την αποστολή του Κώστα Γαμβετά στη Θεσσαλία (Λ. Αρσενίου ,1999) ιδρύθηκε το γραφείο περιοχής Θεσσαλίας του ΚΚΕ με έδρα του τη Λάρισα (Φλούντζης,1977). Με παρακίνηση του Γαμβετά συγκροτείται στη Λάρισα, το πρώτο πανθεσσαλικό όργανο του ΕΑΜ (Λ. Αρσενίου ,1999) και το 1942 η οργάνωση ο Θεσσαλικός Ιερός Λόχος (Θ.Ι.Λ.) όπου συμμετέχουν ιδρυτικά μέλη της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης

Νεολαίας (Ε.Π.Ο.Ν.) (Α. Καρύτσα, 2023). Από την Ε.Π.Ο.Ν. ιδρύεται και το παιδικό κίνημα τα «Αετόπουλα» (Φλούντζης, 1977).

Το 1942 λοιπόν στην Λάρισα εδρεύουν δύο τμήματα της ΕΑΜ στο ένα πρωτοστατούν οι γιατροί και στο δεύτερο αξιωματικοί.

Όπως είναι φυσικό για την διάδοση της αντιστασιακής ιδέας ήταν απαραίτητο έντυπο υλικό τον Ιανουάριο του 1943 και μετά από απόφαση του γραφείου Θεσσαλίας του ΚΚΕ δημιουργείται το πρώτο μυστικό παράνομο τυπογραφείο της Λάρισας στην οικία του Καραγιώργη (Α. Καρύτσα, 2023).

Στόχος του Λαρισαίου αντάρτικου μετά το 1943 είναι η προσπάθεια να σαμποταριστεί ο εχθρός μέσα από μία σειρά καταστροφών (Γ. Παπαδόπουλος, 2015). Έτσι οργανώνεται με τη συμβολή του Καραγιώργη και αρχηγό τον ίδιο το στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ. Θεσσαλίας (Α. Καρύτσα, 2023). Υπό τις προσταγές του Καραγιώργη λειτουργεί και ο εφεδρικός στρατός του Ε.Λ.Α.Σ (Δ. Μπαλλής, 1981). Ενώ οργανώνεται υπό τις προσταγές του Θανάση Κατσαρού το ΕΑΜ Λάρισας Ιππικού (Φλούντζης, 1977).

Η Θεσσαλία είχε το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στην ΕΑΜ (20-30%) (Α. Καρύτσα, 2023). Με τις ενέργειες που έκανε συνέβαλε σημαντικά στην προστασία - απόκρυψη του εβραϊκού πληθυσμού σε ορεινά χωριά της Λάρισας αλλά και στη φυγάδευση ιταλών στρατιωτών μετά και την συνθηκολόγηση της Ιταλίας (Λ. Αρσενίου, 1999).

Το Σαμποτάζ

Η «Ελλάς» προχώρησε σε μια σειρά από καταστροφές οδικού δικτύου και των σιδηροδρομικών υποδομών που δυσκόλεψε τον ανεφοδιασμό του κατακτητή μετά και το καλοκαίρι του 1943 (Α. Καρύτσα, 2023). Στη Λάρισα ακολουθήθηκε η πρακτική με συνεχείς ανατινάξεις συγκοινωνιών, τοποθετήσεις ναρκών και σαμποτάζ. Ωστόσο η αντίσταση δε θα μπορούσε να μείνει ατιμώρητη. Οι Γερμανοί ακλουθώντας τις δικές τους πρακτικές νουθεσίας απαντούσαν με βίαιες πρακτικές κατά κύριο λόγο κατά άμαχου ελληνικού πληθυσμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεγονός ότι βάζανε οχήματα με έλληνες κατάδικους στις σιδηροδρομικές γραμμές με σκοπό οι έλληνες αντάρτες να μην τα ανατινάξουν (Φλούντζης, 1977). Σε άλλες περιπτώσεις ξεσπούσαν την οργή τους εξολοθρεύοντας, καίγοντας ή εκτελώντας ολόκληρα χωριά. Με το

πέρασμα του χρόνου οι βιαιότητες του κατακτητή θέριασαν σε αγριότητα. Περιγράφεται ότι οι Γερμανοί φόρτωναν με έλληνες οδηγούς και πολίτες φορτηγά και τους υποχρεώνουν να περνάνε αυτοί πρώτοι από διάφορους Δρόμους έτσι ώστε αν έπεφταν σε νάρκες ανταρτών να πέθαναν οι ίδιοι (Φλούντζης,1977).

Είναι σημαντικό να κατανοηθεί η βιαιότητα που έδειχναν οι γερμανικές δυνάμεις κατά του άμαχου πληθυσμού ήταν παρακινούμενες κατά κύριο λόγο από την γερμανική ηγεσία . Αυτό γίνεται αντιληπτό από διαταγή του Γερμανού στρατάρχη που αναφέρει ότι «Ανθρωπιστικές επιφυλάξεις οποιοδήποτε είδους αποτελούν έγκλημα εναντίον του γερμανικού έθνους» ενώ συνεχίζει ότι «κανένας Γερμανός στρατιώτης , ο οποίος συμμετέχει σε επιχειρήσεις εναντίον των συμμοριτών και των συνεργατών τους, δεν θα λογοδοτήσει για τη βίαιη συμπεριφορά του από πειθαρχικής και νομικής απόψεως» (Σ. Δορδανάς , 2007). Δικαιολογεί δηλαδή τις βιαιότητες προς τον άμαχο πληθυσμό ως ποινές κατασταλτικά και προληπτικά μέτρα. Παρά όμως τα βαριά αντίποινα η ελληνική αντίσταση όχι μόνο δε σταμάτησε αλλά κατάφερε με τη δράση της να προκαλέσει ανεπανόρθωτες φθορές στις δυνάμεις του κατακτητή.

3.3 Η Περιφέρεια Λαρίσης τα πρώτα χρόνια μετά την κατοχή

Με το οριστικό τέλος της «μαύρης» αυτής περιόδου όπως χαρακτηρίζεται και με την είσοδο των ανταρτών της ΕΛΑΣ στη Λάρισα τον Οκτώβριο του 1944 η πόλη περνά στη φάση της ανασυγκρότησης των δυνάμεων της.

Η ζωή στη Λάρισα μετά το τέλος του πολέμου και την έξοδο των Γερμανών δεν θυμίζει σε τίποτα την εικόνα που είχε η πόλη πριν την κατοχή. Εκτός του ότι οι Γερμανοί προχώρησαν σε μια σειρά από βομβαρδισμούς που ισοπέδωσαν μεγάλο μέρος της πόλης με καταστροφή δημοσίων κτιρίων ,εκκλησιών, οικιών αλλά και σχολείων ο καταστροφικός σεισμός της 1^{ης} Μαρτίου 1941 θα φέρνει τα πράγματα σε μια απελπιστική για την πόλη κατάσταση. Μεγάλη δε καταστροφή για την πόλη αποτέλεσε και η ανατίναξη μεγάλου μέρους της γέφυρας του Πηνειού ζωτικής σημασίας για την πόλη έργου. Την αποτύπωση της οδυνηρής αυτής κατάστασης μπορούμε να το

αντιληφθούμε μόνο μέσα από το φωτογραφικό υλικό που έχει διασωθεί (Παράρτημα Β). Το πλήθος των εικόνων προέρχεται από τα γερμανικά στρατεύματα καθώς είχαν εντολή να βγάζουν πολλές φωτογραφίες στην κατεχόμενη Ελλάδα και δη σε περιπτώσεις καταστροφών πάνω από τα συντρίμια ώστε να μπορούν να επιδείξουν την υπεροχή του κατακτητή. Από την άλλη η λήψη φωτογραφιών για τους Έλληνες απαγορευόταν ενώ ήταν σε έλλειψη και τα απαραίτητα μέσα για τη λήψη φωτογραφιών.

4. Ιστορικό πλαίσιο του θεσμού του επιθεωρητή

4.1 Επιθεωρητισμός

Ο θεσμός του επιθεωρητή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ξεκινά από το 1834, (Νόμος 6-2-1834 «Περί λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων»). Προβλεπόταν η δημιουργία αυτόπτων εφορευτικών επιτροπών, επιθεωρητικών επιτροπών και βεβαίως ο θεσμός του επιθεωρητή. Υπήρξε από τους βασικότερους θεσμούς στον διοικητικό, πειθαρχικό και εποπτικό μηχανισμό της εκπαίδευσης για σχεδόν εκατόν πενήντα χρόνια (από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους μέχρι και το 1982). Γι αυτό και είναι σωστός ο χαρακτηρισμός από τους Ανδρέου και Παπακωνσταντίνου, ως «ο μακροβιότερος θεσμός του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος» (στο Αθανασούλα-Ρέππα, 2005: 43). Ο «Επιθεωρητισμός» ιστορικά θεωρήθηκε ως μοχλός άσκησης πίεσης και αυταρχικού πειθαναγκασμού των δασκάλων (Μαστροδήμος, 2013: 22-23).

Χρονολογικά μέχρι το έτος το οποίο μας απασχολεί διακρίνουμε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση (1834-1895) διορίζονται οι πρώτοι επιθεωρητές οι οποίοι ήταν οι διοικητικοί και εποπτικοί προϊστάμενοι των εκπαιδευτικών, με συγκεντρωμένες όλες τις εξουσίες στο πρόσωπό τους (Παναγόπουλος, 2013: 198-205) ενώ συστήνονται και οι επιθεωρητικές επιτροπές. Ξεκινάει με την

απελευθέρωση και τη θέσπιση του ελληνικού κράτους. Στη δεύτερη φάση (1895-1930) καθορίζεται το εποπτικό συμβούλιο, θεσπίζεται ο επιθεωρητής Β' και ο νομαρχιακός επιθεωρητής, καθιερώνονται οι εκθέσεις αξιολόγησης και η μονιμότητα των επιθεωρητών. Στην τρίτη φάση (1930-1967) κυριαρχεί η διαδικασία διορισμού των επιθεωρητών με καθαρά πολιτικά κριτήρια. (Παναγόπουλος, 2012: 30).

4.1.1 Α' Περίοδος (1834-1895)

Οι πρώτοι επιθεωρητές γίνονται πραγματικότητα και διορίζονται με το Διάταγμα 1372/5 Οκτωβρίου 1830 ενώ καθορίστηκαν οι αρμοδιότητές τους. Κάποιες από αυτές ήταν να επιθεωρούν τα σχολεία της Πελοποννήσου, να επισκέπτονται «απροσδοκίτως» τα σχολεία, να παρακολουθούν τις διδασκαλίες, να ελέγχουν κατά πόσο εφαρμόζεται σωστά η αλληλοδιδασκτική μέθοδος και να τιμωρούν με απόλυση όσους δεν πειθαρχούν (Σάμιος, 2013: 4). «Εάν κάποιος από τους δασκάλους «όχι δι' εθελοκακίαν, αλλά διέλλειψιν γνώσεων ή υλικών μέσων χωλαίνει περί την διδασκαλίαν, θέλει χειραγωγεί αυτόν (...) Όσοι των διδασκάλων νομισθώσιν ανάξιοι διόλου του επαγγέλματός των και ανίκανοι να προσαρμοσθώσι με τα διαταχθέντα δι' αμάθειαν ή εθελοκακίαν, θέλει πέμπει αμέσως κατάλογον ονομαστικών τούτων εις την Κυβέρνησιν» (Μήλα, 2008: 8).

Με τον νόμο «Περί λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων» προβλέπεται η σύσταση επιτόπιων εφορευτικών επιτροπών, η σύσταση επιθεωρητικών επιτροπών για την οργάνωση και τον έλεγχο των σχολικών μονάδων. Σε άλλα χωρία του ίδιου νόμου ορίζονται και τα όργανα διοικήσεως και εποπτείας. Τα οποία απάρτιζαν ο νομαρχιακός επαρχιακός δάσκαλος, η επιτόπια εποπτική επιτροπή, ο δήμαρχος του τόπου, ο εφημέριος και τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου. Ενώ την επαρχιακή – νομαρχιακή επιτροπή στελέχωναν ο Γενικός Επιθεωρητής και ο Έπαρχος. Στα άρθρα 53-55 του (ΦΕΚ 11/3-3-2-1834) εισάγεται ο θεσμός του Γενικού Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων.

Για να προαχθεί κάποιος στη θέση αυτή έπρεπε να περάσει από εξετάσεις. Ενώ δικαίωμα συμμετοχής στις εξετάσεις είχαν μόνο όσοι είχαν προταθεί από τα διάφορα γραφεία της επιθεώρησης (Πίκλας 2011:30).

Οι κυριότερες αρμοδιότητες του ήταν η εποπτεία των σχολείων, τα οποία επιθεωρούσε μια φορά το χρόνο για να είναι μετά σε θέση να προσφέρει λύσεις στα λειτουργικά προβλήματα του σχολείου, σε θέματα προσωπικού και μαθητών και να ασκεί πειθαρχικό έλεγχο προς τους εκπαιδευτικούς (Καραφύλλης, 2010). Ενώ ήταν υπεύθυνος και για την κατάσταση των διδακτηρίων της περιφέρειάς του και βαρύνονταν της ευθύνης για την εξεύρεση πόρων για την επισκευή τους. Προσπαθούσε δε να καθοδηγεί και να βελτιώνει το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών της περιφέρειάς του, για να μπορούν με τη σειρά τους να βελτιώνουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους μαθητές τους (Αθανασίου & Χαμπηλομάτη, 2006: 3). Αυτό επιτυγχάνονταν με τη σύνταξη των εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας. Μέσα από τον «Οδηγό Αλληλοδιδασκτικής» τον οποίο μετέφρασε και μετέφερε στα ελληνικά δεδομένα ο Ι. Κοκκώνης δίνει μια σειρά οδηγιών για την συμπεριφορά και την ηθική την οποία πρέπει να κατέχει και να ακολουθεί ο δάσκαλός (Σάμιος, 2013: 5). «Μετά μεγάλης προσοχής πρέπει να αποφεύγεται διενέξεις και τα σκάνδαλα. Δεν πρέπει να λαμβάνη ποτέ μέρος εις τας επιτοπίους φατρίας και τα πάθη.... Αυτός χρεωστεί να φέρηται προς όλους φιλικώς και να περιορίζεται εις τα διδασκαλικά του καθήκοντα... Και αν ποτέ συμπέση να έλθη εις λόγους ή διενέξεις με τίνα, δεν είναι πρόπον να μεταχειρίζεται εκφράσεις κατηλικάς ή βαναύσους, ουδέ να εμβαίνει εις λογομαχίας και συζητήσεις πεισματώδεις, θυμώνων και οργιζόμενος.... Εις συμπόσια και γάμους προσκαλούμενος χρεωστεί να μη λησμονή ποτέ τον οποίον φέρει διδασκαλικόν χαρακτήρα. Αυτός δεν πρέπει να φαίνεται ποτέ ο αρχηγός ή ο προσκαλεστής της ευθυμίας, ουδέ να λαμβάνη μέρος εις πράξεις απρεπείς ή εις λόγους ασέμνους, αλλά ουδέ πάλιν να μένη αυτός μόνος σκυθρωπός ή σοβαρός εν μέσω των ευθυμούντων. Εμπορεί να συμφάγη και να συμπιή μετρίως και να συνδιαλεχθή σεμνοπρεπώς με τους παρακαθήμενους, χωρίς να πέση εις λόγους ή εις πράξεις ασυμβίβαστους με τον χαρακτήρα του,

και να αποσυρθή δε ενωρίς εις την οικίαν του και την επαύριον κατά την ωρισμένην ώραν να ευρεθή εις το σχολείον του. Εάν τύχη να έχη και σύζυγον, χρεωστεί να διαγράψη και εις αυτήν τους αυτούς όρους της διαγωγής και της συμπεριφοράς, χρεωστεί μάλιστα να φροντίση και περί της καλής ανατροφής αυτής και παιδείας...»

Στα χρόνια που ακολούθησαν και εξαιτίας της ενσωμάτωσης νέων περιοχών στο Ελληνικό κράτος όπως η Θεσσαλία καθιερώνεται ο θεσμός του έκτακτου επιθεωρητή με μοναδική ευθύνη την καταγραφή των προβλημάτων των σχολείων και όχι την εποπτική ή πειθαρχική επιστασία των εκπαιδευτικών αν και εκείνη την περίοδο η εκπαίδευση ήταν εξαιρετικά υποβαθμισμένη, αφού το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών ήταν χαμηλό και εργάζονταν με το φόβο της τιμωρίας και των απολύσεων λόγω πολιτικών αυθαιρεσιών. Σταδιακά ακολουθούν νομοσχέδια που αυξάνουν τα καθήκοντα των επιθεωρητών.

Συμπερασματικά μέσω της επιλογής των Επιθεωρητών, η κεντρική εξουσία αποσκοπούσε στο να επιβάλει τη θέση της και την ιδεολογία της στο εκπαιδευτικό σύστημα, μέσα από το θεσμό του σχολείου. Το γεγονός, αυτό, διευκόλυνε η ιεραρχική δομή του συστήματος, (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1994: 67).

4.1.2 Β' Περίοδος (1895-1930)

Προς το τέλος του 19ου αιώνα η αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης ήταν πλέον μονόδρομος μετά τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που ακολούθησαν [διεύρυνση των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων, χρηματοοικονομική ανάπτυξη (με την εισροή δανείων και κεφαλαίων από το εξωτερικό)]. Έτσι, το 1895 με τον νόμο ΒΤΜΘ' (Φ.Ε.Κ. 37/5-10-1895) πραγματοποιήθηκε η πρώτη μεγάλη προσπάθεια αναδιοργάνωσης της εκπαίδευσης. Ο Δημήτριος Πετρίδης εισηγητής του Νόμου και έχοντας υπόψη του όλες τις αλλαγές που έπρεπε να γίνουν από τον Νόμο της 6^{ης} Φεβρουαρίου του 1834 εισηγείται καινοτόμα ένα αποκεντρωτικό σύστημα για την Διοίκηση της Δημοτικής εκπαίδευσης (Λέφας, 1942). Σύμφωνα με τον Καραφύλλη (2010:16) ο νόμος αυτός αποτελεί το

«θεμέλιο» της πρώτης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στη νεοελληνική εκπαίδευση και ότι «ασχολήθηκε εκτενώς με το θέμα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών από τους επιθεωρητές», ενώ καθιέρωσε τις εκθέσεις αξιολόγησης. Έχουμε την απαρχή λοιπόν του θεσμού και του επιθεωρητή που επωμίζεται διοικητικά, εποπτικά και καθοδηγητικά καθήκοντα.

Με την εισαγωγή του Νόμου ΒΤΜΘ' (Φ.Ε.Κ. 37/5-10-1895) δημιουργείται και το Εποπτικό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΕΣΔΕ). Αποτελείται από τον Μητροπολίτη του νομού ως πρόεδρο, τον Γυμνασιάρχη, από έναν επιστήμονα, από έναν κτηματία ή έμπορο και από τον νομαρχιακό Επιθεωρητή της δημοτικής εκπαίδευσης ως εισηγητή. Ενώ οι αποφάσεις τις οποίες λαμβάνει είναι υποχρεωτικές για τον Υπουργό καθώς λειτουργεί ως ένα μέσο επικοινωνίας αυτού με τους πολίτες.

Άρθρο 40 του Ν. ΒΤΜΘ' διορίζεται ο πρώτος μόνιμος επιθεωρητής σε κάθε νομό (Νομαρχιακός Επιθεωρητής Α' τάξης). Εκπροσωπεί το Εποπτικό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΕΣΔΕ) στις επαφές με το Υπουργείο Παιδείας, με τις άλλες δημόσιες αρχές και τους πολίτες. Κατέχει εποπτικές και διοικητικές αρμοδιότητες και υποδεικνύει κατάλληλους χώρους για την εκ νέου ανέγερση διδακτηρίων. Επιπλέον ήταν υποχρεωμένος να επιθεωρεί κάθε εξάμηνο τα δημοτικά σχολεία κάθε τύπου. Λειτουργεί ως πειθαρχική αρχή στους δασκάλους και εφαρμόζει προγράμματα επιμόρφωσης των δασκάλων κατά τις θερινές διακοπές (Ιορδανίδης 2004: 2-3).

Στη θέση του νομαρχιακού επιθεωρητή βάσει του νόμου, διορίζονταν :

- 1)καθηγητές γυμνασίου που ήταν διδάκτορες φιλολογίας με 5/ετή υπηρεσία
- 2)διευθυντές ή καθηγητές Διδασκαλείων
- 3)γυμνασιάρχες
- 4) ενώ μετά από διαγωνισμό μπορούσαν να τοποθετηθούν και δάσκαλοι με 10ετη προϋπηρεσία, από τα οποία τα 3 να τα έχουν υπηρετήσει σε πρότυπα σχολεία

5)Όσοι δεν είχαν συμπληρώσει το 45 έτος (Λέφας, 1942).

Με το Διάταγμα 13-01-1896 (Φ.Ε.Κ. 5/16-1-1986) δημιουργήθηκαν θέσεις νομαρχιακών επιθεωρητών Β' τάξης, με βοηθητικά καθήκοντα στους νομαρχιακούς επιθεωρητές. Αρμοδιότητές τους, ήταν η παρακολούθηση του δάσκαλου την ώρα της διδασκαλίας, πραγματοποίηση υποδειγματικών διδασκαλιών, όταν κρινόταν απαραίτητο ενώ κύριο ρόλο κατείχε και η συμβουλευτική και καθοδηγητική υποστήριξη στους δασκάλους. Ακόμα στις αρμοδιότητές τους ήταν και οι επίπληξη των αδιάφορων κατά τη δική τους κρίση δασκάλων αλλά και η καταγγελία τους στους νομαρχιακούς επιθεωρητές με σκοπό την επιβολή ποινών (Ιορδανίδης, 2004. Σάμιος, 2013: 7).

Ο νόμος ΒΤΜΘ' αν και ξεκίνησε με τους καλύτερους οiwονούς και γέμιζε προσδοκίες στους δασκάλους λειτούργησε απλά ως ένα μέσω ελέγχου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν : Το γεγονός ότι οι αποφάσεις που έπαιρναν τα Εποπτικά Συμβούλια δεν μπορούσαν να ανακληθούν αφού δεν υπήρχε άλλη υπηρεσία στην οποία μπορούσε να προσφύγει κανείς. Όπως επίσης το γεγονός ότι διορίστηκαν στη θέση του Επιθεωρητή καθηγητές μέσης εκπαίδευσης με παντελή άγνοια του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι δάσκαλοι αλλά και άγνοια για την ψυχολογία και τον συμπεριφορισμό των μικρών παιδιών.

Μάλιστα ο Δ. Πετρίδης σε εγκύκλιο που αναγκάστηκε να στείλει 13869/25-9-1896, αναφέρει : «...υποκατεστάθη λοιπόν η απόφασις του επιθεωρητού εις την γνώμην του συμβουλίου και μετατέθησαν και απελύθησαν διδάσκαλοι και διδασκάλισσαι, διότι ούτως έδοξεν ενί ανθρώπου μετά μίαν του σχολείου επίσκεψιν και πολλάκις άνευ αιτιολογίας του δικαζόμενου. Τούτο ουδέ υμάς τιμά, κατάχρησιν ποιησαμένους τοις δοθείσης υμίν εξουσίας, ουδέ τους λοιπούς συμβούλους...εκφράζοντες επί τοις γενομένοις την λύπην ημών ελπίζομεν ότι του λοιπού θέλετε συμμορφούσθαι ακριβέστερον προς τας υπό του νόμου διατασσόμενα» (Σάμιος 2013).

Κατά τη περίοδο Πρωθυπουργίας του Ελ. Βενιζέλου, και ενώ επιτελεί Υπουργός Παιδείας ο Απ. Αλεξανδρής έχουμε την ψήφιση του νόμου Γώκη 3828/1911 μια προσπάθεια βελτίωσης των ελεγκτικών μηχανισμών. Οι Επιθεωρητές γίνονται μόνιμοι και με το άρθρο 1, ιδρύθηκε το Κ.Ε.Σ.Δ.Ε (Κεντρικό Εποπτικό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης), με αρμοδιότητα τον έλεγχο του έργου των επιθεωρητών, προκειμένου για πρώτη φορά να περιοριστούν τυχόν αυθαιρεσίες τους (Καραφύλλης, 2010). Ενώ για πρώτη φορά δημιουργήθηκε όργανο στο οποίο μπορούσε να προσφύγει το διδακτικό προσωπικό για ένσταση. Αλλαγές παρατηρούνται και στα Εποπτικά Συμβούλια. Έχουμε αλλαγή της δομής και μείωση των μελών τους. Πλέον τα απαρτίζουν ο Γυμνασιάρχης ως πρόεδρος, ο πρόεδρος Πρωτοδικών και ο Επιθεωρητή (Ευαγγελόπουλος, 1987).

Ο θεσμός του Επιθεωρητή, σύμφωνα με τον Πίκλα (2011: 31) ήταν συνυφασμένος με την έκθεση επιθεωρήσεως, που του έδινε μεγάλο κύρος μεν, (κατέγραφε την επιστημονική, διδακτική και διοικητική ικανότητα των εκπαιδευτικών στο σχολείο), αλλά διείσδυε στην ιδιωτική τους ζωή δε και κατέγραφε όλες τις μορφές συμπεριφοράς τους (Παπακωνσταντίνου, 1993: 156. Αθανασίου & Χαμπηλομάτη, 2006: 7). Το πρότυπο του εκπαιδευτικού κατά τους επιθεωρητές ήταν ο σωστός για την εποχή οικογενειάρχης ο οποίος ακολουθεί με συνέπεια και αφοσίωση τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα και δεν παρεκκλίνει. Συγκεντρώνει στο πρόσωπο του τις αξίες και τις αρετές της κοινωνίας που τον διέπει και ακολουθεί κατά γράμμα τους νόμους την πολιτείας. Ο βίος του δηλαδή συνάδει με το πρόπον και το καθόλα ορθό. Ωστόσο, με τον ίδιο νόμο η άσκηση διοίκησης και εποπτείας συγκεντρώνεται στους επιθεωρητές, οι οποίοι καθίστανται πλέον «εντολοδόχοι» του Υπουργείου και αφαιρείται ο έλεγχος από τα τοπικά συλλογικά όργανα (Παναγόπουλος, 2012: 32).

Το 1914, ο νόμος 240/1914 «Περί διοικήσεως της Δημοτικής και Μέσης εκπαίδευσεως» (Φ.Ε.Κ. Α' 97/16-4-1914) κατήργησε τη διάκριση των επιθεωρητών α' και β' τάξης. Όλα τα σχολεία και οι δάσκαλοι τίθενται υπό την

εποπτεία των γενικών επιθεωρητών ενώ απαλλάσσονται οι δάσκαλοι από τις τοπικές επιτροπές και τους δημάρχους (Τζήκας, 2011). Η Δημοτική Εκπαίδευση διαιρέθηκε σε 14 Περιφέρειες, οι οποίες κατανεμήθηκαν σε Γενικές Επιθεωρήσεις. Σε κάθε Περιφέρεια διορίστηκε ένας επιθεωρητής στην αρμοδιότητα του οποίου πέρασε και η θεώρηση μισθοδοτικών καταστάσεων και η έκδοση ενταλμάτων πληρωμής των δασκάλων. Ως γενικοί επιθεωρητές μπορούσαν να διατελέσουν:

α) διδάκτορες στη φιλοσοφική Σχολή

γ) όσοι δεν είχαν συμπληρώσει το 55^ο ηλικιακό έτος

ενώ με έδρα την Αθήνα διορίστηκαν ακόμα πέντε γενικοί επιθεωρητές.

Ωστόσο οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας που συνέτασσαν οι επιθεωρητές καμιά φορά παρουσίαζαν μεγάλες ασάφειες καθώς τα κριτήρια δεν είχαν πρωτύτερα καθοριστεί με σαφήνεια και ο καθένας εφάρμοζε τα προσωπικά του κριτήρια Γι' αυτό με το κανονιστικό Διάταγμα της 16ης Απριλίου του 1915 (Φ.Ε.Κ. Α'168/5-5-1915), καταγράφηκαν για πρώτη φορά με λεπτομέρεια τα κριτήρια επιθεώρησης – υπηρεσιακής ικανότητας. Τα κριτήρια αποτελούσαν τη σωματική, πνευματική κατάσταση του δασκάλου, την επιμέλειά του, την ευσυνειδησία, την επιστημονική κατάρτιση, τη μεθοδική και παιδαγωγική ικανότητα, η συμπεριφορά του στο χώρο του σχολείου, τις σχέσεις με την τοπική κοινωνία και πληροφορίες για τον ιδιωτικό του βίο. Όπως θα παρατηρήσουμε τα κριτήρια μεταβάλλονται με την περίοδο και τις αλλαγές των διαφόρων καθεστώτων (πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων, εκτέλεση στρατιωτικών υποχρεώσεων)

Τρία χρόνια αργότερα με τον νόμο 826/1917«Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του αναγκαστικού διατάγματος της 29ης Ιουνίου 1917 «περί συμπληρώσεως κτλ του νόμου 567 περί διοικήσεως της μέσης και δημοτικής εκπαιδεύσεως» (Φ.Ε.Κ. Α' 188/5-9-1917), στο άρθρο 2 ορίζονται 2 ανώτεροι επόπτες Δημοτικής Εκπαίδευσης. Σε αυτές τις θέσεις διορίστηκαν ο Αλ. Δελμούζος και ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης κατείχαν τη γενική εποπτεία όλης

της δημοτικής εκπαίδευσης ενώ παρακολουθούσαν όλα τα προβλήματα της και καθοδηγούσαν το προσωπικό με στόχο τη βελτίωσή της (Ιορδανίδης, 2004). Προσωπικό επιστημονικά και κατάλληλα καταρτισμένο για να μπορεί και να είναι σε θέση να κατανοεί τους στόχους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης αλλά και να εργαστεί για την επίτευξη τους. Ωστόσο ο θεσμός του επιθεωρητή λειτούργησε στο ίδιο πνεύμα μέχρι και το 1929. Λειτούργησε ως αυταρχικός και εξουσιαστικός φορέας ελέγχου της λειτουργίας των δασκάλων (Παναγόπουλος, 2012: 33).

Με τη δικτατορία του Πάγκαλου 1926 καταργούνται τα υπηρεσιακά συμβούλια, ο θεσμός των Ανώτερων εποπτών και απολύονται όσοι εργάζονται σε αυτόν ενώ απολύεται ο Γληνός και ο Δελμούζος. Και έχουμε ανάθεση της διοίκησης στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο και τον Νικόλαο Εξαρχόπουλο.

Με την επάνοδο του κόμματος των Φιλελευθέρων του Βενιζέλου στην εξουσία και για να κατασταλεί η εξουσία της Αριστεράς ψηφίζεται το «Ιδιώνυμο» (ν. 4229/1929) που ποινικοποιεί τα πολιτικά φρονήματα και τη «διάδοση κομμουνιστικών ιδεών».

Το «Ιδιώνυμο» αποτελεί έγκλημα γνώμης για τους εκπαιδευτικούς. Απαγορεύει όχι μόνο την έκφραση αλλά και την σκέψη αριστερής ιδεολογίας. Συγκεκριμένα το άρθρο 6 ορίζει: «Εκπαιδευτικοί και μη υποπέσοντες εις αξιόποινον πράξιν του παρόντος νόμου, εφόσον προπαγανδίζουν κομμουνιστικές ιδέες, απολύονται οριστικά από την υπηρεσία τους με απόφαση του οικείου πειθαρχικού συμβουλίου...» (Σάμιος 2013). Ενώ την τιμωρία κάποιας αυθαιρεσίας δεν αναλάμβανε ως είθισται το ποινικό δικαστήριο, όπως συνέβαινε για τους άλλους εργαζόμενους αλλά τα Εποπτικά Συμβούλια. Δρομολογούνταν δηλαδή αμέσως η διαδικασία απολύσεως (Σάμιος, 2013)

Ο Σάμιος αναφέρει επιγραμματικά την ομιλία του Υπουργού Παιδείας, Γ. Παπανδρέου, στο Συνέδριο των Επιθεωρητών το 1930, και το πόσο σαφής ήταν και πώς υποδεικνύει άμεσα στους «προσοντούχους και επιστημονικά

καταρτισμένους» Επιθεωρητές, «στους συνεργάτες του εκπαιδευτικού για τη βελτίωση της διδασκαλίας» προς τα πού έπρεπε να στρέψουν «τα επιστημονικά τους εφόδια και όπλα για να γίνει καλύτερο το σχολείο»:

« Γ. Παπανδρέου: Έχει κανείς εξ υμών κομμουνιστήν διδάσκαλον εις την περιφέρειαν του;

Οι κύριοι Επιθεωρηταί, εγειρόμενοι όρθιοι, διαμαρτύρονται και φωνάζουν: - Κανένα, κανένα.

Γ. Παπανδρέου: Χαίρω διά την διαβεβαίωσιν, η οποία μου επιτρέπει να διακηρύξω προς την ελληνικήν κοινωνίαν ότι η ελληνική παιδεία παραμένει πιστή και αφοσιωμένη εις τα ιδεώδη του έθνους. Αλλά επιθυμώ να προσθέσω ότι, και να τυχόν εις το μέλλον εκδηλωθούν τοιαύται τάσεις, πρέπει να παταχθούν αμειλίκτως. Εις μίαν δημοκρατίαν οι πολίται έχουν ελευθερία φρονημάτων και διά τούτο το Ιδιώνυμον χαρακτηρίζει ως αδίκημα μόνον την έμπρακτην εκδήλωσιν του κομμουνιστικού φρονήματος. Αλλά διά τους διδασκάλους δεν είναι απαραίτητος η έμπρακτος εκδήλωσις διά να είναι υπεύθυνοι. Αρκεί και το φρόνημα...». (Αθανασιάδης, 1930)

Παρ' όλα αυτά ο θεσμός του επιθεωρητή λειτουργεί χωρίς ουσιαστικές αλλαγές έως το 1929 πλην των εκπαιδευτικών περιφερειών που αυξήθηκαν σε 120 το 1930 (Φίλος, 1984).

4.1.3 Γ' Περίοδος (1930-1946)

Όπως περιγράφει ο Χαρίτος (2009: 125-126) την επιβολή του Νόμου 4653/1930 «Περί Διοικήσεως της Εκπαίδευσης» συγκροτείται το «Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο» (ΑΕΣ) το Περιφερειακό Εποπτικό Συμβούλιο Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως, το Περιφερειακό Εποπτικό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδύσεως. Είναι η πρώτη φορά που δηλώνετε η θέληση για τη μετεκπαίδευση των επιθεωρητών. Σημαντικός θεωρείται δε και ο διαχωρισμός του παιδαγωγικού - καθοδηγητικού ρόλου από το διοικητικό έργο των επιθεωρητών, αποσκοπώντας στη χαλάρωση του ελέγχου. Ορισμένοι

επιθεωρητές μάλιστα όπως ο Φώτιος, υποστήριξαν τη συγκεκριμένη άποψη (Μπούρχα 2016). Ωστόσο, λίγοι επιθεωρητές συμφώνησαν με την πρόταση αυτή, διότι επικράτησε η συντεχνιακή άποψη ότι ο διαχωρισμός θα φέρει μείωση του κύρους της εποπτείας και υποβιβασμό του ρόλου τους (Φίλος, 1984).

Το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου έφερε σημαντικές αλλαγές στην εκπαίδευση και την εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθούνταν έως τώρα .Οι νόμοι 767/1936 και 2180/1937 με επιτακτική αναγκαιότητα οργανώνουν πολυπρόσωπα Εκπαιδευτικά Συνέδρια που επέτρεπαν στον Υπουργό Παιδείας να ασκεί τον έλεγχο στην εκπαίδευση. Στα Συνέδρια αυτά τον κύριο λόγο τον είχαν πάντα ο Γενικός επιθεωρητής ή ο επιθεωρητής. Ενώ η εμπλοκή του καθεστώτος γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρη όταν για να εργαστεί ή να συνεχίσει να εργάζεται κανείς γίνονται απαραίτητα τα Πιστοποιητικά Κοινωνικών Φρονημάτων. Ενώ όπως δηλώνει ο Σάμιος (2013: 14- 16) προσπάθησε το καθεστώς να ελέγξει όλη την υπηρεσιακή εξέλιξη των δασκάλων. Ο έλεγχος αυτός όμως πήγε τα πράγματα ένα βήμα παραπέρα και δάσκαλοι που αρνούσαν να γίνουν υποστηρικτές της γενικότερης προπαγάνδας αντιμετώπισαν συλλήψεις, βασανιστήρια, απολύσεις, φυλακίσεις, εκτοπίσεις και εξορίες. Όπως περιγράφει ο Σάμιος (2013) υπάρχουν τέτοια παραδείγματα:

- Ο Θεόδωρος Γκοβάτσος ήταν ένας νεαρός δάσκαλος, σε κάποιο χωριό της Πελοποννήσου. Δεν ήταν κομμουνιστής. Βρέθηκε όμως εξόριστος στην Ανάφη, διότι ο ιερέας του χωριού, κατήγγειλε στις αρχές, ότι εξηγούσε στους μαθητές του τη γέννηση της ζωής με τις εξελικτικές θεωρίες σε αντίθεση με τις βιβλικές διδασκαλίες της εκκλησίας (Kennna, 2003).

Τα σχολεία της χώρας ωστόσο την περίοδο εκείνη κατανεμήθηκαν σε 100 εκπαιδευτικές περιφέρειες, με έναν επόπτη - επιθεωρητή για την καθεμία, ο οποίος επέβλεπε τα σχολεία της περιφέρειάς του και ασκούσε πειθαρχική εξουσία στους εκπαιδευτικούς (Ιορδανίδης, 2004).

Τα χρόνια που ακολούθησαν , η κατοχή αλλά και μετέπειτα η εκπαίδευση οδηγήθηκε σε ένα καθεστώς παρακμής. Με την καταστροφή που υπέστη η χώρα από τη γερμανική κατοχή και τον πόλεμο. Μέσα στο κλίμα αυτό πολλοί ήταν οι επιθεωρητές που εγκατέλειψαν ή ζήτησαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους και να αποσπαστούν στις έδρες των Γενικών Επιθεωρήσεων Αθηνών, Πειραιά, Θεσσαλονίκης ή σε άλλες εκπαιδευτικές περιφέρειες.

5. Ερευνητικό μέρος

5.1 Ερευνητικό υλικό

Στην παρούσα έρευνα μελετώνται εκθέσεις (Παράρτημα Γ') που συνέταξαν οι επιθεωρητές εκπαίδευσης για τους δημοδιδασκάλους και τα διδακτήρια κατά την επιθεώρησή τους στα διδασκαλεία της Περιφέρειας της Λάρισας το διάστημα 1939-1946.

Το δείγμα μας αποτελούν συνολικά οι εκθέσεις δύο επιθεωρητών του Α.Γ. και του Π.Ο. που έδρασαν στην περιφέρεια της Λάρισας την περίοδο εκείνη. Ωστόσο λόγω των κενών που διαθέτει το αρχείο από την περίοδο της κατοχής και για να δοθεί μια πιο σφαιρική εικόνα χρησιμοποιήθηκαν και πληροφορίες από το αρχείο της περιφέρειας Ελασσόνας και πιο συγκεκριμένα του επιθεωρητή Κ.Μ. Τα δύσκολα χρόνια της κατοχής και του πολέμου σταματούν ή μειώνονται δραστικά οι επιθεωρήσεις (τα σχολεία της χώρας λειτουργούν μόνο λίγες ημέρες το διάστημα '41-'45) έτσι όπως είναι φυσιολογικό δημιουργείται ένα μεγάλο κενό στην έρευνα. Στο αρχείο της Περιφέρειας Λάρισας δεν υπάρχει κάποια καταγραφή εκθέσεων επιθεωρητή διδασκαλείου παρά μόνο συμπληρωματικές εκθέσεις δημοδιδασκάλων για την περίοδο 1941-1944. Δυστυχώς ο τρόπος με τον οποίο έχουν καταγραφεί αυτές οι συμπληρωματικές εκθέσεις (καλλιγραφικά, εξαιρετικά δυσανάγνωστες) δεν μας επιτρέπουν να αντλήσουμε πληροφορίες. Το κενό αυτό έρχεται να καλύψει το αρχείο από την Περιφέρεια Ελασσόνας (μόνο ένα βιβλίο με εκθέσεις έχει διασωθεί από το διάστημα που μας ενδιαφέρει) που μπορεί να αποδώσει όσο πιο κοντά μπορεί την πραγματικότητα στην οποία βρίσκεται η εκπαιδευτική κατάσταση στη Θεσσαλία και κατ'έκταση στη Λάρισα.

Το αρχειακό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ανασύρθηκε από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) και πιο συγκεκριμένα από το Αρχείο Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας μετά από σχετικό αίτημα. Ωστόσο όπως θα γίνει αντιληπτό δεν επιτράπηκε η χρήση των ονομάτων των επιθεωρητών αλλά μόνο το αρχικό γράμμα του ονόματος και του επιθέτου, καθώς το χρονικό περιθώριο που μας χωρίζει από τα γεγονότα είναι σχετικά μικρό.

Για το σκοπό αυτό μελετήθηκαν συνολικά 3 φάκελοι που προέρχονταν από 3 επιθεωρητές.

Μέσα από το βιβλίο « Το Έπος του '40 και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944» και τον Σταύρο Γ. Γουλουλή μαθαίνουμε για την ύπαρξη ενός εξαιρετικά βοηθητικού για την κατανόηση της γενικότερης περιόδου και των

κοινωνικών αλλαγών αλλά και την γενικότερη κατάσταση στην περιφέρεια της Λάρισας φακέλου. Ο φάκελος αυτός αποτελεί μέρος του αρχείου του Δημητρίου Χατζηγιάννη το οποίο βρίσκεται και αυτό στα γενικά αρχεία του κράτους. Ο φάκελος αυτός αποτελείται από 125 φυλλάδια τα οποία συντάχθηκαν από μία μη κατονομασμένη επιτροπή η οποία μετά από μετάβαση της στο Νομό Λάρισας και περιήγηση της στα χωριά της υπαίθρου μπόρεσε να κάνει μία εκτενή καταγραφή 10 συγκεκριμένων στοιχείων για κάθε τόπο. Μέσα σε αυτά τα στοιχεία βρίσκονται και οι επιθεωρήσεις μαθητών - επιθεωρήσεις σχολείων και μια γενικότερη καταγραφή της κατάστασης στην οποία βρίσκονται αν και κατά πόσο λειτουργούν και αν είναι σε θέση να λειτουργήσουν μετά τις μεγάλες καταστροφές που υπέστησαν από την κατοχή.

5.2 Το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη

Η εποχή στην οποία η Ελλάδα βρίσκεται υπό το καθεστώς της κατοχής παρουσιάζει λόγω του πολέμου, και της γενικότερης κατάστασης δυσκολίες στην έρευνα αφού οι καταγραφές που έγιναν ήταν λίγες και πολλές από αυτές δε διασώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου. Ωστόσο το αρχείο του Δημητρίου Χατζηγιάννη το οποίο βρίσκεται στα Γενικά αρχεία του κράτους του νόμου Λάρισας από τον πολιτιστικό οργανισμό του Δήμου Λάρισας μας δίνει μια εικόνα της κατάστασης αρκετά σημαντική αν αναλογιστεί κανείς πόσο δύσκολο είναι να περισυλλεχθούν τόσες πληροφορίες με τόση λεπτομέρεια και προσοχή όπως αυτές.

Στα έγγραφα λοιπόν αυτά ένας από τους φακέλους περιλαμβάνει 125 φυλλάδια, μια καταγραφή διαφόρων στοιχείων που συνένταξε μια μη κατονομαζόμενη επιτροπή. Το 1945 η επιτροπή αυτή καταγράφει την μετακατοχική κατάσταση στο νομό Λαρίσης. Η καταγραφή του υλικού έγινε μεταξύ της 16-31 Μαρτίου 1945 είναι πιθανό η επιτροπή να ήταν χωρισμένη σε δύο ομάδες για να μπορέσει να περιηγηθεί πιο άμεσα στην περιφέρεια Λαρίσης και να συλλέξει όσο το δυνατόν γρηγορότερα τα απαραίτητα στοιχεία. Σε αυτή την Καταγραφή δυστυχώς δεν διαφαίνεται πουθενά η επαρχία των Φαρσάλων γιατί είτε κάποιες δυσκολίες εμπόδισαν την καταγραφή είτε λόγω των Σουρλάδων (ομάδας που έδρασε μετά την κατοχή).

Η συγκεκριμένη επιτροπή δεν αναγράφει περαιτέρω στοιχεία όπως τίτλο ή όνομα συντάκτη για να δηλωθεί το ποιόν της ,ωστόσο είναι σημαντικό να προσέξουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται το κάθε έντυπο, οι λεπτομέρειες ακόμα και ο γραφικός χαρακτήρας (καλλιγραφικά γράμματα) διαφαίνεται ότι δεν έγινε από οποιονδήποτε αλλά από άτομα με παιδεία που είναι γνωστές ιατρικών θεμάτων (καθώς έχουμε σημειώσεις για ασθενείς και

ασθένειες που κατονομάζονται με την επιστημονική ορολογία). Παρόμοιες καταγραφές έχουν γίνει στην Ελλάδα από την UNRRA (United Nations Relief Rehabilitation Administration). Ωστόσο με βάση κάποια δεύτερα δεδομένα δεν αποκλείεται να πρόκειται για κλιμάκιο του Ερυθρού Σταυρού. Κύριος στόχος αυτής της ομάδας κι αυτής της καταγραφής φαίνεται να αποτελεί η καταγραφή της κατάστασης και της υγείας του πληθυσμού και των συνθηκών που συντελούν στην κατάσταση υγείας του πληθυσμού. Άλλα δεδομένα που συλλέγουμε από αυτή την καταγραφή είναι το γεγονός ότι δεν είναι ολοκληρωμένη και άρα δεν υποδηλώνεται κρατική παρέμβαση.

Η καταγραφή ξεκινά από την επαρχία της Ελασσόνας καταλήγοντας στην ανατολική πλευρά του νόμου και την περιοχή των Τεμπών. Τα στοιχεία φαίνεται να αντλούνται από το γραφείο της κάθε κοινότητας και η μορφή του εντύπου ήταν ως εξής:

1. Ημερομηνία, χωριών, Περιφέρεια
2. Οικίαι, αριθμός οικιών, πόθεν υδρεύονται
3. Πληθυσμός, σύνολον , οικογένεια , πτωχάι οικογένεια, παιδιά
4. Φονευθέντες
5. Προμήθειαι ,τρόφιμα, φάρμακα
6. Λεπτομέρεια ασθενών ελώδεις, φυματίωσης, τριχώματα, τυφοειδής, τύφος
7. Επιθεώρησης μαθητών
8. Περιπτώσεις νοσοκομειακής περιθάλψεως
9. Οικονομική δυναμική της
10. Άλλαι λεπτομέρειαι

5.3 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Ο κυριότερος σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν τα κριτήρια που χρησιμοποιούν οι επιθεωρητές στις εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας για να εκφράσουν την εκπαιδευτική κατάσταση στην περιφέρεια της Λάρισας το διάστημα 1939-1946 . Για να γίνει αυτό διακριτό θέτουμε ορισμένες παραμέτρους – στόχους.

Η έρευνα μας είναι πολύπλευρη και θα μπορούσαμε να θέσουμε πληθώρα στόχων που θα μπορούσαν να επιτευχθούν. Θέλοντας ωστόσο να συγκεκριμενοποιήσουμε την εργασία για να μπορέσει να γίνει όσο το δυνατόν πιο κατανοητή θα θέταμε ως στόχο αρχικά την κατανόηση του θεσμού του επιθεωρητή πως γεννήθηκε και εξελίχθηκε ο θεσμός με βάση και το νομικό πλαίσιο που ακολουθήθηκε, την διερεύνηση του πολιτικοκοινωνικού υπόβαθρου στην Ελλάδα γενικά και πιο ειδικά στην Λάρισα κατά την περίοδο

1939-1946, την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών εξελίξεων την περίοδο 1939-1946.

Τέλος ως στόχο θα θέταμε τη διερεύνηση της επίδρασης των πολιτικοκοινωνικών εξελίξεων αυτών στον θεσμό του επιθεωρητή και ειδικότερα στις υπηρεσιακές εκθέσεις γενικότερα.

5.4 Ερευνητικά ερωτήματα

Ως ερευνητικά ερωτήματα θα θέταμε πως επέδρασε το δικτατορικό πολίτευμα στην εκπαίδευση της χώρας με ποιους τρόπους; Πως επηρέασε το δικτατορικό πολίτευμα τα κριτήρια υπηρεσιακής ικανότητας; Είχε αντίκτυπο ο πόλεμος στην εκπαιδευτική διαδικασία; Πως βιώνει τις επιδράσεις αυτές η Περιφέρεια της Λάρισας; Τι επιπτώσεις έχει ο πόλεμος στην περιφέρεια της Λάρισας σε σχέση με την εκπαίδευση και την εκπαιδευτική διαδικασία; Πως εμφανίζεται η εκπαίδευση στη Λάρισα μετά το πέρας του πολέμου στην περίοδο ανασυγκρότησης; Ποιες διαφοροποιήσεις παρατηρούμε αν συγκρίνουμε εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας για το κέντρο και την ύπαιθρο της Λάρισας; Όλα αυτά τα ερωτήματα καθώς και σημαντικότητα της ύπαρξης μια τέτοιας μελέτης γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν.

5.5 Μεθοδολογία

Η κατηγορία της συγκεκριμένης εργασίας είναι ιστορική ενώ χρησιμοποιείται η ιστορική – ερμηνευτική μέθοδος. Σύμφωνα με τον Μπουζάκη (2005) πρόκειται για την κατάλληλη μέθοδο κατανόησης και ανάγνωσης των ιστορικών τεκμηρίων. Οι ιστορικές έρευνες βασίζονται σε μια πληθώρα από πρωτογενείς πηγές. Πηγές δηλαδή που έχουν άμεση σχέση με το μελετώμενο θέμα και δημιουργήθηκαν την εποχή που μας ενδιαφέρει από αυτόπτες μάρτυρες, από πρωταγωνιστές. Τα έγγραφα που νοούνται ως πρωτογενείς πηγές είναι τα άρθρα εφημερίδων, διπλωματικά έγγραφα ξένων πρεσβειών, νόμοι και επίσημες στατιστικές, αποκτήματα ή αναμνήσεις πρωταγωνιστών, χειρόγραφα, αρχεία επίσημων πρακτικών, φακέλους, καταλόγους, καταγραφές, ημερολόγια (Cohen, Manion, & Morrison, 2008). Στη συγκεκριμένη δική μας περίπτωση το

μεγαλύτερο μέρος της έρευνας αποτελούν οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας που συντάσσουν οι ίδιοι οι επιθεωρητές. Οι εκθέσεις αυτές αποτελούν μέρος των γενικών αρχείων του κράτους απ' όπου και ανασύρθηκαν. Για την πλαισίωση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε επίσης το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη στο οποίο περιέχονται μια σειρά από πρωτογενείς πηγές (έγγραφα μιας μη κατονομασμένης επιτροπής που δρα εκείνη την εποχή) καθώς και φωτογραφίες από την ιδιωτική συλλογή του Αγγ. Αβδανά και από το λεύκωμα «η μνήμη της πόλης».

5.6 Αιτιολόγηση των χρονικών ορίων της έρευνας

Παρότι φαινομενικά το διάστημα που αναλύουμε είναι μικρό οι αλλαγές που υπέστη η χώρα και ειδικότερα η εκπαίδευση μόνο σ' αυτό το διάστημα είναι μεγάλες. Η κοινωνία θα βιώσει την αυστηρότητα του δικτατορικού πολιτεύματος, το ξέσπασμα, τις βαρβαρότητες και τις καταστροφές του Ελληνοϊταλικού πόλεμου, τις στερήσεις της κατοχικής περιόδου και τις δυσκολίες στην περίοδο ανασυγκρότησης που θα ακολουθήσει λίγο πριν τον εμφύλιο πόλεμο. Όπως είναι λογικό όλα αυτά έχουν μεγάλο αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο οι επιθεωρητές δρουν. Πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι κάθε κυβέρνηση και κάθε καθεστώς που αναλαμβάνει την εξουσία τα χρόνια αυτά χρησιμοποιεί και επιβάλλει τη δική του εκπαιδευτική πολιτική. Μεταβάλλοντας όπως είναι φυσικό κάθε φορά το ενδιαφέρον και τη σημαντικότητα όσων πρέπει να καταγραφούν στις υπηρεσιακές εκθέσεις. Ταυτόχρονα η οικονομική, η πολιτική αλλά και η κοινωνική κατάσταση βιώνουν αλλαγές οι οποίες δεν μπορούν να μην αποτυπωθούν στις υπηρεσιακές εκθέσεις. Για να μπορέσουν να γίνουν διακριτές αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να χωρίσουμε αυτό το διάστημα σε τρεις περιόδους:

1. στην περίοδο της δικτατορίας όπου όλα βρίσκονται υπό το καθεστώς και τον απόλυτο έλεγχο της κυβέρνησης του Μεταξά
2. στην περίοδο της κατοχής όπου η χώρα ζει μία γενική παράλυση λόγω του πολέμου και της πείνας
3. στην περίοδο - προσπάθεια ανάκαμψης αμέσως μετά τον πόλεμο και την κατοχή. Εκείνη η περίοδος δρα ως μια περίοδος απολογισμού για τη χώρα μετά τις καταστροφές υλικές και οικονομικές που υπέστη. Παράλληλα η

περίοδος αυτή βρίσκεται πολύ κοντά στην απαρχή του εμφύλιου πολέμου στην Ελλάδα κάτι που γίνεται διακριτό στις εκθέσεις της περιόδου.

5.7 Αιτιολόγηση της διάκρισης της εργασίας στις συγκεκριμένες περιόδους

Η συγκεκριμένη εργασία προσπαθεί να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με τη δράση των επιθεωρητών σε ένα πολύ συγκεκριμένο χρονικό περιθώριο 1939-1946.

Η σημαντικότητα της περιόδου αυτής συνολικά είναι που μας κάνει να εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας. Ωστόσο λόγω των εξελίξεων των κοινωνικοπολιτικών κυρίως δε θα μπορούσε να γίνει λόγος για ενιαία και αδιάσπαστη διερεύνηση του θέματος. Μόνο και μόνο από το γεγονός ότι οι υπηρεσιακές εκθέσεις τις οποίες εξετάζουμε είναι διάρκειας ενός χρόνου κρίνεται απαραίτητο να διαχωριστεί το χρονικό πλαίσιο που εξετάζουμε. Το πολίτευμα επίσης αλλάζει κάτι που επηρεάζει τα παιδαγωγικά θέματα όπως είναι φυσικό. Για να ακολουθηθεί λοιπόν μια πιο ομαλή ροή ακολουθούμε την εναλλαγή των πολιτευμάτων που συνεπάγονται τις διάφορες παιδαγωγικές αλλαγές πάντα στηριζόμενοι στις πληροφορίες των εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας της περιόδου.

Έτσι λοιπόν στην πρώτη περίοδο αντλούμε πληροφορίες όταν η χώρα βρίσκεται υπό καθεστώς δικτατορίας, στην δεύτερη με την Ελλάδα να τελεί υπό καθεστώς πόλεμου και στην τρίτη η χώρα βρίσκεται σε περίοδο ανασυγκρότησης εν αναμονή του δημοψηφίσματος για την επάνοδο του Βασιλιά.

5.8 Πρωτοτυπία της έρευνας

Η έρευνα η οποία διεξήχθη θα μπορούσαμε να πούμε ότι εμπεριέχει στοιχεία μοναδικότητας λόγω της δυσκολίας της .

Είναι αποκλειστικά βασισμένη σε ιστορικά αρχεία. Αρχεία μεγάλου μέρους των οποίων έχουν καταστραφεί λόγω του πολέμου, λάθος αρχειοθετηθεί ή να είναι δυσανάγνωστα σε πολλές περιπτώσεις. Άλλος ένας ανασταλτικός

παράγοντας αποτελεί η φύση της αποτύπωσης και της καταγραφής των εκθέσεων των επιθεωρητών. Ο μεγαλύτερος όγκος της μελέτης βασίζεται σε εκθέσεις στις οποίες οι επιθεωρητές έχουν προβεί έχουν προβεί σε δακτυλογράφηση τους. Παρέχεται δηλαδή μια λεπτομερή καθαρή καταγραφή την οποία κανείς είναι σχετικά εύκολο να αναγνώσει και να χρησιμοποιήσει. Ωστόσο υπάρχει αρχείο με συμπληρωματικές εκθέσεις του 1944-1945 με εκθέσεις στην Περιφέρεια Θεσσαλίας που λόγω της φύσης του αρχείου (καλλιγραφική γραφή, χρήση καθαρεύουσας) είναι αδύνατο να αποσπάσει κανείς τις όποιες πληροφορίες.

Οι εργασίες που βασίζονται στον επιθεωρητισμό είναι ελάχιστες με αποτέλεσμα η συλλογή πληροφοριών να πρέπει να γίνεται αποκλειστικά από βιβλία με ιστορικό περιεχόμενο ,είτε από βιβλία που περιγράφουν το τοπίο της εποχής που αναλύουμε. Το πιο σημαντικό όμως είναι το χρονικό πλαίσιο και ο τόπος είναι πολύ συγκεκριμένα γι αυτό και μπορούμε να μιλάμε για μια πρωτότυπη έρευνα. Καθώς αναλύονται τα βασικότερα κριτήρια των εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας κατά τις τρεις περιόδους που αναλύουμε στην Περιφέρεια της Λάρισας και λαμβάνοντας υπόψη όλο το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο της εποχής.

5.9 Περιορισμοί

Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν αρχεία μιας περιόδου εξαιρετικά δύσκολης για την Ελλάδα πράγμα που δημιουργεί αυτομάτως κάποιες παραμέτρους. Αρχικά το αρχείο είναι έλλειπες λόγω του ότι πολλές από τις ελάχιστες εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας της περιόδου καταστράφηκαν τα χρόνια της κατοχής και του πολέμου.

Ο αριθμός των εναπομεινάντων υπηρεσιακών εκθέσεων είναι μικρός καθώς τα διδασκαλεία την περίοδο εκείνη υπολειτουργούν (όπως θα δούμε το σχολικό έτος διαρκεί κάποιες μέρες μόνο και διακόπτεται) ή δε λειτουργούν καθόλου. Πληθώρα διδασκαλείων έχουν καταστραφεί μερικώς ή ολικώς από τους κατακτητές. Σε άλλες περιπτώσεις έχουν επιταχθεί όποτε δεν μπορεί να γίνει λόγος για επιθεώρηση. Με το ξέσπασμα του πολέμου μεγάλο μέρος των δασκάλων και επιθεωρητών έχουν επιστρατευθεί.

Τέλος την έρευνα δε βοηθά και η γενικότερη φύση των αρχείων (παλαιά, κατεστραμμένα, αταξινόμητα, γραμμένα καλλιγραφικά σε σημείο που δεν είναι ευανάγνωστα). Ο μεγαλύτερος όγκος της μελέτης βασίζεται σε εκθέσεις στις οποίες οι επιθεωρητές έχουν προβεί σε δακτυλογράφηση τους. Παρέχεται δηλαδή μια λεπτομερή καθαρή καταγραφή την οποία κανείς είναι σχετικά εύκολο να αναγνώσει και να χρησιμοποιήσει. Ωστόσο υπάρχει αρχείο με εκθέσεις του 1944-1945 με εκθέσεις στην Περιφέρεια Θεσσαλίας που λόγω της φύσης του αρχείου (καλλιγραφική γραφή, χρήση καθαρεύουσας) είναι αδύνατο να αποσπάσει κανείς τις όποιες πληροφορίες.

6. Αποτελέσματα της έρευνας « εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας»

Οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας που συνέτασσαν οι επιθεωρητές είναι αυτό στο οποίο θα στηριχτεί η έρευνα μας . Μέσα από τις εκθέσεις θα μπορέσει να γίνει διακριτή όλη η πολιτικοοικονομική – εκπαιδευτική κατάσταση την οποία βρίσκεται η χώρα αλλά και πιο συγκεκριμένα η Περιφέρεια της Λάρισας. Ενώ θα γίνουν φανερές και πτυχές της κοινωνικής ζωής της επαρχίας και της υπαίθρου της Λάρισας. Όλες οι εκθέσεις ακολουθούν ένα βασικό μοτίβο το οποίο ακολουθεί κάθε επιθεωρητής, δίνοντας ωστόσο ο καθένας τη δική του προσωπική πινελιά και σχολιασμό στα πράγματα. Ταυτόχρονα ένα ακόμα μοτίβο που ακολουθούν οι επιθεωρητές είναι τα κριτήρια με βάση τα οποία κρίνεται κάθε φορά το διδακτικό προσωπικό τα οποία θα αναλυθούν στην συνέχεια. Αυτό ωστόσο που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των κριτηρίων αυτών και της πολιτικοοικονομικής κατάστασης παρατηρούμε δηλαδή πως η δικτατορία, ο πόλεμος αλλά και η κατοχή επιδρούν και αλλάζουν κάθε φορά τα κριτήρια αυτά κρατώντας πάντα μια βασική δομή αλλάζοντας ωστόσο διάφορες πτυχές.

Όλες οι εκθέσεις ακολουθούν την εξής δομή:

1. Ημερομηνία, έτος και ημέρες επιθεώρησης :Αναγράφεται λεπτομερώς από τον επιθεωρητή ημερομηνία το έτος αλλά και οι μέρες τις οποίες χρειάστηκε για να επιθεώρηση το διδακτικό προσωπικό και το διδακτήριο

2. Διδακτήριο μορφή (πχ : 6/ξιο) :Αναγράφεται από τον επιθεωρητή λεπτομερώς η μορφή του διδακτηρίου
3. Γεωγραφική θέση – Τόπος: Αναγράφεται από τον επιθεωρητή λεπτομερώς για τοποθεσία στην οποία βρίσκεται το διδακτήριο πόσες ώρες περίπου απέχει από το κέντρο της περιφέρειας
4. Μικρή αναφορά στον τόπο και τους κατοίκους (σε ένα μέρος των εκθέσεων κυρίως σε χωρία): Αναγράφεται από τον επιθεωρητή η εργασία με την οποία ασχολείται η πληθώρα των κατοίκων και πως αυτό πολλές φορές επιδρά στην άτακτη η τακτική φοίτηση των μαθητών
5. Διδακτήριον και κατάσταση του διδακτηρίου : Αναγράφεται λεπτομερώς από τον επιθεωρητή η κατάσταση στην οποία βρίσκεται το διδακτήριο , οι χώροι του, αν χρειάζεται να γίνουν επιδιορθώσεις και σε ποιους τομείς ή αν κρίνεται απαραίτητο η ανέγερση νέου. Καταγράφει δε αν έχουν επιληφθεί επί του θέματος οι δάσκαλοι η τοπική κοινωνία για να διενεργηθεί κάποιος έρανος για τα έξοδα αυτών των επισκευών.
6. Έπιπλα και σκεύη – Υλικά : Αναγράφεται από τον επιθεωρητή μία λίστα από τα υλικά τα οποία αποτελείται το διδακτήριο ή η έλλειψη ή όχι κάποιων αντικειμένων (θρανία χάρτες).
7. Σχολική Βιβλιοθήκη: Αναγράφεται από τον επιθεωρητή αν η βιβλιοθήκη είναι αρκετά κατά τον ίδιο καταρτισμένη με βιβλία για τους μαθητές αλλά και βοηθήματα για τους δασκάλους (ο αριθμός των βιβλίων). Καθώς επίσης αν είναι ενημερωμένα τα βιβλία της σχολικής εφορίας.
8. Σχολικός κήπος : Αναγράφεται από τον επιθεωρητή αν καλλιεργείται σε ποιο βαθμό και με τι καλλιεργείται. Αν δεν καλλιεργείται αναγράφει τους λόγους για τους οποίους ο δάσκαλος δεν έχει επιληφθεί επί του θέματος.
9. Μαθηταί Αναγράφεται από τον επιθεωρητή ο ακριβής αριθμός των αγοριών και των κοριτσιών (Άρρενες-Θήλειες) που φοιτούν καθώς επίσης και ο αριθμός των μαθητών που ήταν παρόντες κατά την επιθεώρηση.
10. Φοίτησης :Αναγράφονται από τον επιθεωρητή οι λόγοι για τους οποίους η φοίτηση μπορεί να μην είναι τακτική καθώς επίσης και η καθαριότητα και η ευπρέπεια των μαθητών πως δηλαδή προσέρχονται στο σχολικό χώρο.
11. Διδακτικών προσωπικών :Αναγράφεται από τον επιθεωρητή μία λίστα από τους δασκάλους που υπηρετούν στο σχολείο και μετά με τη σειρά γίνεται ανάλυση πρώτα των προσωπικών δεδομένων - στοιχείων του δασκάλου που αφορούν την καταγωγή, την ηλικία, την οικογενειακή του κατάσταση (άγαμος ή έγγαμος), τον αριθμό των παιδιών του αν υπάρχουν, το επίπεδο της μόρφωσής του και το εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο φοίτησε , τον βαθμό και τα χρόνια υπηρεσίας του. Στη συνέχεια γίνεται ανάλυση της διδασκαλίας του κάθε δασκάλου που ο επιθεωρητής παρακολούθησε τον τρόπο που διεξάγει τη διδασκαλία «διδάσκαλος λέγει εν ολίγοις το περιεχόμενον [...] αναγιγνώσκουν

οι μαθηταί κατά τμήματα και αποδίδουν το περιεχόμενο» αν είναι προετοιμασμένος από πριν «είναι παρασκευασμένος» . Και τέλος γίνεται αναφορά κοινωνική δράση του δασκάλου στην τοπική κοινωνία.

12. Συμπέρασμα (συνοψίζει τα όσα καταγράφηκαν ξεχωριστά για κάθε μέλος του διδακτικού προσωπικού: Αναγράφεται από τον επιθεωρητή ένα συμπέρασμα γενικό για το πως κρίνει τον δάσκαλο με βάση συγκεκριμένα κριτήρια της επιθεωρητικής κοινότητας.

Στις εκθέσεις η αξιολόγηση των δασκάλων γινόταν με τα παρακάτω έξι(6) κριτήρια:

- Επιστημονική, γενική μόρφωση: Άρτιος, Λίαν Ικανός έως Άρτιος, Λίαν Ικανός, Πλέον ή Ικανός, Ικανός, Λίαν Επαρκής, Επαρκής, Μέτριος, Ανεπαρκής.
- Διδακτική Ικανότητα: Άρτιος, Λίαν Ικανός έως Άρτιος, Λίαν Ικανός, Πλέον ή Ικανός, Ικανός, Λίαν Επαρκής, Επαρκής, Μέτριος, Ανεπαρκής.
- Διοικητική Ικανότητα: Λίαν Δεξιός, Πλέον ή Δεξιός, Δεξιός, Λίαν Επαρκής, Επαρκής, Μέτριος, Ανεπαρκής.
- Ευσυνειδησία: Λίαν Ευσυνείδητος, Πλέον ή Ευσυνείδητος, Ευσυνείδητος/Φιλόπονος/Επιμελής, Καλός, Αδιάφορος, Ασυνείδητος/ Αμελής.
- Συμπεριφορά: Εξαίρετος Λίαν Αξιοπρεπής έως Εξαίρετος, Λίαν αξιοπρεπής, Αξιοπρεπής, Κόσμιος, Μέτριος, Αναξιοπρεπής.
- Κοινωνική Δράση: Επωφελής, Λίαν Δραστήριος έως Επωφελής, Λίαν Δραστήριος, Δραστήριος, Λίαν Εργατικός, Εργατικός, Αδιάφορος, Αδρανής.

6.1 Κριτήρια εκθέσεων υπηρεσιακής ικανότητας

Παρότι φαινομενικά το διάστημα που αναλύουμε είναι μικρό οι αλλαγές που υπέστη η εκπαίδευση και όχι μόνο σ' αυτό το διάστημα είναι μεγάλες. Η τοπική κοινωνία θα βιώσει την δικτατορία, τον πόλεμο και την κατοχή και όπως είναι λογικό όλα αυτά να έχουνε μεγάλο αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο δρουν οι επιθεωρητές.

Πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι κάθε κυβέρνηση και κάθε καθεστώς που αναλαμβάνει την εξουσία τα χρόνια αυτά χρησιμοποιεί και επιβάλλει τη δική του εκπαιδευτική πολιτική. Ταυτόχρονα η οικονομική, η πολιτική αλλά και η

κοινωνική κατάσταση βιώνουν αλλαγές οι οποίες δεν μπορούν να μην αποτυπωθούν στις υπηρεσιακές εκθέσεις. Για να μπορέσουν να γίνουν διακριτές αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να χωρίσουμε αυτό το διάστημα σε τρεις περιόδους στην περίοδο της δικτατορίας όπου όλα βρίσκονται υπό το καθεστώς και τον απόλυτο έλεγχο της κυβέρνησης του Μεταξά, στην περίοδο της κατοχής όπου η χώρα ζει μία γενική παράλυση λόγω του πολέμου και της πείνας, και την περίοδο προσπάθεια ανάκαμψης αμέσως μετά τον πόλεμο για την κατοχή. Εκείνη η περίοδος δρα ως μια περίοδος απολογισμού για τη χώρα μετά τις καταστροφές τις υλικές και τις οικονομικές που υπέστη.

Όπως είδαμε και παραπάνω οι εκθέσεις ακολουθούν μία σε πολύ συγκεκριμένη δομή και χωρίζεται σε κάποιες κατηγορίες. Από αυτές τις κατηγορίες παρακολουθήσαμε κάποιες πολύ ενδιαφέρουσες καταγραφές αλλά και αλλαγές στον τρόπο καταγραφής. Αυτές οι καταγραφές – αλλαγές γίνονται με βάση τις 3 περιόδους (στην περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά, στην περίοδο της κατοχής και στην περίοδο αμέσως μετά τον πόλεμο για την κατοχή) στις οποίες θα εργαστούμε. Τις παρατηρούμε στις αναφορές που κάνει ο επιθεωρητής κάθε φορά για τον τόπο και τους κατοίκους, την κατάσταση των διδακτηρίων, τα υλικά των διδακτηρίων, την σχολική βιβλιοθήκη και τον σχολικό κήπο, την φοίτηση των παιδιών και όπως είναι φυσικό στον τρόπο με τον οποίο καταγράφει τα στοιχεία του διδακτικού προσωπικού. Στην αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού δε θα δούμε κάποια από τα παραδείγματα με βάση τα οποία ο επιθεωρητής έκρινε την διδακτική, την διοικητική ικανότητα, την συμπεριφορά, την κοινωνική δράση αλλά και την επιστημονική μόρφωση του δημοδιδάσκालου.

6.1.1 Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά

Οι παρακάτω καταγραφές έχουν ανασυρθεί μέσα από τις εκθέσεις του επιθεωρητή Β περιφέρειας Λάρισας Π.Ο. Ο επιθεωρητής Π.Ο. επιθεωρεί το διάστημα 1939-1940. Μέσα στις παρενθέσεις κάθε φορά μεταφέρονται αυτούσια κομμάτια από τις εκθέσεις των επιθεωρητών εκπαίδευσης.

«Το διδακτήριον»

Θα περίμενε κανείς ότι στα έτη πριν από τον πόλεμο η κατάσταση στα εκπαιδευτήρια ήτανε ικανοποιητική έως και αρκετά καλή. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει η κατάσταση των Διδακτηρίων πριν το '40 ελλείπει πόρων δεν ήτανε καλή ενώ η ανέγερση νέων διδακτηρίων καθυστερούσε. Πολλές φορές ήτανε υποχρεωτικό ο επιθεωρητής να επιβάλει έρανο «διά την ανεύρεση των απαραίτητων οικονομικών πόρων». Μέχρι να γίνει αυτό και εάν το παλαιό

διδασκάλιο ήταν ολοσχερώς κατεστραμμένο ή ακατάλληλο «παλαιόν και ελεεινόν» αναγκαστικά τα σχολεία στεγάζονταν σε δημόσια άλλα οικήματα ή αν αυτά δεν υπήρχαν μισθώνονταν «ιδιωτικό οίκημα υπό ενοικίων». Σε χωρίο της Λάρισας ο επιθεωρητής φαίνεται να αναγράφει «Διηρημένον εις δύο τμήματα εγκατεστημένα εις δύο διάφορα κτίρια απέχοντα αλλήλων. Τα κτίρια δεν είναι εις καλήν κατάστασιν. Μάλιστα η οροφή του ενός κατέπεσεν ολόκληρος κατά την ώρα διαλύματος και ούτω δεν έχομεν δυστύχημα». Όπως είναι λογικό στην επαρχία όπου η τοπική κοινωνία ζούσε σε συνθήκες φτώχειας η ανεύρεση χρημάτων για την κατασκευή διδασκαλίου ερχόταν πολλές φορές σε δεύτερη μοίρα (όπως αναφέρουμε και παρακάτω τον ρόλο του καθοδηγητή και την προσπάθεια να πειστούν οι κάτοικοι για την σημαντικότητα ανέγερσης διδασκαλίου αναλάμβανε ο τοπικός δημοδιδάσκαλος σε συνεργασία με τον επιθεωρητή ενώ πολλές φορές η δράση του δημοδιδασκάλου για το αν διενήργησε ή ανέλαβε να διενεργήσει έρανο ήταν ένα από τα κριτήρια για το οποίο κρίνονταν). Υπάρχουν και αναφορές όπου τα κτήρια είναι σε καλή κατάσταση ή καινούργια «σχετικές εις καλήν κατάστασιν, καινούργιες αλλα ημιτελείς» κυρίως όταν μιλάμε για το κέντρο της περιφέρειας Λάρισας ωστόσο οι αναφορές αυτές είναι πολύ λίγες και δεν αντιπροσωπεύουν την γενικότερη κατάσταση που επικρατεί.

«Τα υλικά»

Όπως είναι φυσικό ελλείπει πόρων δεν υπάρχουν και τα κατάλληλα υλικά-έπιπλα και σκεύη όπως θρανία ,πίνακες, γεωπολιτικοί και ιστορικοί χάρτες, σε πολλές αναφορές υπάρχουν τα εντελώς απαραίτητα ,ενώ σε άλλες υπάρχουν ελλείψεις καθώς σε πολλά σχολεία δεν υπάρχουν θρανία. «Τα πάντα ευρέθησαν έν ακαταστασία ήτοι τα θρανία και η μαθηταί ουχι εις προσήκουσαν θεσιν οι πίνακες αβαφοι και ακατάλληλοι οι γεωγραφικοι χαρται τυλιγμένοι και συνεπώς δύσχρηστοι. Το αρχείων έλειπε βιβλίον πιστοποιητικόν σπουδής δεν υπάρχει ούτε πρόχειρον και άι περισσότεραι στήλαι του μαθητολογίου και γενικού ελέγχου ασυμπλήρωτοι από 3 ετών (διδασκάλιον Κρανών)

«Βιβλιοθήκη και σχολικός κήπος»

Οι σχολικές βιβλιοθήκες πολλές φορές έχουνε τα απολύτως απαραίτητα για την προπαρασκευή του δασκάλου και των μαθητών ενώ σε πολλές περιπτώσεις λόγω χρημάτων δεν υφίστανται καν. Το ίδιο και ο σχολικός κήπος που σε πολλά σχολεία δεν υπάρχει δυνατότητα να καλλιεργηθεί (λόγω του ότι δεν υπάρχει ο κατάλληλος χώρος ή ο χώρος αυτός δεν είναι περιφραγμένος) ενώ σε όσα καλλιεργείται είναι αρκετά περιορισμένος.

«Μαθηταί και φοίτησης»

Σε αυτό το σημείο ο επιθεωρητής καταγράφει τα αγόρια και τα κορίτσια (Άρρενες-Θήλεις) τα οποία φοιτούν στο σχολείο συνολικά ανά τάξη καθώς επίσης και πως οι μαθητές ευρέθησαν τη μέρα της επιθεώρησης «ευρέθησαν παρόντες κατά την επιθεώρηση...», «είναι εγγεγραμμένοι όλοι οι υπόχρεοι προς φοίτηση» πολλές φορές σε περίπτωση μη τακτικής φοίτησης επιρρίπτονταν ευθύνες από τον επιθεωρητή και στον δάσκαλο αν έκρινε ότι δεν ενέργησε όπως θα έπρεπε «η φοίτησης είναι άτακτη λόγω ανεπάρκειας της διδασκάλισσας», «εις τας δύο ανωτέρας τάξης ανοχή της διδασκάλισσας απομακρύνονται οι υπόχρεοι προς φοίτησιν. Εκαλέσαμεν τους γονείς και συνέστησαμεν εις αυτούς να μεριμνούν διά την τακτική φοίτηση των τέκνων στο σχολείον μέχρι της συμπληρώσεως του 14ου έτους της ηλικίας των» .

Σε άλλες περιπτώσεις ή φοίτηση επηρεάζονταν από την μορφή και τις συνθήκες την τοπικής κοινωνίας όπως σε ένα χωρίο της Λαρισαϊκής υπαίθρου όπου ο επιθεωρητής καταγράφει «Όχι κανονική φοίτησιν, οι περισσότεροι κάτοικοι είναι ποιμένες και οι άντρες παραμένουν διαρκώς εις βουνόν και τα τέκνα υποχρεούνται να φέρουσι την επιούσιον καθ'έκαστην η να βόσκουσι τα οικόσιτα ζώα», «η φοίτησης εχλαρωθει λόγω του θερισμού». Παράλληλα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν ότι ο κάμπος της Θεσσαλίας δεν είχε τη σημερινή μορφή το έδαφος ήταν βαλτώδες γι' αυτό και πολλές περιοχές της υπαίθρου μαστίζονταν από την ελονοσία «καθαροί όσον επιτρέπει το λασπώδες του εδάφους».

Παράλληλα καταγράφεται θα μπορούσαμε να πούμε μια γενικότερη κατάσταση της εμφάνισης αλλά και της υγιεινής και υγείας των μαθητών «προσέρχονται καθαροί και ευπρόσωποι», «ούτε προσωπικά ούτε καθαρή και σχεδόν αγροί». Ενώ σε πολλές περιπτώσεις καταγράφονται από τον επιθεωρητή όπως στην περίπτωση του θεσσαλικού κάμπου φορές που αρρώστιες όπως αυτή της ελονοσίας επηρεάζουν την τοπική κοινωνία «πλημμελούς υγείας και ελονοσούντες»

«Διδακτικόν προσωπικόν»

Η κατηγορία με τίτλο διδακτικό προσωπικό αποτελεί το μεγαλύτερο χωρίο των υπηρεσιακών εκθέσεων τόσο σε έκταση, όσο και σε σημαντικότητα. Εδώ παρατηρούνται και οι μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις καθώς ανάλογα με την κοινωνικοπολιτική κατάσταση οι επιθεωρητές οφείλουν να συμμορφώνουν τα κριτήρια τους.

Κάθε έκθεση ακολουθεί μια συγκεκριμένη δομή η οποία έχει ως εξής :

Στην αρχή ο επιθεωρητής αναφέρει τα άτομα που απαρτίζουν το διδακτικό προσωπικό του κάθε σχολείου. Στη συνέχεια προβαίνει σε σχετική αναφορά του κάθε δασκάλου (το όνομα του ,αν είναι πτυχιούχος διδασκαλείου, ηλικία , έτη υπηρεσίας και βαθμό εάν τυγχάνει άγαμος ή έγγαμος ,αν είναι υγιής, αν έχει παιδιά και το σημαντικότερο κομμάτι αυτής της περιόδου η συμμετοχή ή όχι του δασκάλου ενεργώς στην οργάνωση της ΕΟΝ.Ο επιθεωρητής στα πλαίσια της επιθεώρησης είναι υποχρεωμένος να παρακολουθήσει κάθε έναν από τους δημοδιδασκάλους την ώρα της διδασκαλίας .Να καταγράψει λεπτομερώς τον τρόπο με τον οποίο ο δάσκαλος εισάγει το περιεχόμενο του νέου μαθήματος ,τον τρόπο με τον οποίο εξετάζει καθώς και το επίπεδο των μαθητών και την ανταπόκριση αυτών. Ακόμα στις αρμοδιότητές τους ήταν η πραγματοποίηση υποδειγματικών διδασκαλιών, όταν αυτό κρινόταν απαραίτητο ενώ κύριο ρόλο κατείχε και η συμβουλευτική και καθοδηγητική υποστήριξη στους δασκάλους.

Από την άλλη αν ο επιθεωρητής έκρινε ότι ο δάσκαλος δεν ανταποκρίνονταν στα καθήκοντα του είτε τα εργασιακά είτε τα κοινωνικά ο επιθεωρητής ασκούσε επίπληξη των αδιάφορων κατά την κρίση του δασκάλων αλλά για πιο βαριές περιπτώσεις υπήρχε ο φόβος της καταγγελίας στην Ε.Σ.Σ.Ε. με σκοπό την επιβολή ποινών τιμωριών ή μεταθέσεων του δημοδιδασκάλου.

Α) Εκτός από τα προσωπικά λοιπόν στοιχεία οι εκθέσεις αναγράφουν το βαθμό τον οποίο κατέχουν οι δημοδιδάσκαλοι της εποχής οι οποίοι μπορούσαν να προαχθούν σε βαθμό ακολούθου ,σε βαθμό εισηγητού, σε βαθμό γραμματέα Α και γραμματέα Β. Στη συνέχεια ακολουθεί η καταγραφή της υγείας των δημοδιδασκάλων.

Β) Η καταγραφή της υγείας του δασκάλου φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο καθώς ο επιθεωρητής καταγράφει τόσο σωματικά όσο και ψυχικά νοσήματα τους. Ο επιθεωρητής ερχόταν σε άμεση επαφή με το δάσκαλο και μπορούσε να κρίνει εξ ιδίων ακόμα και την ψυχολογική αστάθεια που μπορεί να αντιμετώπιζε κάποιος . Χαρακτηριστικά ο Π.Ο. καταγράφει για κάποιους από τους δασκάλους της υπαίθρου ότι έχουν νοσήσει από την ελονοσία μάλιστα στη θεσσαλική ύπαιθρο. Κάτι που καταγράφει και στο τέλος των εκθέσεων «καχεκτικός λόγω ίσως κακής διαίτης ή και λόγω ελονοσίας » στην γενική έκθεση που συντάσσει. Άλλες καταγραφές για σωματικά ή ψυχικά νοσήματα «φιλάσθενος πάσχουσα είς τους οφθαλμούς «ύποπτος την υγείαν», «ακαταλόγιστος συμπεριφορά λόγω της ασθένειας του πάσχων εκ νευρασθένειας συνέπεια συφίλιδος».

Γ) Η ΕΟΝ αποτέλεσε ίσως το σημαντικότερο πυλώνα της Μεταξικής δικτατορίας. Ο ίδιος ο Μεταξάς την θεωρούσε από τα μεγαλύτερα επιτεύγματά

του καθώς αποσκοπούσε ότι η EON θα γίνει ο φορέας ο συνεχιστής των ιδεών και της ιδεολογίας του καθεστώτος. Όλα αυτά μέσω της νεολαίας την οποία καθοδηγούσε πάντα υπό το φόβο του κινδύνου. Ενώ αποσκοπούσε στο να είναι όσο γίνεται πιο απομακρυσμένη από τις κομμουνιστικές ιδεολογίες και τη βλαβερότητα που μπορεί να επέφεραν.

Αποτέλεσε λοιπόν η EON (Παράρτημα Α') αδιάσπαστο κομμάτι της διαπαιδαγώγησης και της γαλουχήσεως στο νέων μαζί με το σχολείο. Φαινομενικά ήταν μια οργάνωση όπου η συμμετοχή όλων δεν ήταν υποχρεωτική αλλά με διάφορες μεθόδους επέβαλε την υποχρεωτικότητα της με το πρόσχημα του απαραίτητου ελέγχου των νέων για να μην υποπέσουν στην προπαγάνδα του κομμουνισμού. Η άμεση σύνδεση του σχολείου και της οργάνωσης διαφαίνεται και από το γεγονός ότι μετά τον πέρας ενός συγκεκριμένου αριθμού απουσιών στις εκδηλώσεις της EON οι μαθητές αποβάλλονταν από το σχολείο τους.

Μία παρόμοια κατάσταση επικρατεί και για τους δημοδιδασκάλους της εποχής, καθώς φαινομενικά δεν είναι υποχρεωμένοι να μετέχουν στις εκδηλώσεις της EON αλλά όπως θα παρατηρήσουμε κινδυνεύουν να χαρακτηριστούν στην έκθεση υπηρεσιακής ικανότητας ως «αδιάφοροι» ή ως «αδρανείς στην εξωσχολική και εσωσχολική δράση τους» ή ακόμα και ύποπτοι κομμουνιστικών ιδεών. Με βασιλικό διάταγμα του 1938 της Κυβέρνησης Μεταξά το Πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων είναι απαραίτητα εφόδιο για την εισαγωγή στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες καθώς βεβαιώνεται ότι ο υποφαινόμενος δεν είναι φορέας, ύποπτος, η φιλικά διακείμενος προς την κομμουνιστική ιδεολογία. Οι δάσκαλοι λοιπόν με την άνοδο του Μεταξά στην εξουσία είναι υποχρεωμένοι να εκδώσουν το συγκεκριμένο πιστοποιητικό. Βασικό κομμάτι στο να εκδοθεί αποτελεί η συμμετοχή και η ενεργή τους δράση στην EON. Ήταν λοιπόν αναγκαστικά υποχρεωμένοι να μετέχουν στις εκδηλώσεις της οργάνωσης να μετέχουν όπως μεταφέρουνε και οι επιθεωρητές «ενεργά», να αναλαμβάνουν αξιώματα στην οργάνωση , ενώ σημαντικό ήταν ιδίως στην ύπαιθρο να διοργανώνουν και οι ίδιοι τμήματα διδασκαλίας που υπάρχουν στην EON διαπαιδαγωγώντας τους νέους με βάση τις επιταγές και την ιδεολογία του καθεστώτος.

Όπως περιγράφει λοιπόν ο Π.Ο.: «Ούτως διδάσκαλος μετέχει ως αξιωματούχος της EON», «κατά ένα μεγάλο μέρος οι δάσκαλοι αναλάμβαναν δράση για την διαπαιδαγώγηση μέσω της EON εν κοινή συνεδρίαση του προσωπικού διδω οδηγίας δια τε την εσωσχολική και εξωσχολική την δράση την των διαπαιδαγώγησης της EON και την λειτουργία μαθητικού συσσιτίου». Για δασκάλα η οποία είχε έντονη εξωσχολική δράση και έκανε προσπάθειες για βελτίωση της ζωής σε χωριό τη υπαίθρου «εξωσχολική δράση τόσο στην

οργάνωση της ΕΟΝ όσο και στην ανύψωση του πνευματικού επιπέδου του γεωργού». Η κοινωνική- εξωσχολική ζωή των δασκάλων διαδραμάτιζε σοβαρό ρόλο καθώς αποτελούσαν ή έπρεπε να αποτελούν πρότυπο. «έχει αξίωμα εις την τάξη και είναι από τα ενεργότερα μέλη στην διοίκηση της ΕΟΝ», «καταβάλλει προσπάθεια στην διαπαιδαγώγηση της ΕΟΝ θηλέων. Πολλές φορές ο επιθεωρητής χρησιμοποιούσε και διάφορα επίθετα για να αναδείξει ακόμα παραπάνω την ηθική διάπλαση και την ενεργή δράση του δασκάλου «συντρέχει στην διαπαιδαγώγηση της ΕΟΝ με τα ζήλου και προθυμίας»

Άλλες φορές ο δάσκαλός κατά τον επιθεωρητή αποτελεί υπόδειγμα «διευθύνει καθηγητικών σχολείων» αντίθετα σε άλλες περιπτώσεις η ζωή του δασκάλου στην κοινωνία όχι μόνο δεν αποτελούσε πρότυπο, αλλά όπως θα δούμε και στα μετέπειτα χρόνια μπορεί να γίνει λόγος απομάκρυνσης ή επίπληξης του για να επανέλθει ο διδάσκων στην αρμόζουσα ευθεία πορεία «έχει δημιουργήσει αρκετάς έχθρας μεταξύ των κατοίκων και ήλθε προς αυτούς εις διαπληκτισμούς» «φυγόπονος πέρνα την ώρα στο καφενείο».

Ενώ εντύπωση προκαλεί η περίπτωση που ο επιθεωρητής κρίνει ότι η διδασκάλισσα είναι ανοικοκύρευτη συστήνει την απομάκρυνσή της και τη μετάθεση της σε πιο μικρό σχολείο της επαρχίας για να είναι μικρότερος ο αρνητικός της αντίκτυπος «δεν έχει ιδέα από σχολείων και οικοκυροσύνην. Η αίθουσα διδασκαλίας ακάθαρτος και ακατάστατος ανάγκη να μετατεθεί εις ολιγοπληθές δια να είναι η βλάβη μικρότερα». Σε άλλη περίπτωση τα οικογενειακά προβλήματα του δασκάλου είναι αυτά που κατά τον επιθεωρητή εμποδίζουν τη σωστή απόδοση του. Γενικά αυτού του είδους οι καταγραφές μας αποδεικνύουν το πόσο μεγάλη είναι η εξουσία που ασκούν οι επιθεωρητές στους δασκάλους αφού η διδακτική επάρκεια δεν είναι πια ικανή να τους προσφέρει μια «αψεγάδιαστη» υπηρεσιακή έκθεση. Πρέπει όλη τους η ζωή να ορίζεται από ορισμένους ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες «ούτως εκτοπισθεί εκ της οικογένειας του θεωρεί εαυτόν ηδικημένων τούτο ένεκα παρουσιάζεται διαρκώς περίλυπος κατηφής απογοητευμένος και η εμφάνισής του αποδεικνύει ότι έχει παραμελήσει τον εαυτό του»

Το άλλο κομμάτι του διδακτικού προσωπικού με εξαιρετικό ενδιαφέρον είναι η περιγραφή από τον επιθεωρητή, του μαθήματος που παρακολούθησε το δάσκαλο να διδάσκει. Πρόκειται για μια λεπτομερή καταγραφή. Ο επιθεωρητής αναγράφει την τάξη και το μάθημα που διδάσκεται ,στη συνέχεια αναλύει τη μέθοδο με την οποία ο δάσκαλος παρουσιάζει το νέο μάθημα «διδάσκαλος λέγει εν ολίγοις το περιεχόμενον [...] αναγνώσκουσιν οι μαθηταί κατά τμήματα και αποδίδουν το περιεχόμενον». Τον τρόπο με τον οποίο εξετάζει ο δάσκαλος του μαθητές ,αν εκείνοι απαντούν, αν γνωρίζουν τις απαντήσεις και πόσοι από το πλήθος των μαθητών τις γνωρίζουν. Ταυτόχρονα

κρίνει αν το επίπεδο των μαθητών είναι καλό σύμφωνα με την τάξη που βρίσκονται αν τυγχάνει βελτίωσης ή αν είναι όπως πολλές φορές βλέπουμε στις εκθέσεις ικανοποιητικό αν ληφθούν υπόψη κοινωνικοί παράμετροι όπως ότι σε πολλά χωριά το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν αναλφάβητοι ή ο περισσότερος πληθυσμός του χωριού είναι πρόσφυγες.

Ο επιθεωρητής εκτός των άλλων έκρινε και τη συμπεριφορά του διδασκάλου εντός της αίθουσας «εντός της αίθουσας διδασκαλίας έχει ύφος άγριων είναι τραχύς προβαίνει εις χαρακτηρισμούς των μαθητών του «αναίσθητος, αφιλότιμος»

Φυσικά ο τρόπος που ο διδάσκαλος διεξάγει το μάθημα βρίσκεται σε πρώτο πλάνο. Πρώτο και κυριότερο για το κατά πόσο οι γνώσεις του είναι επαρκείς και σωστές. Ειδικά για την περίοδο που βρισκόμαστε (Μεταξική δικτατορία) δεν νοείται ο δάσκαλος να αρνείται να μη γνωρίζει ή να μην ακολουθεί συγκεκριμένες πολιτικές διαπαιδαγώγησης. Η διεξαγωγή λάθους λοιπόν στην ανάλυση του ύμνου της 4^{ης} Αυγούστου (Παράρτημα Α') νοείται λοιπόν ως ένα παράπτωμα που αξίζει να καταγραφεί στην έκθεση υπηρεσιακής ικανότητας καθώς ο διδάσκαλος ανέλυσε λάθος κάποιες λέξεις του ύμνου και πιθανόν αλλοίωσε το περιεχόμενο και τη σημασία του «Ούτω αναλύων τον ύμνον της 4^{ης} Αυγούστου στην ώρα της αγνώσεως δεν κατόρθωσε να ερμηνεύσει τις λέξεις «ολόθερμη τρανή και ιστορική» διότι την μεν και πρώτην ηρμήνευσεν «χαρουμενήν» την δε δευτέραν όπως οι παλαιοί ήρωες έτσι και ημείς». Σε άλλη περίπτωση ο δάσκαλος δεν ήταν ορθώς στην κατανόηση και τη διδασκαλία των θρησκευτικών με αποτέλεσμα ο επιθεωρητής να καταγράψει «Και διδάσκων περί του Αποστόλου Παύλου ουδεμίαν προσοχή να έδωσε η στην διήγηση του και ουδόλως ηκριβολογει πχ « Πήγε ο Απόστολος Παύλος εις τας Αθήνας και έβγαλε έναν λόγων» είπε θέλων να είπη δια την ομιλίαν του Αποστόλου Παύλου εν Αθήναις»

Παράλληλα παρά τα όσα δίδασκε ο δάσκαλος έπρεπε να είναι η να φαίνεται πρωτύτερα προετοιμασμένος για το μάθημα της ημέρας «είναι παρασκευασμένος στα μαθήματα της ημέρας». Δυστυχώς αυτό δεν αποτελούσε συχνό φαινόμενο με τον επιθεωρητή να καταγράφει «εντός και εκτός σχολείου απροπαρασκευάστος».

Τέλος ο επιθεωρητής κατέγραφε την ανεπάρκεια ή την επάρκεια της μόρφωσης του εκάστοτε διδασκάλου και έκρινε κατά πόσο πρέπει να τύχει μετεκπαίδευσης αν το επίπεδο το νοητικό του δασκάλου θεωρούσε ότι μπορεί να εξελιχθεί ή όχι «περί βελτιώσεως ουδεμία δυνατότης υπάρχει» Ενώ μετά από σχετική συζήτηση για αυτό το θέμα με τον διδάσκαλό κατέγραφε και τη θέληση του διδασκάλου να λάβει μετεκπαίδευσης τις επιδιώξεις του και γενικά

τα όνειρα για την εξέλιξη του. Γι αυτό το θέμα ο επιθεωρητής καταγράφει « δεν καταβάλλει προσπάθεια για παραπάνω μόρφωσιν λόγω της οικονομικής του δυσπραγίας», «δεν κατέχει πολλές γνώσεις, υστερεί γραμματικός» «καταβάλλει προσπάθεια ωστόσο δεν έχει πολλές γνώσεις και ιδί γραμματικός αδιάφορος» , « μετρίαν εις συμπεριφοράς διά την εργασίας της δεν έχει τα εφόδια τα αναγκαία», «από πολλά έτη αδιόριστος έχει λησμονήσει πολλά και έχει χάσει την ζωτικότητα της», «με πτυχίο διετούς επιτυχούς μετεκπαιδευσεώς εις το πανεπιστήμιον».

Άλλες υποδείξεις και εργασίες που ο επιθεωρητής έκρινε ότι έπρεπε να καταγράψει «ανεπαρκής να κράτη εν τάξει τα βιβλία και ιδίως της σχολικής εφορίας», « η διδασκάλισσα είναι συνεπής στην υπηρεσιακή αλληλογραφία», «προς τούτοις ακολουθεί τυφλός όσα ημεις υποδείξαμεν , και ουδεμία ανησυχία δεν αισθάνεται διά το έργο του ασφαλώς ουδέποτε έπιστεψεν εις τας αξίας της παιδαγωγικής επιστήμης εν την ιδιωτική του ζωή είναι ήσυχος αλλά ολίγον επιπόλαιος και δεν εκτιμάτε πολύ που της κοινωνίας και των συναδέλφων του»

Όλα τα παραπάνω που ειπώθηκαν στο χωρίο του διοικητικού προσωπικού όλα τα επίθετα και όλες οι περιγραφές την εξωσχολικής της εσωσχολικής ζωής και της διδασκαλίας είναι αυτά που συνθέτουν το συμπέρασμα και χαρακτηρίζουν με βάση τον πίνακα κριτηρίων που είδαμε παραπάνω το δάσκαλο και την επιστημονική του μόρφωση, τη διδακτική ικανότητα του, τη διοικητική του ικανότητα, την ευσυνειδησία του, τη συμπεριφορά του και την κοινωνική του δράση.

Συμπέρασμα

Στο συμπέρασμα ο επιθεωρητής μπορεί να καταγράψει πλέον την αξιολόγηση του με βάση τον πίνακα κριτηρίων και να χαρακτηρίσει τον δάσκαλο για την επιστημονική του μόρφωση, τη διδακτική ικανότητα του, τη διοικητική του ικανότητα, την ευσυνειδησία του, τη συμπεριφορά του και την κοινωνική του δράση.

Ουσιαστικά επαναλαμβάνει πολύ συνοπτικά τα στοιχεία του διδασκάλου όπως όνομα, αν είναι πτυχιούχος διδασκαλείου, τόπος καταγωγής ηλικία ,έτη, υπηρεσιακής ικανότητας, βαθμό, υγεία, αν είναι έγγαμος ή άγαμος τη συμμετοχή του στην ΕΟΝ και ένα επίθετο για κάθε μια από τις κατηγορίες των κριτηρίων συνθέτοντας έτσι την αξιολόγηση του δασκάλου και ολοκληρώνοντας την έκθεση. Παράδειγμα αξιολόγησης « Ο (Όνομα διδασκάλου) πτυχιούχος Διδασκαλείου εκ Φθιώτιδος ετών 59 με 41 έτη υπηρεσίας και βαθμό εισηγητού, έγγαμος και υγιής (δεν μετέχει ενεργώς στην ΕΟΝ λόγω της ηλικίας του) αλλά μετέχει στη διδασκαλεία τμήματος αυτής.

Επιστημονικός ικανός, διδακτικός ικανός, διοικητικός δεξιός , ευσυνείδητος, αξιοπρεπής, επωφελής, δραστήριος, κοσμία» , «επιστημονικής και διδακτικής ικανότητας μετρία»

6.1.2 Κατά την περίοδο της κατοχής

Στο αρχείο της περιφέρειας Λάρισας δεν υπάρχει κάποια καταγραφή εκθέσεων επιθεωρητή διδασκαλείου παρά μόνο συμπληρωματικές εκθέσεις δημοδιδασκάλων για την περίοδο 1941-1944. Δυστυχώς ο τρόπος με τον οποίο έχουν καταγραφεί αυτές οι συμπληρωματικές εκθέσεις (καλλιγραφικά, εξαιρετικά δυσανάγνωστες) δεν μας επιτρέπουν να αντλήσουμε πληροφορίες. Μπορούμε μόνο να εικάσουμε ότι μάλλον τα βιβλία των εκθέσεων διδασκαλείων και επιθεωρητών καταστράφηκαν στον πόλεμο αν υπήρχαν, όσα μπορούσαν να υπάρξουν αν αναλογιστεί κανείς ότι τα σχολεία λειτουργούν εκεί την περίοδο μόνο για λίγες ημέρες .Εικάζουμε δε ότι μεγάλο ποσοστό επιθεωρητών σε πολλές περιπτώσεις στρατεύτηκαν στον πόλεμο ενώ πολλοί από αυτούς δε γύρισαν γιατί πέθαναν ή τραυματίστηκαν.

Οι επιθεωρήσεις για ένα μεγάλο διάστημα σταμάτησαν καθώς τα σχολεία δεν λειτουργούν. Το μεγαλύτερο ποσοστό των σχολείων βρίσκεται υπό την επίταξη του κατακτητή. Η κατάσταση των λίγων εναπομεινάντων διδασκαλείων είναι στις περισσότερες περιπτώσεις σε άθλια κατάσταση, λόγω των βομβαρδισμών, των καταστροφών και στην περίπτωση της Λάρισας λόγω του καταστροφικού σεισμό του 1941.

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι δεν μιλάμε για την λειτουργία ενός κανονικού σχολικού έτους . Από το 1940 έως το 1941 το σχολείο λειτούργησε μόνο για 3 μήνες ενώ το 1941 έως το 1942 μόνο 30 μέρες. Ενώ ο κύριος λόγος που λειτουργούσε το σχολείο έστω και κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ήταν πρωτίστως για την προφύλαξη των παιδιών από τους διάφορους κινδύνους και για τη σίτιση τους καθώς πολλά παιδιά πέθαναν κατά τη διάρκεια της κατοχής από επισιτισμό. Ευθύνη ωστόσο για το επισιτιστικό πρόβλημα δεν μπορεί μόνο να λεχθεί μόνο για τους κατακτητές καθώς η δράση των μαυραγοριτών μάλιστα την κατεχόμενη Ελλάδα.

Για να μπορέσει να αποτυπωθεί έστω και παραπλήσια η εικόνα της περιόδου είναι αναγκαίο να αντλήσουμε πληροφορίες από το αρχειακό υλικό της

Περιφέρειας Ελασσόνας το διάστημα 1940-1941 και συγκεκριμένα τις καταγραφές και οι εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας του επιθεωρητή Κ.Μ.

Το ενδιαφέρον μας θα περιστραφεί κυρίως στο πως ο επιθεωρητής αξιολογεί το διδακτικό προσωπικό και την κοινωνική ζωή των δασκάλων υπό το πρίσμα του πολέμου και της κατοχής.

«Διδακτήριον»

Ενώ θα πίστευε κανείς ότι με το φόβο του κατακτητή και τον πόλεμο όλοι οι Έλληνες θα συσπειρώνονταν σαν μία γροθιά απέναντι στον εχθρό ,δεν ήτανε λίγοι έλληνες που πήγανε με το μέρος του εχθρού. Είτε δρώντας υπόγεια όπως οι μαυραγορίτες ,είτε φανερά με τους δοσίλογους είτε προέβαιναν σε πράξεις όπως αυτή που περιγράφει επιθεωρητής που φαίνεται ξεκάθαρα η αδιαφορία των κατοίκων του χωριού αυτού απέναντι στην χώρα, αν αναλογιστεί κανείς την δυσκολία και το οικονομικό κόστος χρήματα τα οποία δεν διέθετε η Ελλάδα τότε για να χτιστεί ένα νέο διδακτήριο. «Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται εις την γεωργοκτηνοτροφίαν, είναι, οι πλείστοι, οικονομικως ανεξάρτητοι και ο τρόπος της ζωής των είναι μάλλον καλός. Εν τούτοις είναι τελείως αδιάφοροι διά των σχολείων των και τα τέκνα των και πολλάκις υπερχρεώθημεν να τιμωρήσω μεν πολλούς εξ'αυτών. Απόδειξις της τοιαυτής αδιαφορίας είναι και το γεγονός ότι κατά την περίοδο της εισβολής των ξένων στρατευμάτων διήρπασαν την άσβεστον την προοριζόμενην δια την ανέγερσιν διδακτηρίου και επέδειξαν εν ταύτω τάσεις διαρπαγής και καταστροφής των πάντων»

«Διδακτικόν προσωπικόν»

Η περίοδος αυτή παρουσιάζει κάποιες βασικές διαφοροποίησης οι εκθέσεις αυτές τοποθετούνται στην αρχή του πολέμου και της κατοχής. Πολλοί άντρες δάσκαλοι έχουν επιστρατευτεί. Πίσω έχουνε μείνει οι γυναίκες διδασκάλισσες και οι άντρες διδάσκαλοι οι οποίοι λόγω ηλικίας δεν μπορούν να επιστρατευτούν.

Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε πως ο κάθε δάσκαλος από τη θέση του, καταβάλει την όποια προσπάθεια να βοηθήσει στον αγώνα. Γυναίκες και άντρες δημοδιδάσκαλοι διενεργούν εράνους για την συλλογή χρημάτων ή προμηθειών ενώ οι γυναίκες διδασκάλισσες οργανώνουν τις γυναίκες του χωριού για την πλέξη των απαραίτητων για τους μαχόμενους καλτσών.

Οι εκθέσεις ξεκινούν ακριβώς με το ίδιο μοτίβο που είδαμε και στην προηγούμενή περίοδο (όνομα, καταγωγή, ηλικία ,πτυχίο ,υπηρεσιακά έτη άγαμος ή έγγαμος, αν κατέχει τέκνα ,αρτιμέλεια, βαθμός). Και μετά ξεκινά ο σχολιασμός πρώτιστος όπως θα δούμε την κοινωνικής δράσης του δασκάλου.

Αυτό αποτελεί σημαντική διαφοροποίηση στις υπηρεσιακές εκθέσεις αφού κατά τα παρελθόντα έτη σε πρώτο πλάνο ερχόταν οι διδακτικές ικανότητες. Μπορούμε κάπως να κατανοήσουμε την αλλαγή λόγω της μη κανονικής λειτουργίας των σχολείων. Ο επιθεωρητής εδώ καταγράφει «Είναι δυστυχώς ούτως τύπος αδιάφορος ,αναμένει μοιρολατρικός τα πάντα εκ των άλλων και οχρωμένος όπισθεν της παντελούς αδιαφορίας των κατοίκων ουδέν πράττει. Μόνον κατά το λήξαν έτος μέτεσχεν ενεργώς πως εις την επιτροπήν πολιτικής επιστρατεύσεως συγκεντρώσεν υπέρ τα 50 ζεύγη καλτσών για τους μαχόμενους στρατιώτας και ενδιαφέρθει δια τους άπορους οικογένειας. Εν τω σχολείω παρουσιάζει πενιχρά αποτελέσματα και οι μαθηταί αναγιγνώσκουσι μετριώς αγνοούσι και τας στοιχειώδεις ακόμα γνώσεις και αδυνατούσι να λύσωσι και τα πλέον απλά προβλήματα». Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του πολέμου ήταν ότι πολλοί μαθητές έμειναν αλφάβητοι. Εκτός του ότι τα σχολεία λειτούργησαν αποσπασματικά και για λίγες μόνο ημέρες η αδυναμία πολλές φορές των δασκάλων, η μη ύπαρξη διδασκαλείου και η μη τακτική φοίτηση των μαθητών λόγω της γενικότερης δύσκολης κατάστασης της κατοχής οδήγησε μετά το πέρας της κατοχής ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό μαθητών στον αναλφαβητισμό και τον γνωστικό περιορισμό.

Παράδειγμα διδασκάλου που επιστρατεύτηκε και μετά τη λήξη της επιστράτευσης επέστρεψε στη θέση του «Ούτως κληθείς εις τας τάξεις του στρατού αμέσως μετά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου προσέφεραν αξιόλογους υπηρεσίας εν την πατρίδα και κατόρθωσε να επανέλθει εκ Κρήτης μόλις μετά το τέλος Ιουνίου. Κατά συνέπειαν δεν παρευρεθεί κατά την έναρξη της λειτουργίας των σχολείων της περιφέρειας την 1 Μαΐου και δεν ειργασθη κατά την δευτέραν περίοδον του σχολικού έτους 1940- 1941».

Όπως είναι φυσικό η φρίκη του πολέμου και γενικότερα οι δυσκολίες, δεν δημιουργούνε μόνο σωματικά αλλά και πολλά ψυχικά προβλήματα. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που η ψυχική τους υγεία κλονίστηκε μετά την επιστράτευση τους στα αλβανικό μέτωπο. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που κλονίστηκαν ψυχολογικά ,αφού στον πόλεμο έχασαν τα αγαπημένα τους πρόσωπα όπως συζύγους, παιδιά, γονείς ενώ άλλοι κλονίστηκαν κατά τη διάρκεια της αναμονής και αφού εγκαταλείφθησαν ξαφνικά και δεν γνώριζαν αν το αγαπημένο τους πρόσωπο είναι ζωντανό ή όχι. Ένα τέτοιο παράδειγμα καταγράφει εδώ ο επιθεωρητής «Η διδασκάλισσα ΧΕ κατά το έτος τούτο ουδεμίαν βελτιώσιν παρουσιάζει, πράγμα άλλωστε φυσικών αφού τα πάντα πέριξ αυτής βρίσκονται έν αποσύνθεσει. Ούτω επίστρατευθεντος τους συζύγου αυτής εκκλονιστεί σημαντικώς, αναλάβούσα και την διοίκησην του οίκου της και η συμμετοχή αυτής εις την κίνηση των εκπαιδευτικών λειτουργών ήτο εντελώς τυπική. Εν τοσοούτω αυτή έπλεξεν είδη τίνα υπέρ των μαχόμενων στρατιωτών

και μετά του διευθυντού της συγκέντρωσεν αρκετά τοιαύτα δι' εράνου μεταξύ των κατοίκων του χωριού της» «Ούτως μετέχει ενεργώς εις την Επιτροπή Πολιτικής Επιστρατεύσεως κατέβαλε πάσαν δυνατήν προσπάθειαν διά την περίθαλψιν των απόρων οικογένειων των επιστρατευθεντων. Ενέργησεν εράνους υπέρ της κοινωνικής πρόνοιας και συνεγκέντρωσε πολλά πλεκτά είδη δια τους μαχόμενους στρατιώτας».

Ωστόσο όπως είναι φυσικό δεν λειτουργούν όλοι με την ίδια ευσυνειδησία και ευαισθησία όπως θα παρατηρήσουμε η αδιαφορία κάποιων δασκάλων επηρέαζε πολλές φορές όχι μόνο τους ίδιους αλλά και την κινητοποίηση ολόκληρης της κοινότητας ή του χωριού.

Ο δημοδιδάσκαλος αποτελούσε πρότυπο για την τοπική κοινωνία και ή μη κινητοποίηση του ίδιου πολλές φορές σήμαινε και μη κινητοποίηση του τόπου όσων αφορά ζητήματα κοινωνικής και όχι μόνο οργάνωσης. Τέτοιοι δημοδιδάσκαλοι εκτός του ότι περιορίζονταν, όπως σημειώνει ο επιθεωρητής στην αδράνεια, ερχότανε συχνά και σε διένεξη με τους κατοίκους του χωριού και μεταξύ του υπολοίπου διδακτικού προσωπικού του σχολείου. «Κατά την περίοδο ταυτήν περιέπεσε αυτή εις πραγματική νάρκη και ουδεμία σχεδόν κίνηση ηδυνήθη η ηθέλησε να λάβει ενεργόν μέρος η να αναπτύξη πρωτοβουλίαν τινά. Ούτω τυπικώς μόνον μετείχεν εις την Επιτροπή Πολιτικής Επιστρατεύσεως μετά μύριων προτροπών και πολλών βασάνων ενήργησε σε μικρόν έρανον μεταξύ των κατοίκων και μόνο κατόπιν ειδικής διαταγής ημών ηδυνήθη να αγοράσει έρια και να πλέξη μετά των νεανίδων του χωριού είδη τινά διά τους αγωνιζόμενους στρατιώτας. Έχασε δηλαδή η διδασκάλισσα αυτή κατά την περίοδον ταύτην τελείως τον εαυτόν της απεμονώθη και επίστευσεν ότι εφ' όσον τα σχόλια δε λειτουργούν δύναται να καθεύδη!! Πολλάκις ηναγκάσθημεν να παρατηρήσωμεν αυτήν να την παρακαλέσωμεν και να τη συμβουλεύσωμεν αλλά ουδέν ηδυνήθημεν να επιτύχωμεν. [...] Διατάξαμεν την λειτουργίαν των σχολείων από της 1 Μαΐου αυτή όχι μόνον δεν αφύπνισθη αλλά ηδιαφόρησε τελείως και μόνον την 1 Ιουνίου συγκέντρωσε μαθητάς τινάς ους εκράτει εις το σχολείο χωρίς να εργάζεται.[...] Αδράνεια νωχέλεια αδιαφορία και όταν γίνονται συστάσεις προς αύτην ικανότης να επιρρίπτη τας ευθύνας εις τους κατοίκους τους μαθητάς και την κατάστασιν!!»

6.1.3 Τα χρόνια αμέσως μετά τον πόλεμο και την κατοχή

Την περίοδο αμέσως μετά την κατοχή η Ελλάδα θα βιώσει τρομερές δυσκολίες στην προσπάθεια ανασυγκρότησης των δυνάμεων της. Οι διδάσκαλοι θα

προσπαθήσουν με τα λίγα εναπομείναντα μέσα να συνεχίσουν το έργο τους πράγμα που σε πολλές περιπτώσεις φαντάζει δύσκολο.

Μέσα από τις εκθέσεις του επιθεωρητή Α.Γ. θα γίνουν αντιληπτές οι δυσκολίες αυτές τόσο στα διδακτήρια όσο και στην καθημερινότητα της κοινωνίας και των δασκάλων. Στο σημείο αυτό αρκετά βοηθητικό και συμπληρωματικό για την κατανόηση της γενικότερης εικόνας της Λάρισας και της υπαίθρου το διάστημα 1945-1946 αποτελούν οι πληροφορίες που μας προσφέρει το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη και συγκεκριμένα ο φάκελος των 125 φυλλαδίων που συνέταξε η μη κατονομασμένη επιτροπή που προαναφέραμε.

Με βάση λοιπόν τις πληροφορίες της επιτροπής στα περισσότερα χωριά ιδίως τα πιο μικρά σημειώνεται έλλειψη σε υποδήματα ρούχα και τροφές, έλλειψη συνθηκών καθαριότητας και υγιεινής καθώς και έξαρση ελαφρών μολυσματικών ασθενειών π.χ. ψώρα ή (αδυναμίας) καχεξίας. Σε λίγες περιπτώσεις η κατάσταση σημειώνεται ως σχετικός καλή πχ Ελασσόνα, Αμούρι, Μαγούλα κτλ. Ενίοτε γίνεται αναφορά στην κατάσταση των συνθηκών της διδασκαλίας των μαθημάτων. Μερικά παραδείγματα: στον Κρανώνα σημειώνεται «ένα παιδάκι 13 μηνών πάσχει εκ πολύμυελιτιδος». Στο σωτήριο καταγράφεται «από υγιεινής απόψεως εις άθλια κατάσταση λόγω κακής διαίτης γονοσίας και ψώρας. Εκ των 60 μαθητών φοιτώσι μόνον 20 οι πλείστοι ανυπόδητοι και ρακένδυτοι . «Το σχολείων καινούργιες και υγιεινών». Στους Παζαρλάδες «Κατάσταση παιδιών ελεεινή» σε άλλο χωριό όμως όπως στο Μικρό Ελευθεροχώρι και στην Καλλιθέα σημειώνεται «σχολείον δεν υπάρχει». Στα καλύβια «κατάσταση μαθητών άθλια» «το σχολείο λειτουργεί εις το υπαίθρον» Στη Λεύκη «καχεκτικά και όλα στερούμενα υποδημάτων». Στα Μύρα- Σοφό-Καλό νερό: «Ανυπόδητα-καχεκτικά-ρυπαρά» Στην Βουβάλα «καχεκτικά σχολείον κατεστραμμένον διδάσκαλος δεν υπάρχει». Στο Φαρμάκι Ελασσόνας «καχεκτικά σχολείον δεν υπάρχει ούτε διδάσκαλος». Στο Παραπόταμο «έλλειψις ρουχισμού και υποδήσεως και ακαθαρσία». Στο Μακρυχώρι «σχολεία κατεστραμμένα. Τα μαθήματα γίνονται στο καφενείο»

Το κλίμα και την κατάσταση που περιγράφει η επιτροπή αποτυπώνει και ο επιθεωρητής, καθώς όπως θα δούμε ο πόλεμος άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην ελληνική κοινωνία με μια σειρά από βαριές συνέπειες και δυσκολίες.

Ο ΑΓ ακολουθεί το μοτίβο που είδαμε στις εκθέσεις και των προηγούμενων επιθεωρητών. Ωστόσο η διαφοροποίηση του παρουσιάζει η συγκεκριμένη περίοδος είναι ότι για πρώτη φορά στις εκθέσεις που αναλύσαμε βλέπουμε απομάκρυνση δασκάλου υπό το φόβο κομμουνιστικής ιδεολογίας. Και η τόσο

συχνή αναφορά στην τιμωρία του εκάστοτε διδασκάλου σε περίπτωση μη συμμόρφωσης στις υποδείξεις του επιθεωρητή.

«Διδακτήριον»

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα διδακτήρια είναι αυτά που επλήγησαν περισσότερο από τον πόλεμο στην περιοχή της Λάρισας. Εκτός του ότι στο κέντρο της περιφέρειας πολλά διδακτήρια βομβαρδίστηκαν και τα περισσότερα εναπομείναντα επιτάχθηκαν το τελειωτικό χτύπημα της καταστροφής δόθηκε για τα κατεστραμμένα κτίρια από το σεισμό της 1^{ης} Μαρτίου 1941. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα είτε την μερική είτε την ολική καταστροφή τους (αν αναλογιστεί κανείς και τις ήδη υπάρχουσες καταστροφές από την ιταλική και γερμανική κατοχή).

Όπως αναφέρει ο επιθεωρητής στις εκθέσεις του, τα περισσότερα βρίσκονται είτε σε ελεεινή κατάσταση είτε είναι ερείπια είτε δεν υπάρχουνε πια. « μέτριον στεναχωρον», «έχουν ανεγερθεί από το 1940 οι τοίχοι νέου Δημοσίου το οποίο λόγω της κατοχής έμεινεν αστέγον. Χρήζει επισκευών δι ο συνέστησαμεν έρανων κατά την εποχή του αλώνισμού». Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη μας ότι βρισκόμαστε σε έναν τόπο όπου οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία είναι λογικό λοιπόν ο επιθεωρητής σε συνεργασία με το δάσκαλο να συστήνει να διενεργηθεί ο έρανος την εποχή κατά την οποία οι κάτοικοι θα είναι καλύτερα οικονομικά «σχετικά» αν αναλογιστεί κανείς ότι η ύπαιθρος ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας . Σε άλλη περίπτωση «Δεν υπάρχει πυρποληθέν υπό των Γερμανών οι κάτοικοι δεν είναι εις θέση να το επισκευάσουν διότι είναι πυροπαθείς» «υπήρχαν δύο αλλά εκαήσαν υπό των ιταλών».

«Υλικά σκεύη –Βιβλιοθήκη»

Εφόσον τα διδακτήρια βρίσκονται στην άθλια αυτή κατάσταση δεν μπορεί να γίνεται λόγος για υλικά όπως θρανία και χάρτες ή για βιβλία καθώς τα αντικείμενα αυτά ήτανε τα πρώτα που καταστράφηκαν με την επίταξη των σχολείων από τους γερμανούς «θρανία ελεεινά, τρεις χάρται ελεεινοί, το αρχείον ήτο ελλειπέστατο», «δεν υπάρχει διότι όλα ελεηλάτηθησαν κατά την εποχή της κατοχής», «ολίγοι κάθονται εις θρανίων και πολλοί εις καρέκλας»

«Μαθηταί – Φοίτησις»

Η φοίτηση σε πολλές περιπτώσεις είναι άτακτη λόγω του ότι πολλοί πάσχουν από μολυσματικές ασθένειες ενώ την κατάσταση δε διευκολύνει η έλλειψη διδακτηρίων που αναγκάζει να στοιβάζεται σε κάθε εναπομείναν διδακτήριο ένας τεράστιος όγκος μαθητών.

«Διδακτικόν προσωπικόν»

Η έκθεση ξεκινά με το όνομα, καταγωγή, ηλικία ,πτυχίο ,υπηρεσιακά έτη άγαμος ή έγγαμος, αν κατέχει τέκνα, βαθμός. Εκτός από τα προσωπικά λοιπόν στοιχεία και εδώ στις εκθέσεις αναγράφεται ο βαθμός τον οποίο κατέχουν οι δημοδιδάσκαλοι της εποχής οι οποίοι μπορούσαν να προαχθούν σε βαθμό ακολούθου ,σε βαθμό εισηγητού, σε βαθμό γραμματέα Α και γραμματέα Β.. Στη συνέχεια το ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από τα μαθήματα στα οποία ο επιθεωρητής έτυχε να παρακολουθήσει το διδάσκαλο ή τη δασκάλισσα και τον τρόπο διεξαγωγής διδασκαλίας την οποία ακολουθεί. Πρόκειται για μια λεπτομερή καταγραφή. Ο επιθεωρητής αναγράφει την τάξη και το μάθημα που διδάσκεται ,στη συνέχεια αναλύει τη μέθοδο με την οποία ο δάσκαλος παρουσιάζει το νέο μάθημα « Μεταχειριστεί εποπτικά μέσα και edίδαξε αν όχι πλήρως πάντως αρκετά καλά. Κατά διάλειμμα υπέδειξαμεν τα δέοντα.

Αμέσως μετά ο επιθεωρητής αναφέρεται στην κοινωνική δράση του δασκάλου μόνο όταν αν αυτή παρουσιάζει κάποιο θετικό η αρνητικό ενδιαφέρον γι' αυτό και δεν γίνεται λόγος σε κάθε μία από τις επιθεωρήσεις. Όπως θα δούμε ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αυτές για τις οποίες όπως θα λέγαμε παρουσιάζει την αρνητική κοινωνική δράση του δασκάλου. Σε αυτήν την περίοδο αυτό που θα πρέπει να εστιάσουμε είναι ο φόβος κατά του Κουμμουνιστικού ιδεώδους και η σοβαρότητα και το βάρος που δείχνετε στο συγκεκριμένο ζήτημα. Λόγω υποψίας και μόνο ότι κάποιος ήταν φιλικός προς αυτή την ιδεολογία ο επιθεωρητής μπορούσε να αιτηθεί να μετατεθεί να αποσπαστεί ή και να απολυθεί. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα που δίνεται οι κάτοικοι του τόπου φοβούμενοι ότι ο διδάσκαλος διακατέχεται από κομμουνιστικές ιδέες ζήτησαν να αποσπασθεί και οι ίδιοι με δική τους χρηματική επιχορήγηση προσέλαβαν άλλον δάσκαλο στο χωριό ως αδιόριστο «επειδή οργανικός τοποθετημένος (όνομα δασκάλου) απεσπάσθη δια λόγους ασφαλείας οι κάτοικοι προσέλαβαν ίδιαις των δαπάνες έτερον δασκάλον» , «έδωκεν αφόρμας ωστε να χαρακτηρίζεται υπό μιας μερίδος ως συνεργαζόμενος με τους άκρως αριστερούς».

Δυστυχώς η πράξη αυτή αποτελεί από τα λίγα παραδείγματα καθώς η πλειοψηφία των κατοίκων της υπαίθρου δεν κατείχαν ούτε τα αναγκαία πόσο

μάλλον τα χρήματα για τη μίσθωση δασκάλου, έτσι όταν κάποιος διδάσκαλος είτε για λόγους ασφαλείας είτε για λόγους υγείας όπως θα δούμε παρακάτω δεν μπορούσε να εκτελέσει το καθήκον του, το σχολείο είτε έμενε με έναν μόνο διδάσκαλο, είτε σε πολλές περιπτώσεις χωρίς καθόλου δάσκαλο. « Ο διδάσκαλος θεωρούμενος ως κομμουνιστής έχει αποσπαστεί δια λόγους ασφαλείας του εις την Α΄ Περιφέρεια διά τούτο το σχολείων λειτουργεί ως μονοτάξιον», «η διδασκάλισσα απουσιάζει διατελούσα εις διαθεσιμότητα λόγω κηύσεως συνεπώς το σχολείο λειτουργεί ως μονοτάξιον καθ'όλο το σχολικό έτος», «προσελήφθη από το Πάσχα και εντεύθεν εις αντικατάσταση του ασθενούντος σοβαρός διδασκάλου (όνομα διδασκάλου) και αμείβεται υπό των κατοίκων ως αδιόριστος»

Σε αρκετές από τις εκθέσεις του διδακτικού προσωπικού γίνεται λόγος για τιμωρία ή παρατήρηση στη μη συμμόρφωση του διδασκάλου με τις οδηγίες του ίδιου. Κυρίως ο επιθεωρητής εστιάζει σε κοινωνικές διαμάχες ή σε κακή - απρεπή συμπεριφοράς απέναντι στον ίδιο. Ο επιθεωρητής αποτελούσε ένα όργανο το οποίο ο κάθε διδάσκαλος έπρεπε να αντιμετωπίζει με σεβασμό ευγένεια και ευπρέπεια χαρακτήρα. «Δεν πήγαινε εκκλησία επέτρεπε στους μαθητές να ριχτούν σκουπίδια σε καταπακτή του διαδρόμου βάζοντας σε κίνδυνο την υγεία εισηγήθηκε εις το συμβουλίων την τιμωρία του», «αν δεν εργασθεί ευσυνείδητος και αποτελεσματικός ως την υπεδείχθη πρέπει να τιμωρηθεί», «ούτος δεν διστάζει να καπνίζει ενώπιον του προϊστάμενο του και ανευ της άδειας αυτού και να κάθεται ενώπιον αυτού εντελώς αντικανονικός», « παρετηρηθή κατά το παρελθόν υπό του υποφαινομένου διότι διερχόμενος έμπροσθεν μου δεν εχαιρέτησαν κανονικός ως ητο υποχρεωμένος»

«Συμπεράσμα»

Στο συμπέρασμα ο επιθεωρητής κάνει για ακόμα μια φορά χρήση των επιθέτων του πίνακα κριτηρίων και με βάση τα όσα κατέγραψε χαρακτηρίζει τον κάθε δάσκαλο για την επιστημονική ικανότητα, την διδακτική ικανότητα, την διοικητική ικανότητα, την ευσυνειδησία του, την συμπεριφορά του και την κοινωνική του δράση. Όπως παραδείγματος χάρη «Ο (Όνομα διδασκάλου) συνήθους μορφώσεως είναι επαρκής, εις το διδάσκει και διοίκειν, φιλόπονος, ευσυνείδητος, τακτικός, καλοκάγαθος με καλήν κοινωνικήν εμφάνισην και δράσην»

7. Συζήτηση – Συμπεράσματα

Είναι γεγονός ότι ο θεσμός του Επιθεωρητή εκπαίδευσης αποτελεί έναν από τους μακροβιότερους θεσμούς στην ιστορία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Δυστυχώς όμως κατά τη διάρκεια της πορείας αυτής πολλές φορές ο θεσμός του επιθεωρητή και οι επιθεωρητές έγιναν υποχείριο όργανο της εκάστοτε κυβέρνησης και του εκάστοτε πολιτεύματος για να μπορέσει επιβάλει μια μορφή ελέγχου και πίεσης στους εκπαιδευτικούς.

Η μελέτη αυτή μέσα από τις εκθέσεις αξιολόγησης των διδασκαλείων και της υπηρεσιακής ικανότητας των εκπαιδευτικών (που φυλάσσονται στα γενικά αρχεία του κράτους της Λάρισας) μας αποδεικνύει ακριβώς αυτό, πώς τα διάφορα κοινωνικό πολιτικά συμβάντα επηρεάζουν κάθε φορά τα κριτήρια και τις καταγραφές των επιθεωρητών στις εκθέσεις υπηρεσιακής ικανότητας το διάστημα που έχει επιλεγεί από το 1939 έως το 1946 στην Περιφέρεια Λάρισας. Ενώ παρουσιάζει δε και την εκπαιδευτική κατάσταση στη Λάρισα το διάστημα που αναλύουμε.

Το διάστημα αυτό είναι ιδανικό για μια τέτοια μελέτη λόγω των μεγάλων αλλαγών στην πολιτική κατάσταση, λόγω του πολέμου και λόγω της περιόδου ανασυγκρότησης που ακολούθησε χώρα μετά τον πόλεμο.

Για την έρευνα μας χρησιμοποιήθηκαν δύο φάκελοι από 1939-1940 και από το 1945-1946 επιθεωρητών που έδρασαν στην περιφέρεια της Λάρισας. Δυστυχώς δεν έχουμε τους φακέλους από τη χρονιά 1941-1945, καθώς λόγω του πολέμου και της κατοχής είναι πιθανό να καταστράφηκαν, ενώ οι ελάχιστες συμπληρωματικές εκθέσεις που έχουμε σε κάποια υπηρεσιακά βιβλία είναι σε μεγάλο βαθμό δυσανάγνωστες και αναφέρονται μόνο στους εκπαιδευτικούς. Για να γεμίσουμε αυτό το κενό και να αντλήσουμε πληροφορίες για την περίοδο της κατοχής χρησιμοποιείται ένας τρίτος φάκελος από την περιφέρεια Ελασσόνας 1940-1941 όπου μας δίνετε μια μικρή εικόνα των διδακτηρίων τη περίοδο εκείνη αλλά και της γενικής κατάστασης στην οποία έχει επέλθει χώρα λόγω της επιστράτευσης. Σημαντικό βοήθημα ωστόσο για την περάτωση της εργασίας αποτελεί και το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη το οποίο διαθέτει έγγραφα μια άτυπης μη κατονομασμένης επιτροπής που έδρασε μετά τον πόλεμο και καταγραφεί δεδομένα για τις επιθεωρήσεις σχολείων στην περιφέρεια Λαρίσης.

A' Περίοδος 1939-1941

Μελετώντας λοιπόν τις έκθεσης θα παρατηρήσει κανείς μία γενική ομοιότητα στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται από τους επιθεωρητές όλες με το ίδιο μοτίβο. Ωστόσο με το χάρισμα της περιόδου σε τρία βασικά διαστήματα μπορεί κανείς να παρατηρήσει αξιοσημείωτες αλλαγές.

Η πρώτη περίοδος αποτελείται από την Μεταξική δικτατορία. Τα διδακτήρια δε βρίσκονται σε καλή κατάσταση η χώρα έχει έλλειψη σε πόρους. Ωστόσο η διακυβέρνηση του Μεταξικού πολιτεύματος περιστρέφεται γύρο από τα παιδαγωγικά ιδεώδη και αυτό βοηθά τη γενικότερη πενιχρή κατάσταση. Σε πόλεις και χωριά διενεργείται αξιοσημείωτη προσπάθεια να επισκευαστούν τα ήδη υπάρχοντα ή να ανεγερθούν καινούργια είτε μέσω εράνων είτε με τη συμβολή κρατικής επιχορήγησης. Τα περισσότερα διδακτήρια όπως καταγράφεται είναι κατεστραμμένα μερικώς ή ολοσχερώς. Από τις περιγραφές μαθαίνουμε ότι σε αυτή την κατάσταση είναι το μεγαλύτερο ποσοστό διδακτηρίων με κάποιες εξαιρέσεις στα πιο κεντρικά σημεία της περιφέρειας της Λάρισας.

Την γενικότερη «φτωχή» κατάσταση όπως είναι φυσικό ακολουθούν και τα υλικοτεχνικά αγαθά. Ελλείπει πόρων δε μπορεί να γίνει λόγος για έπιπλα, καρέκλες, θρανία, βιβλία κτλ. Ο επιθεωρητής φαίνεται να επιβραβεύει θετικά την οποιαδήποτε ακόμα και μικρή προσπάθεια του δασκάλου να αλλάξει προς το καλύτερο την μορφή του διδακτηρίου.

Η φοίτηση των μαθητών είναι ακόμα ένα πολύπαθο κομμάτι που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και συζήτησης ειδικά όταν μιλάμε για την ύπαιθρο της Θεσσαλίας και γενικότερα τη Λάρισα. Το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπων που ζουν εκεί όπως είναι φυσικό λόγω και των εκτάσεων είναι αγρότες ή κτηνοτρόφοι. Το βιοτικό επίπεδο είναι εξαιρετικά χαμηλό γι αυτό και τις περισσότερες φορές ο επιθεωρητής επισημαίνει άτακτη φοίτηση.

Οι εκθέσεις συνεχίζουν με τον επιθεωρητή να καταγράφει τα προσωπικά στοιχεία κάθε δημοδιδασκάλου εκτενώς και πάντα με βάση τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν. Με κύριο κριτήριο για τη συγκεκριμένη περίοδο να θεωρείται η συμμετοχή ή όχι του δημοδιδάσκαλου στις συνελεύσεις και τις εκδηλώσεις της ΕΟΝ.

Κύριος στόχος του πολιτεύματος είναι σε κάθε περιοχή να υπάρχει η δυνατότητα τα παιδιά να έχουν πρόσβαση στο σχολείο για δύο λόγους α) επιμορφωτικούς αλλά και β) για λόγους αποφυγής κακών ιδεολογικών επιρροών η δικτατορία έδρασε καταλυτικά ώστε η φοίτηση των μαθητών να βρίσκεται όσο το δυνατόν σε καλύτερα δυνατά επίπεδα. Κατά την περίοδο της

δικτατορίας δημιουργείται και η οργάνωση της ΕΟΝ μέσω της οποίας ο Μεταξάς μπορούσε να έχει τον απόλυτο έλεγχο στην διαπαιδαγώγηση των νέων και όχι μόνο.

Η ΕΟΝ έδρασε συμπληρωματικά με το σχολείο με υποχρεωτικό χαρακτήρα όχι μόνο για τους μαθητές αλλά και τους δημοδιδάσκालους. Ο επιθεωρητής στις εκθέσεις του εκείνη την περίοδο καταγράφει την συμμετοχή ή όχι των δασκάλων στην οργάνωση της ΕΟΝ πράγμα που σημαίνει ότι η συμμετοχή ή όχι αποτελεί μέρος της έκθεσης υπηρεσιακής ικανότητας και άρα ο δάσκαλος κρίνεται γι αυτό. Αν και φαινομενικά η συμμετοχή των δασκάλων δεν ήταν επιβεβλημένη, η μη συμμετοχή τους δε τους εξασφάλιζε την απόκτηση του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων (υπενθυμίζουμε ότι η μη έκδοση πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων μπορούσε να αποκλείσει τον εκάστοτε ενδιαφερόμενο από σπουδές στην εκπαιδευτική ακαδημία ή μπορούσε να αποτελέσει αίτιο απόλυσης). Έτσι αναγκάζονταν να μετέχουν είτε ηθελημένα είτε μετά όπως καταγράφουν επιθεωρητές «από παροτρύνσεις».

Η δράση των επιθεωρητών λοιπόν λειτουργούσε άλλοτε κατασταλτικά άλλοτε συμβουλευτικά και άλλοτε παροτρυντικά. Όπως παρατηρήθηκε στις εκθέσεις ο επιθεωρητής αναλαμβάνοντας χρέη συντονιστή και σε συνεργασία με τον εκάστοτε διευθυντή κατεύναζε καταστάσεις πολλές φορές αντιπαλοτήτων μεταξύ των δασκάλων ή του δασκάλου και της τοπικής κοινότητας. Δρούσε συμβουλευτικά εκεί που κρινόταν απαραίτητο όχι μόνο μαθησιακά όπως θα δούμε παρακάτω αλλά και λαμβάνοντας υπόψη του τη γενικότερη πολιτικοοικονομική κατάσταση της χώρας. Στη συγκεκριμένη περίοδο οι παροτρύνσεις αφορούν τη σύσταση οργάνωσης και διαπαιδαγώγησης μέσω της ΕΟΝ ενώ μια από τις σημαντικότερες παροτρύνσεις δράσης των επιθεωρητών της περιόδου αυτής είναι και η διοργάνωση και η λειτουργία μαθητικού συσσιτίου. Που αποτέλεσε ανάσα για μεγάλο μέρος της επαρχίας που αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα. Γενικότερα περιγράφεται στις εκθέσεις των επιθεωρητών η θέληση να μειωθούν όσο περισσότερα γίνονται οι ελλείψεις που τυχόν υπάρχουν στα σχολεία της περιφέρειας.

B' Περίοδος 1941-1944

Στο αρχείο της περιφέρειας Λάρισας δεν υπάρχει κάποια καταγραφή εκθέσεων επιθεωρητή διδασκαλείου παρά μόνο συμπληρωματικές εκθέσεις δημοδιδασκάλων για την περίοδο 1941-1944. Δυστυχώς ο τρόπος με τον οποίο έχουν καταγραφεί αυτές οι συμπληρωματικές εκθέσεις (καλλιγραφικά, εξαιρετικά δυσανάγνωστες) δεν μας επιτρέπουν να αντλήσουμε πληροφορίες.

Μπορούμε μόνο να εικάσουμε ότι μάλλον τα βιβλία των εκθέσεων διδασκαλείων και επιθεωρητών καταστράφηκαν στον πόλεμο αν υπήρχαν (αφού τα σχολεία λειτούργησαν μόνο για λίγες μέρες). Ενώ εικάζουμε για τους επιθεωρητές ότι πολλές περιπτώσεις στρατεύτηκαν στον πόλεμο ενώ πολλοί από αυτούς δε γύρισαν γιατί πέθαναν ή τραυματίστηκαν.

Την δεύτερη περίοδο, την περίοδο της κατοχής από τον κατακτητή αλλάζουν δραστικά τα δεδομένα. Ο πόλεμος έχει άμεσο αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα σχολεία της χώρας κλείνουν. Πολλά από αυτά επιτάσσονται ένα μεγάλο μέρος καταστρέφεται. Εκείνη την περίοδο η λειτουργία τους είναι μόνο για μερικούς μήνες ή μέρες. Η κατάσταση των διδασκηρίων είναι τραγική. Οι επιθεωρητές στις εκθέσεις αυτού του διαστήματος εστιάζουν στην καταγραφή των διδασκάλων που έχουν καταστραφεί ή επιταχθεί.

Τα κριτήρια των υπηρεσιακών εκθέσεων τις εποχής μας περιγράφουν τη γενικότερη εικόνα της κοινωνίας. Η γλαφυρότητα με της οποία παρουσιάζονται συγκεκριμένες καταστάσεις αποτελούν πλούσια πηγή πληροφοριών για να μπορέσει κανείς να κατανοήσει το κλίμα της εποχής. Απεικονίζεται στις εκθέσεις την περίοδο αυτή η δράση ατόμων που λειτουργούν παρασιτικά όπως το παράδειγμα των κάτοικων ενός χωριού που έκλεψαν υλικά που προοριζόταν για την ανέγερση διδασκηρίου αλλά και η δράση ορισμένων διδασκάλων και διδασκαλισσών οι οποίοι απέναντι στον πόλεμο δρουν παρασιτικά μέσω της αδράνειας και της γενικότερης αδιαφορίας με το πρόσημα της κακής κατάστασης.

Οι εκθέσεις εστιάζουν την εποχή αυτή στην κοινωνική δράση ή την απουσία αυτής την οποία επιτελούν οι μη επιστρατευθέντες. Σε αυτή την κατηγορία βρίσκονται οι διδάσκαλοι που υπερβαίνουν το όριο ηλικίας επιστράτευσης ή τυγχάνουν κάποιας αναπηρίας αλλά και οι γυναίκες διδασκάλισσες. Ο ρόλος τους ήταν μεγάλος αν αναλογιστεί κανείς ότι οι διδάσκαλοι είτε κατά μόνες είτε οργανώνοντας την τοπική κοινωνία διοργανώνουν εράνους για την συγκέντρωση των απαραίτητων για το εφοδίων μέτωπο και τους στρατιώτες.

Ωστόσο κανείς δε θα μπορούσε να ξεφύγει από τις επιπτώσεις του πολέμου που εκτός από την πείνα επέφερε σε πολλές περιπτώσεις διάφορες διακυμάνσεις στην ψυχολογία των ανθρώπων, λόγω των φρικαλεοτήτων που βίωναν αλλά και των απωλειών και των συχνών εκτελέσεων. Ολόκληρα χωριά στην περιφέρεια της Λάρισας ξεκληρίστηκαν από την δράση των κατακτητών.

Γ' Περίοδος 1944-1946

Το διάστημα της περιόδου μετά τον πόλεμο και την κατοχή είναι ένα διάστημα αλλαγών και γενικότερης προσπάθειας συγκρότησης. Γίνεται ένας απολογισμός μέσα από τις εκθέσεις των επιθεωρητών, των σχολείων που έχουν καταστραφεί. Μεγάλο ποσοστό σχολείων κατέστρεψαν οι βομβαρδισμοί οι επιτάξεις κυρίως των ιταλικών δυνάμεων (σε μερικές περιπτώσεις τα έκαψαν ολοσχερώς) αλλά και ο σεισμός του '41. Συμπληρωματικό για την κατανόηση της γενικότερης εικόνας της Λάρισας και της υπαίθρου το διάστημα 1945-1946 αποτελούν οι πληροφορίες που μας προσφέρει το αρχείο του Δημήτρη Χατζηγιάννη και συγκεκριμένα ο φάκελος των 125 φυλλαδίων που συνέταξε η άτυπη επιτροπή που προαναφέραμε. Σε πολλά μέρη τα μαθήματα διεξάγονται σε καφενεία ή ανοιχτούς χώρους όπως μαθαίνουμε από τα αρχεία που συνέταξε η άτυπη επιτροπή. Όπως είναι φυσικό έλλειψη διδακτηρίων δεν μπορεί να γίνεται λόγος για υλικά και σκεύη όπως θρανία και βιβλιοθήκες. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουνε μόνο καρέκλες για να κάθονται οι υπερπληθείς μαθητές. Λόγω της καταστροφής οι δάσκαλοι αναγκάζονται να κάνουνε μάθημα σε μεγάλο όγκο μαθητών κάτι που δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την φοίτηση. Στην επαρχία πολλοί από αυτούς μαστίζονται και από μολυσματικές ασθένειες.

Παρατηρείται ωστόσο σε σύγκριση με τις προαναφερθείσες εκθέσεις ένα αίσθημα αυστηρότητας από την πλευρά των επιθεωρητών το οποίο μπορούμε να εικάζουμε ότι προέρχεται από την τεταμένη κατάσταση και λόγω της διαμάχη κατά του Κομμουνιστικού ιδεώδους. Οι επιθεωρητές οφείλουν σαν όργανα της κοινωνίας να κρατήσουν θα λέγαμε μια πιο ουδέτερη και αυστηρή θέση. Γι' αυτό και στη συγκεκριμένη περίοδο παρατηρούμαι ότι προσπαθούν να συμμορφώσουν την παράτυπη συμπεριφορά των δασκάλων ή την ανέδνα μερικών εξ αυτών με το φόβο ότι θα τους επιβληθούν κυρώσεις.

Οι εκθέσεις για το διδακτικό προσωπικό αυτού του διαστήματος εστιάζονται στην απομάκρυνση κάποιων δασκάλων λόγω κομμουνιστικών ιδεών ή στην μετάθεση τους. Κάποια χωριά της επαρχίας της Λάρισας βρίσκονται σε κακή οικονομική κατάσταση αλλά προτιμούν να πληρώνουν οι ίδιοι κάποιο αδιόριστο δάσκαλό παρά να υπομείνουν κάποιον που διορίστηκε από το κράτος ο οποίος κατά τη γνώμη τους κατέχει ή είναι φιλικός προς την κομμουνιστική ιδεολογία. Ας μην ξεχνάμε ότι το 1946 είναι η χρονιά της απαρχής του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα.

Σύγκριση Επαρχίας – Κέντρου στη Περιφέρεια Λάρισας

Προσπαθώντας ωστόσο να κάνουμε μία σύγκριση της επαρχίας με το κέντρο της Περιφέρειας παρατηρούμε ότι υπήρχε η τάση γενικά από τους επιθεωρητές

να αντιμετωπίζουν τα σχολεία της επαρχίας ως εκπαιδευτήρια και μαθητές Β΄ κατηγορίας. Αφού δεν είναι λίγες οι φορές που ο επιθεωρητής αναφέρει σε εκθέσεις ότι ο διδάσκαλος δεν είναι αρκετός δεν κατέχει αρκετές γνώσεις αλλά είναι επαρκής για το συγκεκριμένο σχολείο ή η καταγραφή της θέλησης του επιθεωρητή να μεταφερθεί η διδασκάλισσα που δεν είναι επαρκής σε ποιο ολιγοπληθές σχολείο με αποτέλεσμα η ζημιά να είναι μικρότερη. Να σημειωθεί εδώ ότι μέσα από την μελέτη των εκθέσεων παρατηρήθηκε ότι είναι σκληρότερη η κριτική που ασκούνε πολλές φορές οι επιθεωρητές στις γυναίκες διδασκαλίες από ότι στους άνδρες διδασκάλους. Καθώς επίσης και το γεγονός ότι ηθική τους είναι πιο ευμετάβλητη.

Με βάση τα παραπάνω οι εκθέσεις των επιθεωρητών καταλήγουνε κάθε φορά σε ένα συμπέρασμα το οποίο διαμορφώνεται ανάλογα με την κοινωνική δράση που επιτάσσει κάθε διάστημα που είδαμε ,ανάλογα με τη συμπεριφορά του δασκάλου, τις ικανότητές του μέσα και έξω από το σχολείο. Για να συντάξει αυτό το τελευταίο χωρίο ο επιθεωρητής χρησιμοποιεί τα κριτήρια και των πίνακα κριτηρίων. Με την σύνταξη του ολοκληρώνεται κάθε φορά η έκθεση του επιθεωρητή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αγγελόπουλος Α. Αθ., Από την Κατοχή στον Εμφύλιο. Η Μεγάλη Ευθύνη των Συμμάχων. Ένα βιβλίο – συνέντευξη στον Σοφοκλή Γ. Δημητρακόπουλο, Αθήνα: Παρουσία, 1993, 38

Αθανασιάδης Χάρης, Εκπαιδευτικοί και εξουσία: η αντιπαράθεση για τη διοίκηση της εκπαίδευσης (1930), περ. Παιδεία και κοινωνία, τ. 6.

Αθανασίου Α. - Χαμπηλομάτη Π., Η αξιολόγηση του διδακτικού έργου: Από τον επιθεωρητή στο σχολικό σύμβουλο.

Αικατερίνη Μπρέγιαννη, «Η πολιτική των ψευδαισθήσεων: κατασκευές και μύθοι της μεταξικής δικατορίας», Τα Ιστορικά, τόμος 16, τ.30, Ιούνιος 1999.

Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Γ. (1994). Εξουσία και Οργάνωση-Διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος. Αθήνα: Λιβάνη.

Αρσενίου, Α. (1966). «Η Θεσσαλία στην αντίσταση».

Ατσαβέ, Π. Αν. Μέθοδοι διδασκαλίας τον 19ο και στις αρχές τού 20ού αιώνα. Η εφαρμογή τής Αλληλοδιδασκτικής και τής συνδιδασκτικής μεθόδου στα Σχολεία τής ΦΕ

Βαγγέλης Αγγελής, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006.

Βελουδής, Αναφορές, Αθήνα, Φιλιππότης, 1983, σ. 95.

Γκότσης Ι., Φλόγες στον Όλυμπο, Αθήναι: «Ελλάς-Αμερική», 1945, 17.

Γουλουλής, Σ.Γ. (2004). «Το έπος του 40' και η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944». Λάρισα

Γουλουλής, Σ.Γ. (2007). «Η εθνική αντίσταση στη Θεσσαλία 1941-1944: Υπαιθρος και Πόλη, Άνθρωποι». Λάρισα

Γουναρίδης, Π. (1994). «Το Βυζάντιο και η δικτατορία Μεταξά». *Τα Ιστορικά*, 11(20), 150-157

Γρ. Ψαλλίδα, «Τομές και συνέχειες στην επεξεργασία στρατηγικής από τους Έλληνες σοσιαλιστές στις δεκαετίες του '30 και του '40», στο: Χ. Φλάϊσερ (επιμ.): *Η Ελλάδα 1936-1949: Δικτατορία-Κατοχή-Εμφύλιος: Συνέχειες και Ασυνέχειες*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003, σ. 166-198.

Δημαράς, Α. (2013). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: Το «Ανακοπτόμενο Άλμα». Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*. Στο: Β. Βασιλού-Παπαγεωργίου (Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δημαράς, Α., & Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β. (2008). *Από το Κοντόλι στον υπολογιστή: 1830-2000 Εκατόν εβδομήντα χρόνια ελληνική εκπαίδευση με λόγια και εικόνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δήμητρα Ρηγοπούλου, *Η εκπαιδευτική και γλωσσική πολιτική της μεταξικής περιόδου (1936-1941), Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002*.

Δορδανάς, Στράτος *Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία, 1941- 1944*, Αθήνα: Εστία 2007, 181-182

Εγχειρίδιον ή Οδηγός τής Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου, Νέος, τελειοποιημένος και πληρέστερος τού μέχρι τούδε εν χρήσει οδηγού. Εκδοθείς κατά το υπ' αριθ. 2.00 (24 Ιουλίου 1841) Βασιλικόν Διάταγμα, προς χρήσιν των Δημοτικών Σχολείων τής Ελλάδος. Υπό Ι. Π. Κοκκώνη, Διευθυντού τού Διδασκαλείου και των Δημοτικών Σχολείων, Εν Αθήναις, εκ τής τυπογραφίας Ν. Παπαδόπουλου 1841

Ε. Γεωργίου, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 1999, σ. 195.

Ένας χρόνος δημιουργικού μόχθου. –Παιδεία 4 Αυγούστου 1936 –4 Αυγούστου 1937, Αθήναι 1937.

Ευαγγελόπουλος Σπ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*, τ. Β', εκδ. Δανά, Αθήνα, 1987, σελ. 52-53.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως τεύχος Α', αρ. 499 (10 Νοεμβρίου 1936) σσ. 2666-2667 (Α.Ν. «περί συστάσεως Εθνικής Οργανώσεως της Νεολαίας»).

Ζαφειρούλα Ι. Καγκαλίδου, *Εκπαίδευση και πολιτική: η περίπτωση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου*, Θεσσαλονίκη 1999.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από το 1913 ως το 1941, τόμος ΙΕ, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική Αθηνών, 2008, 450.

Ιμβριώτη, Ρόζα. (1983). *Παιδεία και Κοινωνία: Ελληνικά Εκπαιδευτικά Προβλήματα*. 3 η έκδοση. Αθήνα: Σύγχρονη εποχή.

Ιορδανίδης, Γ. (2004). *Ο θεσμός του Επιθεωρητή στην ελληνική εκπαίδευση: Ιστορική επισκόπηση της πορείας του θεσμού. Πρακτικά 3ου διεθνούς συνεδρίου με θέμα «Ιστορία της εκπαίδευσης, 1-3*.

Ιατρίδης, Γ. (1984). «Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-1949: Εθνικοί και Διεθνείς παράγοντες». Στο: Γ. Ιατρίδης (Επιμ.). *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση*. Αθήνα: Θεμέλιο, 341-382

Ιωάννης Μεταξάς, *Λόγοι και Σκέψεις*, 2 τόμοι, Αθήνα, 1969.

Ιωάννης Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιο*, 8 τόμοι, Αθήνα, 1976.

Ι. Στάλιν, *Άπαντα*, Αθήνα, ΚΕ ΚΚΕ, 1952, τ. 9ος, σ.363-364.

Καλαντζής, Κ. *Η παιδεία εν Ελλάδι 1935-1951*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002, σ. 102.

Καρύτσα, Α. (2023) *Μνημονικοί τόποι της Κατοχής και της Αντίστασης στη Λάρισα*.

Κάτσικας, Χ., Θεριανός, Κ. Ν. (2004) *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2004*, Αθήνα.

Καρρά, Α. (2020). *Η διάσωση των Εβραίων της Θεσσαλίας. Από την ατομική στη συλλογική μνήμη.*

Καραφύλλης, Α. (2010). *Ο θεσμός του Επιθεωρητή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Η αξιολόγηση των δασκάλων στη Θράκη κατά την περίοδο 1950-1982.* Αθήνα: Κριτική

Καραφύλλης, Αθανάσιος Τ. (2013). *Νεοελληνική Εκπαίδευση: Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών. 2 η έκδοση.* Αθήνα: Κριτική.

Κάτσικας, Χ., & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης: Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2004.* Αθήνα: Σαββάλας.

Κετσετζής, Ν. (2020). *Τα κριτήρια αξιολόγησης των Επιθεωρητών της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Φλώρινας (1945-1967)-Μια ποσοτική ανάλυση.*

Κλίαφα, Μ. *Το επισιτιστικό πρόβλημα στη Θεσσαλία κατά την Ιταλογερμανική κατοχή (1941-1944).*

Κωνσταντίνος Καλαντζής, *Η παιδεία εν Ελλάδι (1935-1951), Αθήνα 2002.*

Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδευσεως.* Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Λιάκος Αντώνης, *Ο ελληνικός 20ός αιώνας, Αθήνα: Πόλις Historia, 2021, 200, 202*

Λιναρδάτος, Σ. (1988). *Πώς εφτάσαμε στη 4η Αυγούστου, Μ. (2001). «Εθνικές διεκδικήσεις και πολιτικοί αποκλεισμοί: η διαμόρφωση του ιδεολογικού υποστρώματος του εμφυλίου πολέμου». Τα ιστορικά, 18(34), 197-220. Αυγούστου. Αθήνα: Θεμέλιο*

Μαστροδήμος, Π. (2013). *Η Αξιολόγηση της Απόδοσης των Εκπαιδευτικών και των Στελεχών Διοίκησης των Εκπαιδευτικών Μονάδων: Διερεύνηση Απόψεων Εκπαιδευτικών, Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.*

Μήλα, Δ. (2008). *Η Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μέσα από τις εκθέσεις των Επιθεωρητών την περίοδο 1947-*

1974. η περίπτωση των Α' και Β' περιφερειών του Νομού Αχαΐας. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Μπαλλής, Δημήτριος Επ., Ο ΕΛΑΣ στη Θεσσαλία, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1981

Μπρισίμη-Μαράκη, Ρ. (2000). Ένας αιώνας Ελλάδα: Μία διαφορετική προσέγγιση στη σχολική ιστορία. Αθήνα: Καστανιώτη.

Μπουζάκης, Σ. (2005). Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα, Τομ. 2. ΑΘΗΝΑ: Gutenberg.

Μπουζάκης, Σ. (2006). Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1998). Αθήνα: Gutenberg.

Μπούρχα, Α. (2016). Αξιολόγηση εκπαιδευτικού έργου: αντιλήψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Master's thesis).

Ν. Αναστασόπουλος, Παραβατικές Συμπεριφορές και καταστολή στην Ελλάδα κατά τον Μεσοπόλεμο: το παράδειγμα του Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 2012, σ. 12. 145

Νεστωράκης, Γεώργιος Θ. (2012). Ιστορίες Ζωής: Γράφοντας για τον εαυτό μου. Τόμος Β'. Κομοτηνή.

Ο Κομμουνισμός στην Ελλάδα, Αθήνα, Εθνική Εταιρεία, 1937, σ. 81.

«28η Οκτωβρίου: Το πρώτο μυστικό τυπογραφείο της αντίστασης στη Λάρισα», CNN Greece, 27-10-2017. Ανακτήθηκε από: <https://www.cnn.gr/ellada/story/103142/28i-oktovrioy-to-pto-mystiko-typografeio-tisantistasis-sti-larisa> (Ημερομηνία πρόσβασης: 07-10-2023).

Παναγόπουλος, Α. (2013). Η κρατική λειτουργία της εκπαίδευσης και το σύστημα εποπτείας: ο θεσμός του Επιθεωρητή στη σχολική εκπαίδευση. Μια ιστορική αναδρομή στο παρελθόν. Τα εκπαιδευτικά, τ. 105-106.

Παπαδόπουλος, Γεώργιος, Η Αντίσταση στη Θεσσαλία, Αθήνα: Παπαζήση, 2015

Μαρία Παπαευσταθίου -Τσάγκα, «Ελληνοϊταλικός Πόλεμος. Κατοχή – Εθνική Αντίσταση (1940-1944): Ιστορικές προφορικές μαρτυρίες», Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2015, 130.

Παπακωνσταντίνου, Π. (1993). Εκπαιδευτικό έργο και αξιολόγηση στο σχολείο. Αθήνα: Έκφραση.

Παπασταμόπουλος, Ξ. (2015). Η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης του Κ. Σημίτη 1996-2000 (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Παιδαγωγική. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης).

Περ. Η Νεολαία αρ. 2, 22 Οκτωβρίου 1938, σ. 43

Περ. Η Νεολαία αρ. 34, 3 Ιουνίου 1939, σ. 1098.

Πετρίδης, Πάυλος (εις.-επιμ.), Ε.Ο.Ν.: Η φασιστική νεολαία Μεταξά (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2000), σ. 23.

Πίκλας, Ι. (2011). Αξιολόγηση εκπαιδευτικού έργου: απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Βοιωτίας. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Παυλίδου, Ε. Π. (2008). Σχολείο και ΕΟΝ (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Χάρης Σακελλαρίου, Η παιδεία στην Αντίσταση, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2003, σ. 37.

Σάμιος, Π. (2013). Οι Επιθεωρητές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (1834-1982).

http://www.alfavita.gr/sites/default/files/attachments/oi_epitheorites_stin_protovat_hmia_ekpaideysi_1834-1982.pdf

Σακελλαρίου, Δ. Θ. (2017). Ιταλική κατοχή και αντίσταση στη Θεσσαλία 1940-1943 (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Σελεμίδου, Σ. (2017). *Ο θεσμός του Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης ως μηχανισμός εκπαιδευτικής αξιολόγησης και κοινωνικού ελέγχου. Η περίπτωση του κ. Μπέντα (1950-51)*.

Συλλογικό, *Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης 1940-1945 δοκίμιο*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1979, σ. 99

Στεργιάδου, Καλλιόπη. (1993). *Η εξέλιξη των συνταγματικών ρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα*. Αθήνα Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκουλά.

Τζήκα, Α. (2011.) «*Η εκπαίδευση στην περίοδο της Κατοχής*». Στο: Σ. Μπουζάκης, (επιμ.), *Πανόραμα της Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Όψεις και Απόψεις*. τ. Β' (σ. 207). Αθήνα: Gutenberg.

Τσιούμαρη, Ν. (2014). *Νέο θεσμικό πλαίσιο αξιολόγησης εκπαιδευτικών και ο θεσμός του σχολικού συμβούλου (Master's thesis)*.

Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1993, σ. 66-67.

Φίλος, Σ. (1984) *Το χρονικό ενός θεσμού*. Αθήνα: Εκδόσεις για όλους.

Φλούντζης, Αντώνης Ι., *Στρατόπεδα Λάρισας Τρικάλων 1941-1944. Η γέννηση του αντάρτικου στη Θεσσαλία*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1977.

Χαρίτος, Χ. (2009). *Σελίδες Εκπαιδευτικής Ιστορίας της Νεότερης Ελλάδας*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Χριστόφης, Ν. *Πόλεμος και Αντίσταση στη Θεσσαλία «Όψεις της ιστορίας της κατά τη δεκαετία του 40'»*. Εκδόσεις : Τόπος.

Χρυσής, Σ. (2020). *Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην περίοδο της Κατοχής. Η περίπτωση του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1941-1945)*.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Κεννα Margaret, «Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας: πολιτικοί κρατούμενοι στον μεσοπόλεμο», εκδ. αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003, σελ. 51

Μεταφρασμένη

Clogg, R. (2003). Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770–2000. Αθήνα: Κάτοπτρο.

Clogg, R. (2012). Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας: Από την παρακμή και πτώση του Βυζαντίου μέχρι το 1985. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου – Καρδαμίτσα

Εκθέσεις Επιθεωρητών εκπαιδευτικής περιφέρειας Λάρισας

(ΓΑΚ) Αρχείο Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας, Φάκελος «Εκθέσεις εκπαιδευτικής περιφέρειας Λάρισας », εκθέσεις 1939-1946

(ΓΑΚ) Αρχείο Δημήτρη Χατζηγιάνη «Εκθέσεις μιας μη κατονομασμένης επιτροπής 1945-1946

Έντυπος τύπος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 18 Ιανουαρίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 25 Ιανουαρίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 11 Φεβρουαρίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 15 Φεβρουαρίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 9 Απριλίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 16 Απριλίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 24 Απριλίου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 11 Μαΐου 1940

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΥΛΛΟ 29 Νοεμβρίου 1940

Νομοθεσία

N. 11, 3 Μαρτίου 1834, «Περί λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων», Φ.Ε.Κ., αρ.11, τ. Α΄. Νομοσχέδιο του Υπουργού Παιδείας Θεοτόκη το 1889

N. Β.Τ.Μ.Θ, 5 Οκτωβρίου 1895, «Περί της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδύσεως», Φ.Ε.Κ., αρ. 37, τ. Α΄.

N. ΓΩΚΗ (υπ. αριθ. 3828), 18 Ιουλίου 1911, «Περί Κεντρικού Εποπτικού Συμβουλίου της δημοτικής Εκπαιδύσεως», Φ.Ε.Κ., αρ. 185, τ. Α΄.

N. 240, 16 Απριλίου 1914, «Περί διοικήσεως της Δημοτικής και Μέσης εκπαιδύσεως», Φ.Ε.Κ., αρ. 97, τ. Α΄.

Κανονιστικό Διάταγμα της 16ης Απριλίου του 1915 (Φ.Ε.Κ. Α΄ 168/5-5-1915)

Ν. 826, 5 Σεπτεμβρίου 1917, «Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του αναγκαστικού διατάγματος της 29ης Ιουνίου 1917 «περί συμπληρώσεως κτλ του νόμου 567 περί διοικήσεως της μέση και δημοτικής εκπαιδεύσεως», Φ.Ε.Κ., αρ.188, τ. Α΄

ΦΕΚ 130 , 18/4/1940 « Οι απουσιάζοντες έκ των τελούμενων υπο της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ) »

Ν. 4653/1930 «Περί Διοικήσεως της Εκπαίδευσης»

Παράρτημα Α'

Ύμνος της 4ης Αυγούστου

Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα;
Γιατί λάμπει ο ήλιος έτσι, γιατί φέγγει έτσι η μέρα;
Γιατί σαν κι αυτή, παιδί μου, την ημέρα τη χρυσή
που τη χαίρεσαι κι εσύ,
στέρεψε το μαύρο δάκρυ, κλείσανε πολλές πληγές,
αψηλώσανε τα στάχια
κι ένα γύρο όλα τα βράχια
εγινήκαν ανθοβούνια και χρυσοπηγές
Μιαν ημέρα σαν και τούτη, την ολόφωτη κι ωραία
ξεδιπλώθηκε και πάλι η γαλάζια μας σημαία,
που 'χει τ' ουρανού το χρώμα
και σκεπάζει τ' άγιο χώμα
που ελεύθερος πατάς.
Κι έτσι με χαρά κι ελπίδα
για μια ένδοξη πατρίδα
η Σημαία κυματίζει μ' ένα «ταν ή επί τας!».
Μια ημέρα σαν και τούτη, που χτυπάνε οι καμπάνες,
που την τραγουδούν οι νέες και δοξολογούν οι μάνες,
έγινε σαν πρώτα πάλι
η πατρίδα μας μεγάλη,
δοξασμένη κι ισχυρή κι έτσι σαν την αντικρίζεις
έτσι πάλι τη γνωρίζεις,
τη γνωρίζεις «απ' την κόψη
Του σπαθιού την τρομερή.»

Τίμος Μωραϊτίνης

Αίτηση εγγραφής μέλους στην ΕΟΝ

Βασιλείον της Ελλάδος

Υπόδειγμα 1.

Εν..... τη..... 193...
Αριθ.....

Εθνική Οργάνωση Νεολαίας Ελλάδος
Διοίκησις .....

Υποδιοίκησις.....

Αίτησις

Τ.....

Προς την Υποδιοίκησιν.....
της Περιφ. Διοικήσεως.....

Κύριε Υποδιοικητά,

Λαμβάνω την τιμήν να παρακαλέσω υμάς όπως με εγγράψητε ως τακτικόν μέλος της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας Ελλάδος.

Δηλώ δε υπευθύνως ότι:

1ον) Γνωρίζω τας ιδεολογικάς αρχάς και τους σκοπούς της Οργανώσεως αποδέχομαι αυτούς πλήρως και απολύτως και θέλω αγωνισθῆ υπέρ αυτών παντού και πάντοτε καθ' ας εκάστοτε θα λαμβάνω εντολάς.

2ον) Οτι γνωρίζω τον Οργανισμόν, τας διατάξεις και τους διέποντας την Οργάνωσιν νόμους θα συμμορφούμαι πιστώς προς αυτούς και προς πάσαν έντολήν παντός ανωτέρου μου.

3ον) Οτι θα διαφυλάττω απόλυτον πίστιν εις τον Θεόν, το Έθνος, την Α. Μ. τον Βασιλέα, την Α. Ε. τον Εθνικόν Κυβερνήτην και Αρχηγόν, και την εθνικήν, πολιτικήν και κοινωνικήν ιδεολογίαν του Κράτους ως τούτο διαμορφούται μετά την 4ην Αυγούστου 1936 και ότι θα φυλάττω πιστώς τους νόμους και τας διατάξεις του Κράτους και της Οργανώσεως.

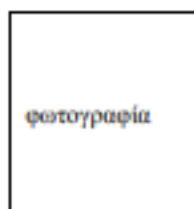
Ευπειθέστατος
Ο αιτών και δηλών

Ατομικά στοιχεία

Επώνυμον.....
Όνομα .....

Όνομα πατρός.....
Όνομα Μητρός.....
Επάγγελμα.....
Στρατολ. Κατάστασις.....
Χωρίον ή πόλις.....
Αστυνομ. τμήμα κατοικίας.....
Εγγαμος ή άγαμος.....
Μόρφωσις.....

Έτος γεννήσεως.....
Τόπος καταγωγής.....
Διεύθυνσις.....

Φωτοαντίγραφο της αίτησης εγγραφής μέλους στην ΕΟΝ.

Παράρτημα Β'

Γ) Η οδός Αλεξάνδρας (Κύπρου) το 1941 βομβαρδισμένη. Συλλογή Αγγ. Αβδανά

Δ) Φωτογραφικό υλικό από το Λεύκομα : «Η ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ»

Παράρτημα Γ'

Ημερομηνία 27.3.45
 Χωρίον Λοβίου
 Περιφέρεια Λαρίσης

Οικίαι αριθμός οικιών 100 πόθεν ύδρευονται θρύβη
 » » καμμένων 4
 » » ημικαταιγισμένων 22

Πληθυσμός Σύνολον 650
 Οικογένειαι 142 πτωχαι οικογένειαι 22
 παιδιά 0-3 55 3-14 124
 όρφανά 4
 γεννήσεις παρελθόντος μηνός 4
 προσεχών δύο μηνών 10

Θονευθέντες Αριθμός 16
 εκ ποίας αιτίας 6 επιτηθέντες έως Ιουλίου 1943
 τότε 2 γενουθέντες από ύψους κορυφών
 8 επιτηθέντες έως άυτωντων 1943-1944

Προμήθειαι. Τρόφιμα Ημερομ. τελευταίας παραδόσεως έως τού Α.β.ε. Σεπτ. 1944 76 αν.
 ποσότης εν άποθήκη και διά πόσας ημέρας τρέφεται εννοημάτων δια πέντε
 » δια παιδιά δια μέρας δια ενόπιον υπό ΕΑΡΕ
 τή 9η 1945. εστιασμένη διαίτα
 Φάρμακα Ημερομ. τελευταίας παραδόσεως επιμήνου τον 1944
 ποσότης εν άποθήκη —
 ή Επιτροπή γνωρίζει διαθέσιμον ποσότητα; —
 αριθμός Ιατρών. 1

Λεπτομέρειαί άσθενειών. Ελώθεις 100 0/ο πληθυσμού
 Φυματίωσις —
 Τραχώματα —
 Τυφοειδής 3%
 Τύφος —
 Ραχίτις —
 Όξόυροιοι —
 Άλλαί άσθένειαί. Ψωριασίς 60% ανεμικτία 5%

Επιθεώρησις μασητών. Ξηροίον έρωσώφρον. οι ήλιοι έργείρας βρω-
 χιμύ και έσοδύεως

Περιπτώσεις νοσοκομειακής περιθαλψews. 1 περιπτώσει. 4 άδύνατα δια χειρουργή

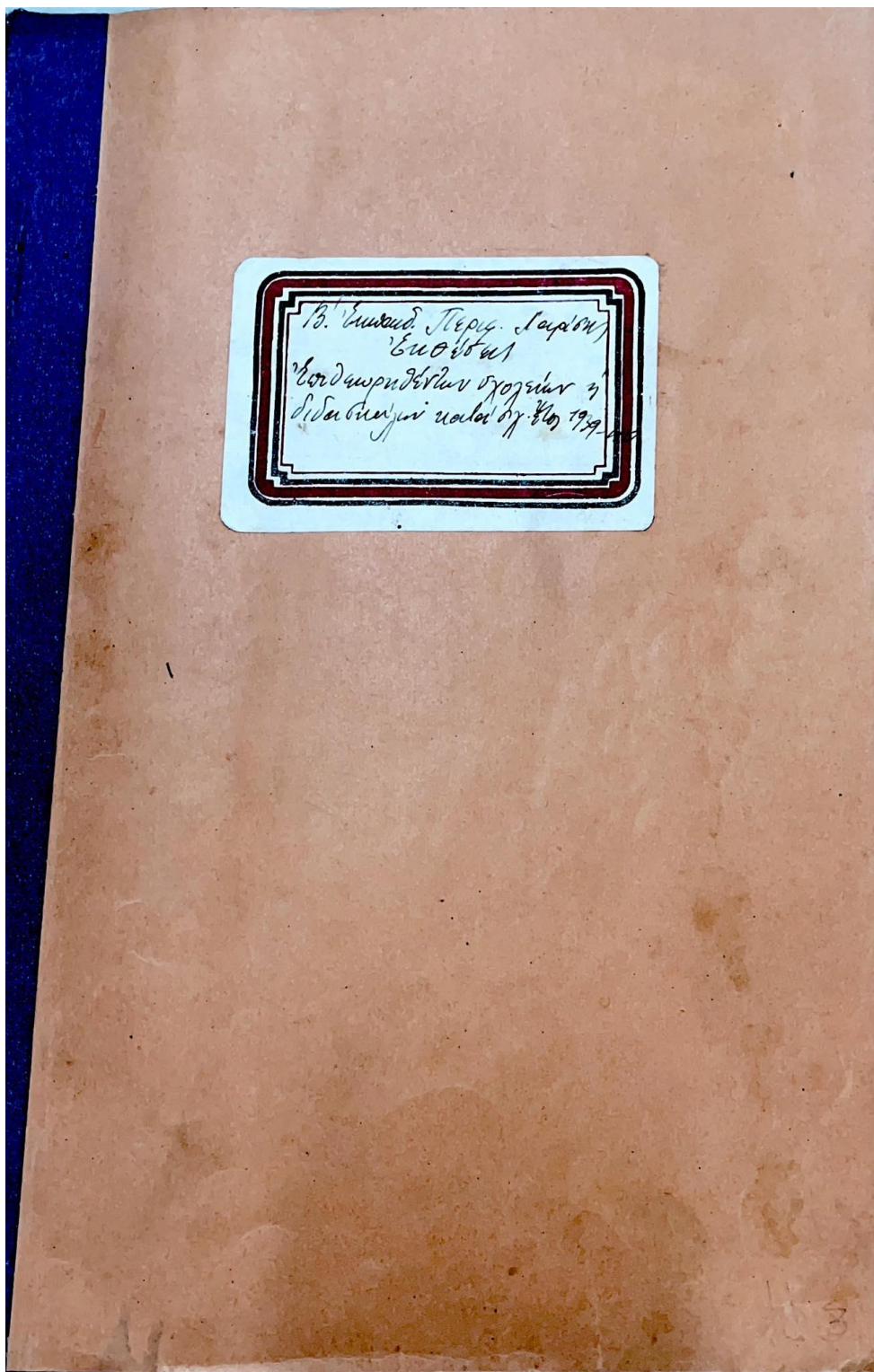

Οικονομική δυναμικότης.
 Ορόβατα 400 κατσίκες 200 μουλάρια 40 άγρια 30
 Γάιδάροι 15 χοίροι 60 κότες 300 ζαγγοί 60
 Ποία είδη διά μεταφοράν προς πώλησιν καβάνα - μέλι - φάρια
 Βιοτέχναι
 Βουλουργοί 3 Κτίσται 3 Σιδηρουργοί 1
 Υποδηματοπο.οι 1 Ράπται 1 Βαράδες 40

Άλλαί λεπτομέρειαί Χρειαίονται δίχτυα, εχονιά μοσκω για τον
 καίμα από αίδα έργείρας — φάρμακα για τή άδύνατα
 τή άσυρογόφρον δάδρα.

Αρχείο Χατζηγιάνη.
 Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας.

Φωτοαντίγραφο Εξώφυλλο του βιβλίου του επιθεωρητή εκπαιδευτικής περιφέρειας Λάρισας Σχολείων και διδασκάλων διάστημα 1939 1940 . Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας .

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

*Επιθεωρηθέντων Σχολείων Β: *Εκπαιδευτικής Περιφέρειας

361)	Λαρίσης κατὰ τὸ Σχολ. Ἔτος 1939-1940	13
371)	.....	13
11)	Β: Δημοτ. Σχολεῖον Ἀλιμυροῦ	σελ. 1
2)	Α: Δημοτ. Σχολ. Ἀλιμυροῦ	" 4
31)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀγριοσκυκιδῶν	" 14
4)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀρμενίου	" 16
5)	Δημοτ. Σχολεῖον Αἰθινίου	" 23
6)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀγίας Τριόδου	" 26
7)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀμαλιαπέδου	" 32
8)	Β: Δημοτ. Σχολεῖον Ἀλιμυροῦ	" 34
9)	Α: Δημοτ. Σχολεῖον Ἀλιμυροῦ	" 34
10)	Δημοτ. Σχολεῖον Αἰθινίου	" 35
11)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀγίων Θεοδώρων	" 37
12)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀχιλλείου	" 39
13)	Δημοτ. Σχολ. Ἀγ. Ἀναργύρων Φαρσάλων	" 51
14)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀργιλοχωρίου	" 52
15)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀσπρογείων	" 58
16)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀνθετόκου	" 61
17)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀνδραῶν	" 62
18)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀνωχωρίου	" 68
19)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἄνω Βασιλικῶν	" 78
20)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀγίων Ἀναργύρων Λαρίσης	" 80
21)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἀγίων Ἀναργύρων Λαρίσης	" 84
22)	Δημοτ. Σχολεῖον Βρυναίνης	" 40
23)	Δημοτ. Σχολεῖον Βασιλῆ	" 47
24)	Δημοτ. Σχολεῖον Βαμβακοῦ	" 63
25)	Δημοτ. Σχολεῖον Βρυσιῶν	" 66
26)	Δημοτ. Σχολεῖον Δρυμῶνας	" 39
27)	Δημοτ. Σχολεῖον Λαουτζῶν	" 54
28)	Δημοτ. Σχολεῖον Δρίσκου	" 71
29)	Δημοτ. Σχολεῖον Εἰδουπόλεως	" 79
30)	Δημοτ. Σχολεῖον Εἰδουπόλεως	" 34
31)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἐρετρίας	" 44
32)	Δημοτ. Σχολεῖον Εἰδουρίου	" 45
33)	Δημοτ. Σχολεῖον Ἑλληνικῶν	" 75
34)	Δημοτ. Σχολεῖον Ζακκείου	" 13

Φωτοαντίγραφο Ευρετήριο επιθεωρημένων σχολείων εκπαιδευτικής η περιφέρειας Λάρισας . Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας .

35:) Δημοτ. Σχολείον Ζακκίου	σελ. 81
36:) Δημοτ. Σχολείον Κυψέλης	" 19
37:) Δημοτ. Σχολείον Κοκκίνης	" 19
38:) Δημοτ. Σχολείον Κρεκίου	" 23
39:) Δημοτ. Σχολείον Κρεκίου	" 34
40:) Δημοτ. Σχολείον Κοκκιάδων	" 43
41:) Δημοτ. Σχολείον Κελεμενί	" 60
42:) Δημοτ. Σχολείον Κατωχωρίου	" 67
43:) Δημοτ. Σχολείον Κάτω Βασιλικών	" 79
44:) Δημοτ. Σχολείον Κρανώνος	" 82
45:) Δημοτ. Σχολείον Λαζαρησίου	" 48
46:) Δημοτ. Σχολείον Γκουσκουνάρι	" 15
47:) Δημοτ. Σχολείον Μικροθηβών	" 20
48:) Δημοτ. Σχολείον Μεγ. Μοναστηρίου	" 31
49:) Δημοτ. Σχολείον Μικροθηβών	" 35
50:) Δημοτ. Σχολείον Μαυρολάδου	" 52
51:) Δημοτ. Σχολείον Μεσορράχης	" 84
52:) Δημοτ. Σχολείον Νέας Άγκιάδου	" 11
53:) Δημοτ. Σχολείον Νέων Καρυών	" 56
54:) Δημοτ. Σχολείον Νεοχωρακίου	" 59
55:) Δημοτ. Σχολείον Νίκης (Κατζόρμαση Λαρτίσης)	" 85
56:) Δημοτ. Σχολείον Πτελεσίου	" 21
57:) Δημοτ. Σχολείον Πλατάνου	" 24
58:) Δημοτ. Σχολείον Ριζομύδου	" 30
59:) Δημοτ. Σχολείον Πολυδαρίου	" 77
60:) Δημοτ. Σχολείον Ριζομύδου	" 35
61:) Δημοτ. Σχολείον Ρεματιᾶς	" 65
62:) Δημοτ. Σχολείον Ρηγίου	" 76
63:) Δημοτ. Σχολείον Σκότηριου	" 18
64:) Δημοτ. Σχολείον Σούρης	" 27
65:) Δημοτ. Σχολείον Στεφανοβικίου	" 29
66:) Δημοτ. Σχολείον Σούρης	" 34
67:) Δημοτ. Σχολείον Σταυρού	" 69
68:) Δημοτ. Σχολείον Σαρῆ - Καγιά	" 73
69:) Δημοτ. Σχολείον Σκότηριου	" 36
70:) Δημοτ. Σχολείον Φυλάκης	" 55
71:) Δημοτ. Σχολείον Χαλκιάδων	" 49
72:) Δημοτ. Σχολείον Χαλκιάδων	" 74

Φωτοαντίγραφο Ευρετήριο επιθεωρημένων σχολείων εκπαιδευτικής η περιφέρειας Λάρισας .
Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας .

Ἐξέτασις. Γενικῶς ἔχει διδαχθῆ ὀλίγη ὕλη τοῦ α' κύκλου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δέν ἐνετυπώθη καλῶς. Ἡ καθυστέρησις κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν εἶναι προφανής καὶ ἀπότοκος τῆς ἀδιαφορίας, ἴσως καὶ ἀδυναμίας τοῦ διδασκάλου, ὁ ὁποῖος περιμένει τότε θά βελτιωθοῦν αἱ συντάξεις ἀποχωρήσῃ τῆς ὑπηρεσίας.

Συμπέρασμα. Ὁ Γεωργιος Στεργιοπουλος ἔχει τὴν συνήθη μόρφωσι γίνεσθαι μέτριος εἰς τὸ διδάσκειν καὶ διοικεῖν, ἀδιάφορος καὶ ἀμελής λόγῳ γήρατος, μέ καλὴν κοινωνικὴν ἐμφάνισιν, ἄνευ δράσεώς τινος.

Λαζαρμπούλα (Διτάξιον)

1. Διδασκῆριον. Κοινοτικὸν ἀκατάλληλον. Ὑπάρχει γῆπεδον καὶ οἱ κάτοικοι προσφέρονται νά μεταφέρουν τὴν πέτραν δι' ἀνέγερσιν νέου καὶ ποσὸν τι χρημάτων.

2. Ὑλικὸν. Θρανία ἀνεπαρκῆ, δύο πίνακες καὶ ἐρμάριον. Ἀρχεῖτον ἑλλειπές.

3. Βιβλιοθήκη. Δέν ὑπάρχει.

4. Σχολικὸς κήπος. Δέν ὑπάρχει.

5. Μαθητὰί. Ἐπὶ 532 κατοίκων ἐγγεγραμμένοι $\frac{19+20}{13+17}$ Α' $\frac{10+9}{9+6}$ Β' $\frac{12+7}{8+4}$ Γ' $\frac{7+11}{4+7}$ Δ' $\frac{14+8}{9+4}$ Ε' $\frac{3+4}{1+2}$ Στ' ἦτοι ἐν ὅλῳ $\frac{124}{86}$ καθαροὶ καὶ ὑγιεῖς.

Ἡ φοίτησις ἦτο σχετικῶς καλὴ, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν τῆς ἀκαταλληλότητος τοῦ διδασκῆριου.

6. Διδασκάλισσα. Ἡ Βασιλικὴ Ρεγγούση ἐκ Λαρίσης ἐτῶν 30, ἄγαμος, ὑγιής, πτυχιούχος Ἀρσακείου Λαρίσης μέ ὑπηρεσίαν 10 ἐτῶν καὶ βαθμὸν Βίσηγητοῦ.

Παρηκολουθήσαμεν τὴν διδασκαλίαν Ἀριθμητικῆς εἰς τὴν Α' (3:3κ.λ.π.) καὶ Β' (60+1=61) κ.λ.π. Μετεχειρίσθη ἐποπτικῶς μέσα καὶ ἐδίδαξε ἂν ὄχι πλήρως πάντως ἀρκετὰ καλῶς. Κατὰ διάλειμμα ὑπεδείξαμεν τὰ δέοντα.

Ἐξέτασις. Εἰς τὴν Γ' Δ' εἶχε διδαχθῆ ἀνάλογος ὕλη τοῦ α' κύκλου. Ἐπ' αὐτῆς ἀπήντησαν μετρίως, ἀνέγνωσαν δέ καλῶς οἱ τῆς Δ' δυσκολευόμενοι οἱ τῆς Γ'.

Τῆς Α' ἐλογάριασαν καλῶς μέχρι τοῦ 10 καὶ συνέθεσαν λέξεις μέ γνωστὰ γράμματα, ἀλλὰ μόλις εἰς τὴν 41 σελ. εἶχον φθάσει. Τῆς Β' ἐλογάριασαν καλῶς καὶ ἀνέγνωσαν σχετικῶς καλῶς. Ἐκ τῆς Πατριδογνωσίας εἶχον διδαχθῆ ὀλίγα (μέχρι ὀρίζοντος) ἐπ' αὐτῶν ὅμως ἀπήντησαν.

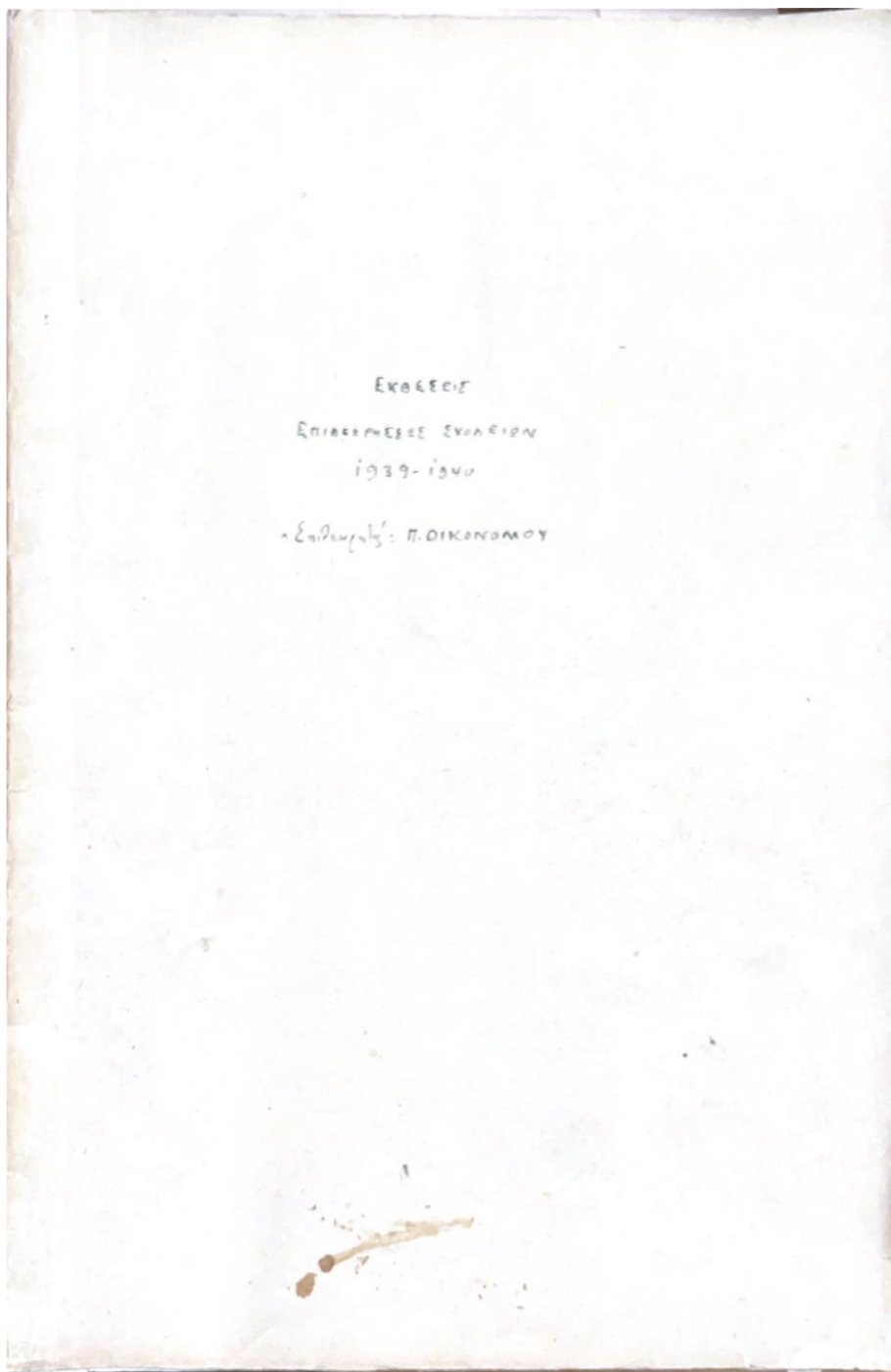
Οἱ τῆς Β' Στ' εἶχον διδαχθῆ ἀνάλογον ὕλην μᾶλλον τοῦ β' κύκλου, διότι ἡ διδασκάλισσα δέν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τοὺς κύκλους. Ἐπ' αὐτῆς ἀπήντησαν σχετικῶς καλῶς, ἀλλ' ἀνέγνωσαν μετρίως καὶ ὀνόματα ἔκλινον μέ πλῆθος σφαλμάτων.

Πάντως ἡ διδασκάλισσα λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἀκαταλληλότητος τοῦ διδασκῆριου κ.λ.π. ἐπέτυχεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα.

Συμπέρασμα. Ἡ Βασιλικὴ Ρεγγούση συνήθους μορφώσεως

Φωτοαντίγραφο ἐκθέσεως επιθεωρητῆς ἐκπαίδευσης τῆς Λάρισας διάστημα 1939-1940.

Γενικά Αρχεῖα Ν. Λάρισας.

Φωτοαντίγραφο εξωφύλλου του βιβλίου συμπληρωματικών εκθέσεων του επιθεωρητή 1939-1940 .Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας

Διοικ 9,05
ΑΒΕ 105

Σχολικόν Έτος 1946.

Γενική Έκθεση

Φωτοαντίγραφο του εξώφυλλου του Βιβλίου Γενικής Έκθεσης για το έτος 1946.

Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας

ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1946

Γ Ε Ν Ι Κ Η Ε Κ Θ Ε Σ Ι Σ

του Επιθεωρητού Δημ. σχολείων Β. Περιφέρειας Λαρίσης.

Τ Μ Η Μ Α Π Ρ Ω Τ Ο Ν

Α: Έγγραφή και φοιτήσις. Δείκτης φοιτήσεως. Στάθμισις με το προηγούμενον έτος.

Πίναξ Α:

α:) Πληθυσμός της Περιφέρειας Β. Εκπαιδευτικής περιφέρειας Λαρίσης κατά την απογραφήν του 1928.	73.836
β:) Σύνολον έγγραφέντων μαθητών εώς ολας τας τάξεις	10.165
γ:) " " διετών μαθητών " " "	1.720
δ:) " " εξετασθέντων μαθητών " " "	9.339
ε:) " " διετών " " "	1.720
στ:) Όσολοιπον μετ'αφαιρέσιν των διετών " " "	8.845
ζ:) εις % όσολοιπον εξετασθέντων μετ'αφαιρέσιν διετών εν αναλογίᾳ προς τόν πληθυσμόν	11.97

Β: Έγγραφή, φοιτήσις, προαγωγή και απόρριψις μαθητών, Δείκτης απορριφθέντων. Στάθμισις με το προηγούμενον έτος.

Πίναξ Β:)

α:) Πληθυσμός της Β. Εκπαιδευτικής περιφέρειας Λαρίσης κατά την προηγούμενην απογραφήν του 1928	73.836		
β:) Αριθμός έγγραφέντων μαθητών κατά τάξεις και φύλον.			
Τάξεις	αρρενες	θηλειες	σθροισμα
Α:	1829	1691	3520
Β:	1210	1110	2320
Γ:	896	675	1571
Δ:	701	500	1201
Ε:	502	359	861
στ:	446	246	692

γ:) Σύνολον 5584 4581 10.165

δ:) Αριθμός εξετασθέντων κατά τάξεις και φύλον. 16,81

α:) Τάξεις	αρρενες	θηλειες	σθροισμα
Α:	1602	1516	3118
Β:	1143	1055	2198
Γ:	833	624	1457
Δ:	651	469	1120
Ε:	472	317	789
ΣΤ:	427	230	657

ε: Σύνολον 5128 4211 9339

Φωτοαντίγραφο της γενικής έκθεσης του επιθεωρητή για το έτος 1946 .Γενικά Αρχεία Ν. Λάρισας .